

BIBLIOTECA
FVNDATIVNEI
VNIVERSITARE
CAROL I.

n° Curent 43 710 Format

n° Inventar A. 19884 Anul

Sectia Defozitii Raftul

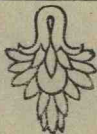
230943

10
Profesor CRISTU S. NEGOESCU

NEGRU PE ALB

PROZĂ IN PROZĂ — PROZĂ IN VERSURI

Literatura poporană. — Femeia română și Graiul
poporului. — Ioan Heliade Rădulescu — Carmen
Sylva. — Religia și Știința. — E fericire
în bogăție? — Scrisorile unui Turist.
Tipuri după Natură. — Amintiri.
Gimnazomania.
Etc.

BUCUREȘTI

Tipografia „CULTURA NEAMULUI ROMANESC“

1922

Prețul: Lei 20

Inv. A. 19.884

Profesor CRISTU S. NEGOESCU

NEGRU PE ALB

PROZĂ IN PROZĂ — PROZĂ IN VERSURI

Literatura poporană. — Femeia română și Graiul
poporului. — Ioan Heliade Rădulescu — Carmen
Sylva. — Religia și Știința. — E fericire
în bogăție? — Scrisorile unui Turist.
Tipuri după Natură. — Amintiri.
Gimnazomania.
Etc.

BUCUREȘTI

Tipografia „CULTURA NEAMULUI ROMANESC”

1922

80054

CONTROL 1953

Biblioteca Centrală Universitară
"Carol I" București
Cota 43710

1956

RC 117/09

B.C.U. Bucuresti

C45008

PREFAȚA

Trei sunt motivele cărora se datorește apariția acestui volum: cel dintâiu e și cel mai vechiu, o sugestie căpătată din lectura unui fapt divers, citit acum vre-o treizeci și mai bine de ani, în care se spunea că în America s'ar fi înființat o societate cu scopul de a tipări orice act scris, fără deosebire de conținut, ca să oglindească, pentru posteritate, întreaga activitate a unei epoci, manifestată prin scris, literatură în înțelesul cel mai larg al cuvântului, adică tot ce este scris cu litere. În urma acestei sugestii, îmi și luasem hotărârea ca mult-puținul capital literar — proză și versuri — ce economisiseam până la acea epocă, să-l adun într'o broșură, ce era să cuprindă câteva conferințe, discursuri ocazionale, versuri și diverse, căreia îi și dedesem titlul de Slove negre pe hârtie albă, schimbat astăzi în Negru pe Alb, care este și mai scurt, și tot atât de cuprinzător, și fără de slavonismul de care am scăpat. Acest proiect nu s'a realizat atunci, din cauze ușor de înțeles și din cari cea mai hotărâtoare era și cea mai obișnuită atunci, acum și totdeauna, cuprinsă în deviza: primum vivere, deinde philosophari.

Al doilea motiv, care este mai actual, și care m'a hotărât să aduc la îndeplinire proiectul de

acum aproape patruzeci de ani, este faptul că, în situația și împrejurările în cari mă află astăzi, simt nevoia de a retrăi timpul tinereții, când iluziile și speranțele viitorului îmi făceau traiul mai luminos, mai radios, mai ușor. Acest motiv, egoist în adevăr, dar necesar pentru mine și care nu supără pe nimeni, mă face să uit multe din cele trecute, să-mi îndulcesc prezentul și să mai pot spera în viitor.

În sfârșit, cel de-al treilea motiv este și gândul că lucrarea ce prezint astăzi publicului, și mai ales tineretului, poate fi de oarecare utilitate; căci o lucrare literară, chiar dacă nu e și frumoasă, tot poate folosi dacă, cel puțin, ea este utilă; ba chiar eu cred că putem zice că, dacă nu e utilă, zadarnic e frumoasă. În adevăr, îmboldurile ce m'au îndemnat să scriu, să vorbesc, să lucrez în activitatea mea,—fie publică, fie particulară,—au fost totdeauna de ordin utilitar, mai mult decât artistic; în serviciul interesului obștesc, al adevărului și al dreptății, mai mult decât al frumosului, într'al artei și al interesului individual, ori al originalității.

M'am gândit că scopul principal al literaturii, ca și al artei, este să fie educativ, ceea ce nu se observă în genere la scriitorii noștri cari, mai ales în școală, propagă, prin cărțile de citire, aprobate ca lucrări didactice, idei greșite și chiar subversive împotriia așezămintelor de Stat de primul ordin, a Religiei, etc. (Vezi *Impărat și Proletar*, de Eminescu; *La Icoană*, de Vlahuță; *Vrem Pământ*, *Tricolorul...* ale lui Coșbuc; *Povestea Răspopirii lui Creangă*, unele *Schițe ale lui Caragiale*, etc.¹⁾)

1) Dacă, în această privință, s'ar face, de către o persoană competentă și cu răbdare, o critică minuțioasă a cărților didactice, s'ar constata năsdărăvării uimitoare.

Literatura și arta sunt cele mai potrivite instrumente de educație ale maselor. Numai popoarele ajunse la o situație ideală ar putea aspira la o literatură și artă ideale, adică frumosul literar și artistic fără tendințe, literatură pentru literatură și artă pentru artă. Acest lucru este atât de adevărat, în cât se cunosc cazuri de tot felul de acte nenorocite: tâlhării, și chiar sinucideri, săvârșite sub impresia unor lecturi pernicioase și nesupravegiate. Cât despre originalitate, n'am avut și nu am pretenția, pentru simplul cuvânt că original, în sensul cel mai strict al cuvântului, nu e și nu poate fi decât unul singur, Dumn'zeu; căci orice adevăr, orice concepție, oricât de originală ar părea că este, au existat înainte de a fi exprimate și manifestate, adevărul fiind fără început, etern și preexistent oricărei manifestațiuni a minții omenești; iar faptul că X ori Y l'au exprimat pentru prima oară, este doar în formă ceva nou, căci ceea ce nouă ni se pare nou nu este decât combinațiunea unor adevăruri vechi, iar descoperirile sau invențiunile nu sunt decât tot combinațiuni de idei sau lucruri preexistente. Vechia zicătoare latină: Nihil novi sub sole, pe care Eminescu al nostru a tradus-o atât de plastic în cuvintele lapidare: „Toate-s vechi și noi sunt toate”, nu este numai o cugetare fugitivă, ci un adevăr universal și veșnic adevărat.

De altfel, în ce puteam fi original, vorbind de literatura poporană ori de Heliade Rădulescu, Carmen Sylva, ori asupra oricărei alteia din chestiile cuprinse în acest volum, decât să cercetez ce au scris înaintașii noștri asupra literaturii poporane, pe V. Alecsandri, B. P. Hașdeu, G. Dem. Teodorescu, M. Gaster, I. G. Bibicescu și alții, și să le expun cititorilor, într'o limbă clară, pe înțelesul tuturor, în cuvinte proprii și

într'o formă cât mai simplă și mai plăcută? Schimbarea formelor obișnuite, întrebuițarea cuvintelor zise măestrite, sunt jocuri decadente, simbolisme, dadaisme, ale gânditorilor cari au timp de pierdut, cari caută să se distreze cu literale; diletanți și vânători de originalitate, cari ne-au dus la manifestațiile cu caracter literar ale diferitelor școale cu șefi și cu discipoli, cu subșefi și adepți, cu maștri și ucenici, cu societăți de admirație mutuală, cari trăesc cât trăiesc rozele și dispar ca meteorii în neantul uitării veșnice lăsând, în urma lor, doar urmele unei imaginații bogate, fără nici un folos, nici pentru ei, nici pentru alții.

Dacă lucrarea mea nu este originală, regret că n'am putut s'o fac nici cel puțin complectă: n'am mai găsit colecția revistei didactice Școala Română, din Ploești, pe care o înființasem împreună cu mai mulți colegi, profesori ai liceului de acolo, în anul 1880, și în care se aflau multe din lucrările mele publicate în această revistă în timp de patru ani; n'am găsit din Renașterea, dela 1879, decât un singur număr; asemenea din Revista Literară, a lui Th. M. Stoenescu, Lupta lui Gh. Panu, Columna lui Traian a lui B. P. Hașdeu și altele, în cari am publicat unele încercări literare în proză și versuri. Tot așa n'am putut face loc în acest volum altor lucrări de ale mele, niciodată tipărlte, ca prima conferință ținută la Societatea Corpului Didactic din Ploești, despre Sentimentul în Teatrul lui Corneille, din cauza greutăților de citate de text, pe cari nu le mai pot reface astăzi; unei piese de teatru, o dramă din viața lui Ștefăniță-Vodă, — un manuscris descompletat, — și unei traduceri din Victor Hugo, Lucreția Borgia, fiind prea voluminoasă, ca și

raducerii poemei Poésie de la Science, — pierdută, — și altele asemenea.

Dacă n'am putut produce mai mult pe terenul literar, după cum aș fi dorit, și care era scopul principal al vieții mele, este veșnicul adevăr că „omul propune și Domnul dispune“ : împrejurările vieții m'au atras pe terenul politic, — se vor vedea aceste împrejurări în volumul „Pentru ieșea“, ce voi publica în curând, — știut fiind că luptele politice sterilizează activitatea literară : inter arma musae silent ; pe de altă parte, greutățile familiare și „remunerația mică după buget“ mi-au răpit liniștea sufletească necesară unei activități intelectuale mai spornice.

Am adăugat, în sfârșit, la această lucrare câteva din amintirile mele, publicate în România de mâine din 1915 și 1916, precum și unele articole publicate de curând în Universul, privitoare la Criza Invățământului secundar : Gimnazomania.

Mulțămesc Domnului că am putut face și atât : ad impossibilia nemo...

Incheiu această prefață mulțumind d-lui Iuliu I. Roșca, poet, artist și publicist distins, prim-redactorul Universului literar, sub a cărui îngrijire apar frumoasele și interesante publicațiuni ale Fundațiunii I. V. Socec și căruia îi datoresc partea tehnică și estetică a lucrării, atât de minuțioasă, pretențioasă și dificil de observat și executat.

București, 1 Maiu 1922.

NEGRU PE ALB

PROZĂ ÎN PROZĂ

LITERATURA POPORANA ¹⁾

Literatura poporului, numită de Hasdeu poporană, a fost una din predilecțiile mele încă de pe băncile școlii. Am socotit-o, și o socotesc și astăzi, ca izvorul cel mai bogat de cultură generală pentru o națiune, și cred că dacă cultura unui popor s'ar desvolta pe temeiul acestei literaturi, ea ar fi și mai temeinică, și mai folositoare decât literatura importată din străinătate. De aceea, ori de câte ori am avut prilejul, am căutat să răspândesc cunoștințele referitoare la această literatură, atât scrisă, cât și nescrisă, în care se cuprinde nu numai proza

¹⁾ „Democratul“, ziar din Ploești (din 1881), publică următoarele:

„Duminecă, la 15 corent, de la orele 2—3 p. m., a avut loc, în localul liceului, prima prelegere publică a d-ului Cristu Negoescu, asupra „Literaturii poporane“. D-sa a făcut, cu această ocaziune, numai introducerea în studiul literaturii, arătând ce s'a înțeles și se înțelege prin acest cuvânt, precum și diferitele părți în cari se divide studiul literaturii; a mai făcut apoi definițiunea prozei și a poeziei, terminând cu un apel la adresa studenților ca să se ocupe mai serios cu studiul literaturii naționale, care oferă pentru Români un interes mai viu de cât al literaturii ori cărui popor străin.

„În treacăt, d-sa a atins și chestiunea educațiunii și instrucțiunii publice, atrăgând atențiunea auditorului asupra unor lacune din sistemul de învățământ practicat astăzi în școlile publice.“

și poezia estetică a poporului, dar și credințelor obiceiurile, într'un cuvânt cultura lui. Astfel, ca student, fiind în acelaș timp și profesor la cursul inferior dela institutul particular „V. A. Urechia”, în 1877—1879, cu ocazia vacanței, Crăciunului, înainte de plecarea elevilor din școală, le-am vorbit în genere despre „Credințele și obiceiurile poporului”, ce se practică cu ocazia sărbătoririi Nașterii Domnului și de Anul Nou, precum: Cântecul cu Steaua, Colindele, Sorcova, Plugușorul, etc. Tot așa, am cules personal, ori de câte ori am avut ocazie, tot felul de producțiuni literare ale poporului, din care o parte s'a publicat în „Columna lui Traian”, a lui B. P. Hasdeu, prin 1879—1880; în editura Socec, în 1896, sub titlul „Balade”; ca membru al Societății „Steaua”, am publicat în editura acestei societăți, în 1911, „Colinde și Cântec de Stea”, iar mai târziu „Snoave”, etc.

Tot așa, ca profesor la Ploești, am ținut o serie de conferințe asupra literaturii populare, despre care ziarul „Democratul”, din localitate, a publicat câte un rezumat și pe cari le reproduc astăzi la începutul acestui volum de încercări ale primilor ani ai mei de activitate literară.

Se înțelege că, prin această publicațiune, nu urmăresc altceva de cât vulgarizarea celor mai elementare cunoștințe asupra acestui gen de literatură și răspândirea lor cât mai mult printre doritorii de cultură națională.

I

GENERALITAȚI

Literatura poate fi scrisă și vorbită. Primul cuvânt, eșit din gura primului om a fost deja «o literatură», a zis d-l Hasdeu. Literatura scrisă, care se mai numește și cultă, se ocupă cu studiul operelor alese (*belles lettres*): ea cuprinde o teorie și o practică a parte, ce constituie un studiu special.

Cine dorește s'o cunoască, n'are de cât să ia un tratat de literatură, să citească, să mediteze și să se instruiască.

În românește există prea puține asemenea tratate, mai ales bune: cel mai nou este al d-lui Manliu¹⁾.

Literatura vorbită, ce se transmite prin graiu, literatura tradițională, se poate numi literatură națională, populară și poporană.

Acest din urmă termen este preferabil și din punctul de vedere al înțelesului, și din cel estetic.

Pentru studiul literaturii poporane nu există nici un text sistematic, ba nici colecțiuni îndestulătoare: unii-alții, din când în când, s'au ocupat cu diferite studii asupra varielor chestiuni de literatură poporană.

Și dacă, de la Dimitrie Cantemir, care cel dintâiu din scriitorii români menționează despre unele obiceiuri ale Românilor, vom mai numi pe un Alecsandri, un Marienescu, pe Hasdeu, Gh. Dem. Teodorescu, Gr. Tocilescu, D-rul Gaster, cari au făcut oare cari studii mai serioase asupra diferitelor părți din literatura poporană, sau pe un Anton Pann, un Hîrșescu, Fundescu, Ispirescu,

¹⁾ Aceasta era adevărat pe la 1881. De atunci încoace, literatura cultă a făcut progrese însemnate.

cari au făcut colecții mai mult sau mai puțin îndestulătoare, ne temem că vom fi numit mai pe toți aceia cari, de la început și până astăzi, s'au îndeletnicit cu literatura poporană.

Și cu toate acestea studiul ei este foarte interesant, mai interesant chiar de cât al literaturii culte.

Un popor poate fi fără o literatură cultă, pe când fără literatură poporană nici nu se poate naște: Poporul căruia-i lipsește acest tezaur, a zis d-l Gr. Tocilescu, în studiul său asupra Colindelor, este un popor ce se va stinge, nerămânând nici măcar amintirea lui.

Cine voește să cunoască un popor, să studieze pe autorii lui poporani; cine voește să cunoască pe Englezi, citească pe Shakespeare; pentru Italiani, să citească pe Dante și Ariosto; pentru Francezi, pe La Fontaine, Montaigne, etc; cine voește să cunoască pe Români, citească pe Anton Pann, ș. a. sau și mai bine, să se urce până la izvoarele literaturii poporane, cari țâșnesc din creerii munților, din pâraele vălcelelor, din câmpii, de la țară, din gura țăranului român.

Literatura poporană se deosebește de literatură cultă atât prin origine, — căci una se inspiră din izvoarele imediate ale naturii brute, iar cealaltă din natura artificială, rafinată și adesea ciuntită prin prisma prevențiilor științifice; — cât și prin forma și fondul lor: literatură cultă e mai pretențioasă, din cauza resurselor sale variate, pe când literatura poporană este simplă ca și natura însăși; una oglindește caracterul națiunii în care se desvoltă, pe când cealaltă nu poate să nu fie mai mult sau mai puțin generală, cosmopolită.

Cauza acestor adânci deosebiri stă chiar în natura diferită, în felul în care se nasc diferitele compuneri ale celor două literaturi: operele lite-

raturii culte au un autor cunoscut și într'insele se reflectează mintea, simțirea și patimile acelui autor; pe când autorul operelor literaturii poporane nu este cunoscut *anume*, căci autorul cântecelor bătrânești, al doinelor, poveștilor poporane, este un autor cu mii de spirite și de inimi, cu mii de simțiri și cugetări deosebite, iar operele ei reflectează mintea, simțirea, patimile unei lumi întregi, ale poporului care le-a născut.

Și cum „toată lumea are mai mult spirit de cât Voltaire“, frumosul și farmecul compunerilor poporane este superior mai totdeauna aceluiași calități din compunerile literare.

Literatura poporană se împarte în trei mari genuri: genul poetic, narativ și aforistic.

Cel dintâiu cuprinde: cântecele bătrânești sau baladele, doina, hora, colindele; pe lângă cari unii mai adăogă cântecele de lume sau romanțele; apoi cântecele de Stea, de Vicleim, descântecurile și orațiile.

Genul narativ cuprinde: tradițiunile, anecdote sau snoave, și basmele.

Genul aforistic cuprinde: proverbele, idiotismele, ghicitorile și frânturile de limbă, pe lângă cari se mai pot adăoga: glumele, jocurile de copii, etc.

II

CE ESTE POEZIA POPORANĂ?

Poezia a premers totdeauna prozei: dacă cel d'întâiu cuvânt, eșit din gura primului om, a fost o literatură, de sigur că acel cuvânt a arătat o expansiune a inimei o admirațiune, a fost o poezie; omul prim, Adam, admitând cu Moise, a trebuit, înainte de a vorbi, să exclame,

să admire grădina Paradisului, natura în mijlocul căreia Dumnezeu îl pusese și peste care-l făcuse a-tot-stăpânitor.

Ca și în viața omenirii, în literatură tot poezia a premers prozei : Orfeu, Omer și ceilalți mari poeți au cântat, înainte de ce Herodot să și fi scris Istoria sa ; lira s'a inventat înaintea tiparului ; popoarele sălbatece chiar, astăzi, de și n'au un singur tom de proză, totuși au cântăreții lor.

Omul cântă, narează, lucrează și instruește — de aci principalele genuri de poezie : lirică, epică, dramatică și didactică.

Dezvoltarea acestor genuri ale poeziei a urmat totdeauna o progresiune logică ; ea este aceeași în istoria omenirii în general, ca și în viața unei ființe în particular : la început oamenii, uimiți de spectacolul măreț al naturii și neposedând cunoștințele științifice rezervate viitorului, întonară imnuri către un creator necunoscut dar presimțit, și astfel se născu lirismul ; mai târziu, în vremurile invaziunilor, vremuri de lupte crâncene, omul cântă ode războinice, și astfel se născu epopeea ; în urmă, popoarele așezându se și ajungând la o viață de pace, căutară să reproducă pe scenă faptele eroilor, trecute și prezente, veni pompa și serbările publice și se născu drama.

În fine, în vârsta maturității omenirii, oamenii căutară mai cu dinadinsul, de cât în epocile precedente, să se instruiască și avurăm genul didactic sau instructiv.

Aceste patru epoce ale dezvoltării Umanității, aparțin și fie cărui membru al ei, omului individual, cuprinzând cele patru vârste ale vieții sale : tinerețea cu iluziunile ei, adolescența cu entuziasmul său pentru tot ce e mare, bun și frumos ; maturitatea cu acțiunile sale ; apoi bătrânețea cu sfaturiile sale.

La aceasta, s'ar mai putea adăoga și genul satiric, corespunzător decrepitudinii, când omul nu mai vede nimic bun și când națiunile se corup; iar critica, cicala, singură 'și mai ridică vocea ca să 'ndrepteze pe oameni.

Această progresiune generală a omenirii se observă și în desvoltarea poeziei române.

Românul încălzit de o idee, sub influența unei raze de speranță, la un îndemn al inimei sale vesele ori întristate, dând mână cu mână, a întins o horă; sau, luând fluierul ori o simplă frunză verde, a intonat o doină duiosă: iată lirismul poporului român; apoi, în timpri de lupte și de v tejie, ori de mari catastrofe naționale, a cântat un cântec Tătarului sau a istorisit moartea jalnică a unui Brâncoveanu, etc.: iată poemele epice, iată epepea românească; iar pentru genul dramatic, Românul își are reprezentațiunile sale în memoria datinelor strămoșești, în cântecetele Vicleimului, în Colinde, în Plugușorul, etc.

Cât pentru genul didactic, el se poata cuprinde în descântecete, vrăji și alte învățăminte ce se transmit din generație în generație, de la Pliniu și Traian până la noi.

Cum se nasc toate aceste produceri poporane? E cazul bătrânului Isvoranu, care a dat naștere cântecului poporan:

Frunză verde gheată rece,
In luna lui Maiu în zece,
Isvoranu rău petrece,
Etc., etc., etc.,

despre care a vorbit Gh. Dem. Teodorescu, în conferința sa de la Ateneu, în București, asupra colindelor române:

«Un fapt izolat, care produce oarecare impresiune într'o colectivitate de persoane, într'un ținut mai mult sau mai puțin întins, se propagă

prin graiu, se fransmite din om în om și se răspândește une-ori într'o mare depărtare».

Aceasta este calea cea mai obișnuită prin care se nasc mai toate producerile poporane.

În fine, tot din opera lui Gh. Dem. Teodorescu, vom cita câte-va pasagii asupra continuării propagării, arătând cum chiar producerile străine, cele mai depărtate, se pot introduce în sinul unui popor oare-care.

Aceasta se datorește fenomenului cunoscut în literatură sub numele de migrațiunea fabulelor.

Un exemplu este fabula «Planul simigiului», ce a trecut de la Indieni la Perși, apoi, prin Bagdad și Constantinopole la Europeni, la Greci, la Germani, la Spanioli, la Italiani, la Francezi și chiar la noi, la Români.

III

CARACTERELE POEZIEI POPORANE

După ce am văzut în paginile trecute ce este literatura în genere, și cea cultă și poporană în particular; după ce am făcut diviziunea generală a literaturii și definițiunea prozei și poeziei; după ce am arătat cari sunt părțile literaturii poporane și diviziunile ei; după ce am văzut toate acestea, putem intra mai adânc în materie și a vorbi despre fie-care compunere poporană în parte.

Am văzut că genul poetic cuprinde — afară de părțile secundare — ca compuneri poetice: cântecele bătrânești sau baladele și legendele, doinele, horele și colindele.

Baladele, sau legendele, sunt mici poeme asupra întâmplărilor și faptelor mărețe istorice naționale; astfel de poeme sunt: *Mănăstirea Argeșului* sau *Legenda lui Manole*, *Constantin Brâncoveanu*,

Mihu Copilul, Miorița, Radu Calomfirescu, Visul lui Tudor, etc.

Doinele sunt cântece de iubire, de jale și de dor, plângeri duiosase ale poporului român în toate împrejurările vieții sale. Unele dintre doine se numesc și *cântece voinicesti*, mai ales în Moldova, ori *oltenesti*, cum se zice în Muntenia, sau *haiducești*, ca în Ardeal; astfel, sunt doine: *Cântecul plugarului, Prutul, Plângerea țării, Voinicul, Turturica, Doina Jianului, Vrăbiuța, Mehedințianul, Flăorea Șchiopan, etc.*

Horele sunt cântece cari se rostesc la jocuri. Caracterul lor e vesel, glumeț și mai adesea inbitor. Astfel sunt: *Hora țigănească, Aoleu! ce fuse asta?, Dorule, odorule!, Trandafir cu două flori, etc., etc.*

Colindele, în fine, dintre cari cele mai multe cu un caracter religios, sunt cântece ce se rostesc în zile anumite ale anului, mai ales în ajunul unor sărbători mari religioase, precum: la Crăciun, în ajunul Anului Nou, etc.; astfel sunt: *Plugușorul, Florile d'albe, cântecele de Stea, etc.*

Acum să vedem care este originea tuturilor acestor bucăți de literatură poporană, precum și diferitele lor caractere prin cari se deosebesc de celelalte compuneri ale literaturii culte sau prin cari se aseamănă cu ale altor literaturi poporane străine.

Pentru cântecele bătrânești și hore, însăși numirile lor le definesc îndestul și le arată și originea lor străbună.

Atât unele, cât și alte'e, denotă o veche origine care, la cântecele bătrânești, se poate sui până la cei d'întâi părinți ai noștrii, iar la hore poate merge chiar până dincolo de *horae*-le vechilor Romani, până la chorurile cântate și jucate ale străvechilor Eleni.

Cât despre originea doinelor și colindelor, ea se poate afla iarăși în cele mai vechi tradițiuni

80054

ale locuitorilor Daciei, precum și în străvechile noastre obiceiuri moștenite chiar de la coloniștii lui Traian, aduși din Italia și alte provincii ale imperiului Roman.

Cuvântul *colindă* însuși este o moștenire romană, ca derivând din latinescul *colindae* (gr. *kalandai*): *festum calendarium* erau niște veselii publice și superstițioase, sărbătorite de păgâni la începutul sau la calendele lui Ianuarie, pe cari apoi le adoptară și creștinii, cu jocurile lor cam licențioase și cu obiceiul de a se străvesti în chip de fiare.

Astfel numele de Colinde se dedea și zilelor Crăciunului, cari începeau în ultimele zile ale anului și în ajunul noului an.

IV

PERSONAGILE DIN LITERATURA POPORANĂ ROMÂNĂ

Un alt caracter comun poeziilor noastre populare și cântăreților apuseni, este eroismul și iubirea, sau vitejia și bravura, cu un cuvânt: *cavalerismul*. «Doină, doiniță!» nu e de cât portretul cel mai credincios al cavalerului medieval, cu toate aspirațiunile și inclinațiunile lui războinice, generoase, amoroase și chiar cu sălbătecia și nereligiozitatea sau asprimea lui, astfel cum este descris de cronicarii acelor vremuri.

Eroii baladelor și doinelor noastre, de la sentinela Prutului, care înfrunta cu cuvinte aspre pe Tătarul cotropitor, și până la eroii războiului turcesc, învingătorii de la Plevna, Rahova, Vidin, etc., sunt — în aceste manifestări ale geniului popular român — totdeauna niște cavaleri.

Un frumos tip ni-l oferă cântecul lui Ștefăniță-Vodă, din țara Oltului, în persoana lui Miha

Copilul, eroul principal al acestei balade. În această baladă se poate observa încă și celelalte caractere despre cari am vorbit, ca grămădirea de rime succesive una după alta, întrebuițarea alegoriilor, a miraculosului, etc., pentru care o recomandăm serioasei atențiuni a tuturilor.

În fine, cel din urmă și mai însemnat caracter al poeziilor poporane române, este repetirea primelor versuri, cari servesc nu numai ca măsură pentru întreaga poemă, dar arată, până la un grad oare-care, chiar și genul poetic la care o compunere aparține, precum și subiectul trist ori vesel al poemei; în această privință este mai ales de observat datina de a începe poema cu o frază stereotipă ca «frunză verde *de*», sau a unui obiect oare-care luat din domeniul naturii.

Aceasta, după cum observă d-l Alecsandri, provine din iubirea poporului român pentru natura înverzită și, după cum ziserăm, servește să ne dea o idee generală despre întreaga poemă; astfel, când subiectul este eroic — ca în cele mai multe balade — poetul alege frunze sau foi de arbori sau de flori cari arată putere, viață, frumusețe, etc., precum: frunză verde de stejar, de brad sau de bujor, după cum eroii baladelor sunt tari ca stejarul, înalți ca bradul sau rumeni ca bujorul.

Frunză verde de bujor,
Am avut un pușor...
Puiu, puiu, puiu, puiu,
Vin-o'n cușcă să te pui.
Pușorul a zburat
Și cu lacrimi m'a lăsat...
Cum aș face ca să-l prind,
Inimioara să-i aprind?
Puiu, puiu, puiu, puiu.
De ași prinde pușorul,
Pe loc i-ași prinde piciorul,
Și i-ași face cuib în sin,

Să nu-mi mai fie hain,
Puiu, puiu, puiu, puiu,
Vin' la sinu-mi să te pui!

Cântecele de iubire se încep de preferință cu «frunză verde de lăcrimioară, de garofiță, de sulcină, de toporaș, de peliniță, de măr domnesc, de căpșună», etc., pentru că, după credința poporului aceste plante au o menire fermecătoare; când cântecul e de durere sau de moarte, se alege frunzele de mohor, de mărăcine, de cireși, de măceși, de negară, de alun, de susaiu, de măr crețesc, etc.

Astfel citim în poeziile noastre poporane :

Frunză verde *garofiță*,
Trece 'n câmp o copiliță,
Cum e crinul înflorit,
Cum e bună de jubit ;

sau:

Frunză verde *toporaș*,
Iată-un dulce copilaș
Care-aleargă-un fluturaș,
Etc.,

sau, pe de altă parte :

Frunză verde *poamă acră*,
Iată-o babă, iată-o soacră,
Etc.,

și așa mai încolo.

Românul, ori când a avut să-și cânte un dor sau o durere, și-a ales o frunză de o plantă care-i închipuia reflexul inimii sale și, începând să cânte, zicea :

Frunză verde de negară,
Vai! sărmană biată țară,
Cum te-ajunse focul iară!
Rușii vin te calicesc,
Nemții te batjocoresc
Și ciocoii te hulesc!

.....
Frunză verde de neghină,

Vai și-amar de-a ta grădină,
 Cea grădină cu flori plină!
 Cum o calcă, cum o strică
 Niște iezme fără frică!

Astfel cânta Românul când Rușii, Nemții și ciocoi sugeau fără milă sângele sârmanului popor, până când *Lelea vitează* se scoală și, părăsind furca și războiul, chiamă pe voinici la luptă, tot cu frunza, și cântând :

Frunză verde pălămidă,
 Plină-i țara deomidă,
 Deomidă muscălească
 Și de gârgără nemțească.
 Măi copii, copii români,
 De-aveți suflet, de aveți mâni,
 Hai cu lelea la plivit,
 La plivit, la curățit!
 Cine are flintă grea,
 Pună șapte gloți în ea;
 Cine are topor mare,
 Scoată-mi-l la foc de soare;
 Cine are bardă mică,
 Facă buza-i subțirică,
 Când s'a repezi prin gloate
 Să dea sărutat de moarte.
 Etc.,

iar voinicii săriau la glasul femeii române, și eu toții porniau la plivit și curățau țara

De omida muscălească
 Și de gârgăra nemțească,

«ăci ei erau «copii români și aveau suflet, aveau mâni».

Am duce prea departe înșirarea exemplelor noastre, dacă am voi să le cităm pe toate câte cuprind acest reflex al geniului nostru popular, dar ne măgulim cu speranța că aceste puține exemple vor fi făcut să se întrevadă cât de puțin înaltele calități ale poeziilor populare, pentru ca fiecare să alerge după dînsese, să le

citească pe deplin, să le înțeleagă și să le admire.

Tot din această cauză nu mai înșirăm și exemple în cari varietatea cântecului și fazele prin cari trece desfășurarea subiectului se întrevăd mai dinainte prin preambulele ce încep cu «frunză verde»; astfel este, de exemplu, cântecul *Codreanul*, în care diversele părți ale cântecului se încep cu frunză de dudău, de alun, pe măceș, de bujor, după cum croul principal, *Codreanul*, avea să fie prin și legat, dus la judecată la Iași și în sfârșit scăpat cu ajutorul roibului său spre a se apuca din nou de haiducie.

O singură observațiune vom mai face, încheiând, asupra cântecelor ce încep cu frunză verde de un obiect ce n'are nici o legătură cu domeniul plantelor; astfel se întâmplă când poetul, voind să descrie un ce foarte trist și nepă rându-i se destul de semnificativă nici o frunză din plantele deja citate, se împrumută la alte obiecte corespunzătoare; așa, voind a descrie o întâmplare tristă, ca moartea unui om, și nemulțămindu-se cu plantele de mărăcine, negară, etc, își alege un obiect cu totul străin de plante, precum, spre exemplu, este cântecul lui *Isvoranu*, care se începe cu:

Frunză verde ghiță rece,
 În ziua de Maiu în zece
 Isvoranu rău petrece,
 Etc.,

voind să arate moartea tragică a acestuia în ziua de 10 Maiu.

Până acolo merge poporul de departe, în creațiunile sale poetice, când voește să arate cu credință impresiunile și sentimentele inimei sale, în pofida chiar a esteticei riguroase și a pedanților ruginiți!

V

OR GINEA PRODUCȚIILOR POPORANE

Slavii sau slavisti, cu Franz Miklošici în frunte, voesc să derive acest cuvânt: colindă, din slavicul *kolo* sau *kolesko*, ce însemnează ori ce lucru rotund, sau de la zîna *Koljada*, pretinzând că Români, împreună cu cuvântul, au luat și obiceiul colindelor de la Slavi, iar nu de la Romani.

Aceasta nu poate fi adevărat, mai ales când se știe că acest obicei îl practicau Romanii acum două mii și mai bine de ani întocmai cum îl practicăm și noi, Români, astăzi¹⁾, și când s'a constatat că, în loc de a lua noi acest obicei de la Slavi, din contră, aceștia — începând cu Slavii din Panonia — adoptară, împreună cu

¹⁾ Iată cum sunt descrise, după un vechiu manuscris aflat într'o mănăstire, jocurile obișnuite de Romani la Calende:

„În ajunul (la noaptea) calendelor, copiii se scoală de timpuriu și iau cu dânsii o pavază (de apărare). Unul dintr'înșii e străvestit în gogoriță și cu o pită de gât agățată. Fluierând, ei bat într'o *dairea*, merg din casă în casă și se strâng în jurul *pavezei*, pe când toba sună și gogorița miorlăie. După terminarea scestui joc, primesc de la stăpânul casei o plată oare-care, atât cât găsește dânsul cu cale. Astfel fac la fie-care casă. În aceea zi, mănâncă din tot-felul de legume. Iar dimineața, se scoală doi copii dintr'înșii, iau ramuri de măslin și sare, și — intrând prin case — salută pe fie-care astfel: *Gaudium et laetitia sit in haec domo; tot filii, tot porcelii, tot agni* (adică, traducând în versuri, pe românește:

În astă casă să fie

Bucurii și veselie:

Câți mititei,

Atâți purcei

Și tot atâția miei),

și le urează tot felul de bunătăți; și, mai înainte de răsăritul soarelui, mănâncă sau faguri de miere, sau altceva dulce, ca tot anul să le fie dulce, fără ceartă și fără multă trudă“.

obiceiul, și cuvântul, cu ocaziunea convertirii lor către religiunea creștină.

Asemenea căutând și originea doinelor, o vom afla iarăși în cele mai depărtate pagini ale istoriei poporului român. Această origine reese din țesătura celor mai vechi tradițiuni poporane ale noastre. Vom cita vechia baladă, care a poetizat războaiele lui Traian cu Dacii, și anume: *Dochia și Traian*.

Dochia e sora lui *Decebal*, cel mai mare rege al Dacilor, care a domnit peste aceste locuri cu 100 de ani înainte de *Christos*. *Traian* este unul din cei mai mari împărați Romani și care a domnit în același timp cu *Decebal*.

Balada zice că *Dochia* era de o frumusețeară, mare de suflet și foarte curajoasă; că ea era iubită de mai mult timp de un Dac însemnat anume *Cobal*, frate cu *Dura*, care domnise asupra acestor locuri înainte de *Decebal*, dar că această iubire o ținuse ascunsă *Cobal* în inima sa, neavând prilejul de a o face cunoscută.

În timpul întâiului războiu dintre Daci și Romani, *Traian* întâlnește pe *Dochia* într'o poiană, îmbrăcată fiind în strae de ostaș Dac, dar surprinsă fiind de arătarea fără veste a lui *Traian*, într'un loc singuratec, leșină și atunci fu descoperită că era femeie; apoi frumusețea sa câștigă inima lui *Traian* întru atât, în cât o iubi. *Dochia*, la rândul ei, crezând că *Traian* este un Dac, prinse și ea în inima ei dragoste pentru *Traian*, dar o ținu ascunsă. Pe când *Dochia* era cu *Traian* în acel loc singuratec, *Cobal*, care o urmăria pas cu pas, surprinzându-i vorbind împreună, recunoscu pe *Traian* și ca un nebun se arucă între ei, luă în brațele sale pe *Dochia* și prin desimea arborilor, peste râpi și pârae, fugi cu prada sa.

După ce se făcu pace între Romani și Daci, *Cobal* se hotărî să ceară pe *Dochia* în căsătorie,

dar Dochia amână ziua; era de multe ori tristă și la toate întrebările și rugămintele lui Cobal, ea nu răspundea nimic; într'o zi, întâlnind Cobal pe Dochia singură în grădina domnească, văzu că ea plângea, și după cercetările sale află că ea iubește de mai mult timp pe un altul.

Cobal atunci înțelese iubirea Dochiei și se hotărî a nu mai da nici odată ochii cu ea. Se încercă să se depărteze de prin locurile acelea, să-și caute alte îndeletniciri cari să-l poată face a o uita, dar... zadarnică muncă! Cobal iubia la nebunie pe Dochia; dar ea... nu-l iubea de tel.

În aceste timpuri balada atribuită lui Cobal compunerea *Doinei*, această cântare jalnică, fala Românismului, în care el plânge pe Dochia perdută pentru el pentru totdeauna. Când Cobal speră și, în singurătatea sa, i se pare că vede pe Dochia, cântarea devine veselă, dar îndată ce Cobal se deșteaptă din amăgirea sa, și jalea se arată din nou în cântarea lui.

VI

LATINITATEA COLINDELOR ȘI A DOINELOR

Dacă ne-am mulțami, pentru originea colindelor și a doinelor, cu latinitatea numai a acestor două frumoase odoare, rămase nouă de la străbunii Romani, tot ar fi destul ca să dovedim îndeajuns adversarilor naționalității noastre, că zadarnice sunt sfoițările lor de a ne lua drept Slavi, Unguri sau ori ce alt, și că, ori și ce piedeci ni s'ar pune în cale, Românismul își va urmări necurmat scopul misiunii sale istorice și va triumfa contra tuturilor neomeniilor aduse în contră'i de către inamicii noștri seculari.

Dar această latinitate a poporului din valea Dunării rezultă încă și mai mult din caracterele poeziei poporane române, comune limbilor surori și despre cari mai avem să vorbim cu această ocaziune.

Aceste caractere, comune în deosebi poezilor noștrii și trubadurilor francezi, sunt mai ales în privința cadenței și asonanței, întrebuițarea alegoriilor, a animalelor simbolice, spiritul cavaleresc ce domină în cântecele noastre poporane, ca și în cântecele trubadurilor, și mai mult ca ori-ce, obiceiul de a repeta versurile prime ale cântecului.

Astfel găsim în poeziile noastre versuri cari se repetă une-ori de câte 6—7 ori pe aceeași cadență și cu aceeași rimă, ca următoarele :

Frunză verde stejărel,
Sus în sus pe colnicel
Sui-mi-se Nenicel,
Puișor de voinicel,
Român verde stejărel,
Românaș tras prin inel ;

sau ca cele următoare, extrase din balada *Balaurul* :

La mijlocul câmpului,
La puțul porumbului,
Văzuiu floarea câmpului ;
Dar nu-i floarea câmpului
Și-i chiar ochiul șarpelui,
Șearpe lung cu solzii verzi,
Nici să-l vezi, nici să-l visezi,
Etc.

Alegoriile, întrebuițate atât de des în basme, se găsesc destul de des și în cântecele poporane ; astfel în balada *Erculean* se cuprinde, sub o frumoasă alegorie, colonizarea Daciei de către Romani: așa România, Moldova și Transilvania sunt arătate sub figura a trei surori, cari au plecat care încotro, sau, după cum zice cântecul :

Plecat-au în zori
 Trei surori la flori:
 Sora cea mai mare
 S'a dus în spre mare;
 Sora cea mezină,
 Pe mal, în grădină;
 Sora cea mai mică,
 Și mai sălbătică,
 S'a dus, mări, dus
 Pe Cerna în sus.

Tot sub formă alegorică poetul poporan ne descrie întreaga tragedie a morții lui Tudor Vladimirescu, atât de mișelește trădat de Greci, cu cari nu voia a face cauză comună. În această compunere poetică, *Visul lui Tudor*, Grecii fanarioți sunt arătați sub forme de șerpi veninoși, iar însuși Ipsilante, capul Eteriei grecești, e descris ca un

Șearpe galben prefăcut
 Ce purta coarne de țap
 Și creastă roșie 'n cap.
 El avea ochi vânzători,
 Avea graiu lingușitor,
 Etc.

Miraculosul și animalele năzdrăvane se găsesc iarăși în poeziile noastre poporane, ca și în cântecele trubadurilor francezi din evul mediu. Când, în cântecul de la Biczaz, Mihu Copilul

Merge hăulind,
 Merge chiuind,
 Din cobuz sunând,
 Codrii desmierdând,
 Din frunze pocnind,
 Codrii vechi trezind;

și văzând că murgul'său nu se îndeamnă la drum, îl întreabă care este pricina, este o adevărată minune, ca și aceea a asinului din Testamentul vechiu, când murgul îi răspunde printr'un lung discurs, în care îi desvălește tot ceea ce-l așteaptă și cauza neliniștei sale.

Este iarăși o minune când Toma Alimoș, în ardoarea sa de a ajunge mai repede prada pe care o urmărește, zice calului său :

Alelei! murguleț mic,
Aleii! dragul meu voinic,
De-ai putea la bătrânețe,
Cum puteai la tinerețe;

și acesta, cu ochii aprinși și nechezând, îi răspunde :

Iată coama, săi pe mine,
Și de-acum te ține bine,
Să-ți arăt la bătrânețe
Ce-am plătit la tinerețe.

Iar după ce Toma încalecă și-și răzbună pe vrăjmașul său, tăindu-l în bucăți din fuga calului, nici el nu mai poate supravețui trudei sale și, adresându-se iarăș tot către iubitul sau murguleț, îi dictează cea din urmă voință a sa, pe care el caută s'o asculte, s'o înțeleagă și s'o îndeplinească :

Alelei! murguleț mic,
Aleii! dragul meu voinic,
Ochii mi se 'mpăinginesc,
Norii sus se invărtesc...
Te grăbește,-aleargă, fugi,
Și ca gândul să mă duci
Colo 'n zarea celor culmi,
La gropana cu cinci ulmi,
Că eu, murgule,-oiu muri,
Pe tine n'oiu mai sări;
Iar când sufletul mi-oiu da,
Când nu te-oiu mai desmierda,
Din copită să-ți faci sapă,
Lângă ulmi să-mi sapi o groapă
Și cu dinții să m'apuci,
In tainiță să m'arunci.
Ulmii că s'or clătina,
Frunza că s'a scutura,
Trupul că mi-a astupa!

Și așa mai departe, la tot pasul, pe toată întinderea câmpiei literaturii populare, se găsesc:

frumuseți de acestea necomparabile, ce rezumă într'însele întreaga viață a poporului român, cu credințele și moravurile lui, și cari fac din poeziile noastre poporane opere neîntrecute și fără de seamăn în literaturile străine.

CUGETARI

Dacă cunoștința Științelor naturale e necesară ca să satisfacă curiozitatea omului de a ști viitorul, lungindu-i viața cu câțiva zeci de ani; apoi câtă importanță trebuie să aibă Istoria, care ne prelungește viața cu secolii înapoi!

*

Toate în nemărginit merg: Viața oamenilor trece de la unii la alții și de aici în infinit. Cine ar putea spune cum s'a produs primul izvor de apă, ca să poată spune cum s'a născut primul om?

*

Un izvor este o putere creatoare, ca și omul care a născut pe om. Picăturile se scurg unele într'altele și toate 'n nemărginit.

*

Fericit e cel care se poate conduce în viață după oare-care maxime; mai fericit e însă cel care n'are trebuință de nici-o maximă.

*

Mulți zic că dezordinea trebuie nimicită și ordinea restabilită; câți însă nu știu de câte ori această ordine e chiar ordinea dezordinei?

FEMEIA ROMÂNĂ ȘI GRAIUL POPORULUI¹⁾

Nici nu-mi dau bine seama, dar cred că prin influența mamei mele, pot zice că m'am născut și, ca din instinct, am avut și am rămas cu un sentiment de respect pentru calitățile femeii române, mai ales a femeii din popor, cea mai oropsită ființă și mai puțin apreciată, mai ales la țară, chiar decât unele animale.

Una din calitățile cele mai prețioase ale femeii din popor, contrar de femeia zisă nobilă, din societatea înaltă, este și aceea a spiritului de conservare a tot ce aparține bunurilor moștenite de la străbuni. Intre aceste bunuri, cel mai prețios pentru orice națiune este limba strămoșească, pe care de mult am fi pierdut-o, dacă ea ar fi dispărut din viața țărâncei, cum a dispărut, la diferite epoce, din saloanele moderne ale „coconițelor” noastre. În acest scop, fiind solicitat de unele doamne constituite în diferite societăți de progres feminin și național, — cum a fost pe vremuri Societatea „Caritatea”, a femeilor ploștene, și la București „Societatea Femeilor Române”, — de a le ține o conferință, am ales ca subiect tocmai chestia

¹⁾ Conferință ținută la Societatea Femeilor Române, în seara de 8 Februarie 1906, publicată în „Literatura și Arta Română”, anul al X-lea (1906).

care privește rolul și datoria femeii române față de limba noastră.

Prima conferință, ținută la Ploești pe la 1884, am publicat-o la timp în broșură; cea de-a doua, refăcută și amplificată, și pe care o reproduc astăzi, s'a publicat în 1906 în revista „Literatura și Arta”. Scopul retipăririi acum în volum e că această chestie este și astăzi de actualitate, din nenorocire, ca și la 1884 și la 1906. E drept că moda întrebuițării limbilor străine în familie și'n saloane a mai pierdut din intensitatea de acum treizeci și patruzeci de ani, și că astăzi se aude mult mai des graiul românesc răsunând din inimile doamnelor noastre din eită, atât la tribuna publică, precum și în saloanele elegante ale multor patrioate din clasa avută; ba chiar sunt asociații feminine numeroase cari au ca scop cultivarea industriei și culturii naționale în genere. Totuși e bine ca lucrul să se spună mereu, până ce, să sperăm, adevărul și interesul național vor pătrunde toate conștiințele de acest adevăr că putem iubi orice națiune, ori ce popor prin urmare și ori ce limbă și ori ce literatură străină, dar, înainte de ori ce, suntem datori, bărbați și femei, să ne iubim poporul, limba și literatura noastră.

Femeia română e la temelia societății române, ca și graiul poporului român.

«Limba unui popor — zicea răposatul Hasdeu — se confundă și se identifică cu naționalitatea lui, cu memoria părinților, cu leagănul, cu mama, de unde și numirea de limba maternă. Nimic mai social ca limba unui popor, zicea d-sa; limba unui popor este nodul cel mai puternic, dacă nu chiar temelia societății». Acest

graiul al poporului român a suferit, dela naștere și până azi, multe prefaceri, fiind amenințat chiar să fie năbușit de elemente străine năvălitoare; fizionomia sa s'a resimțit în decursul veacurilor, dar azi reappare curat și frumos, ca și cum nimic nu s'ar fi întâmplat. Cine l-a păstrat? Iată obiectul conferinței mele.

Nu voiu face filosofia graiului, limbii, arătând dacă el vine prin a percepție sau prin percepție, ori dacă în limbă este numai cugetare ori și simțire, precum nici nu voiu filosofa despre femeie în genere, fie ea demon sau înger, arătând rolul și importanța acestei prețioase jumătăți a neamului omenesc, ci mă voiu mărgini să arăt rolul său față de felul de a grai al neamului românesc.

Deci, rostul femeii române în păstrarea graiului poporului român, ar fi titlul mai exact al conferinței mele.

Ce este mai întâiu acest graiu?

Poetul Konaki, într'o scrisoare adresată Mitropolitului Veniamin, își face aceeași întrebare: «Ce este limba sau graiul?» Și apoi răspunde: «Nimic alt decât rostirea ideilor ce are gândul». Hasdeu însă este mai complect și mai lămurit. Dânsul definește graiul «o manifestație vocală nativă a sufletului omenesc»; și deosebește acest graiu în *abstract*, care este cel vorbit, și despre care ne ocupăm, și în *concret*, care poate fi nevocal, — adevărat nu se aude, dar se vede, precum ar fi gesturile, — și nenativ, adică mai mult artificial, precum sunt unele argouri școlărești (ca mavana-pavana) sau diferitele afecțiuni lite-

rare ori boale ale graiului despre cari vom vorbi în treacăt.

Limba literară ori științifică se deosebește de graiul poporului întru cât acesta este un mijloc social sau — comparat cu ceea ce este moneda în economia politică — un mijloc universal pentru circulațiunea ideilor și sentimentelor; ceva fără care nu există — decât foarte greu — o societate (temelia societății), pe când limba cultă nu are nici caracterul universalității, nici al necesității absolute, întru cât lumea poate trăi — foarte prost, poate, dar trăește — și fără de ea.

Avem în limba cultă atâtea mostre câte au fost curentele literare ce au străbătut o. Să în-vederăm acest lucru prin câteva exemple:

Limba românească din anii 1822—1823:

Pe-un pameșnic ce'n dejurstfă de multe ori s'a primit
La presustvii ca pomoșnic cu credință am slujit.
În multe comandirofce tot cu cinst'e am umblat
Și sledsvii pe la zastave de multe ori am lucrat;
În otpsuci cu podorojne eu ca alții n'am eșit,
Sau ostanofce la slujbe în veac n'am pricinuit;
Samovolnicia iarăși nici cum nu am săvârșit,
Ci nagrajdenii primit-am, ca un cinovnic cinstit;
Nacazanii pentru slujbă nici-odată n'am avut
Și sdelci a lucra ca mine altul nu s'a mai văzut.
Din stolo-nacealnic astăzi spre clen sunt pomăzuit.
Pentru că cunosc pareatca; l'asta m'au înaintit;
Nu crede deci la ponosuri, nu'mi lua al tău favor
Și nu uita că mă cheamă . . . *** sin ***;

sau:

Polacala'mi pare bine, că tu te-ai pomăzuit,
Clenu sau logiotatos ca s'ajungi ai nimerit.
Acsafna cu duiosie, te rog mult a m'asculta;
Să nu faci schepsis, tertipuri, nerozii, che-ta-lipa.

(N. Istrati)

ori:

Nu pot sta la syntrofie
Ca să dau plirophorie

Căci sunt tinăr hagiămiu
Și n'am *praxis* ca să scriu.

(Eliade R., *Versif.*, p. XLVII).

Iar mai târziu, când cultura franceză influența
literale române, se vorbea și se scria cam așa:

*Sarmantă damicelă,
Cu ochi ca de gazelă,
Te am, o columbelă,
Divină și mult belă,
Etc.*

sau, ca cestelalte și mai perfecte prin pedanterie și răul gust, compuse în trei limbi:

Agalma tis Afrōditis empsichon ke zontanon
Cum că ești în vremea noastră, *personne on ne peut*
[*dire non.*]
Osa fthanon na se vlepun, se gnōrizum ghia thear
Ce azi inimile toate, *comme un puissant volcan.*
Acuson ton deomenon, ta desma tus in bola
Nu ne lăsa să ne pierdem, *en criant toujours hélas!*
Etc.

Tipul protoclastic al acestui jargon a rămas
Cocoana Chirița a lui Alecsandri, acea ridiculă-
prețioasă care va face multă vreme hazul citi-
torilor lui Alecsandri cu profesorul său Șarlă¹⁾
și cu Guliță «*tambour de livre*», înainte de «*l'en-
voyer dedans*», etc., prea cunoscute ca să mai
insist cu această ocaziune.

Aceste influențe ridicule se resimțiră în toate
ramurile activității publice, încât aproape fiecare
administrație își avea jargonul său special,—limba
în concret, — un fel de limbă conventională în
care nu se înțelegeau decât cei inițiați.

Astfel avurăm și mai avem încă limba juridică

1) Șarlă 'i zicea profesorului de franțuzește al fiului
său Guliță, care se numia Carol, franțuzește *Charles*.

a avocaților, a cărei explicație, tâlc sau cheie se găsește numai în Coduri și Procedurile lor, în care:

jurisprudența, competența, ascendența, descendența, a lateralilor și colateralilor, legatarilor și usufructuarilor, locatari și locatori, debitori, minori ca și majori, aleatori, defendori ori defensori, fie gaj, cauționatori, adjudecatori, ori partaj, arbitraj, în maritaj și cu tot felul de acțiuni, și ficțiuni, confusiuni, novațiuni, infracțiuni, dilatorii, moratorii, recursorii sau cominatorii, pemețiunea, filiațiunea, acceptațiunea, probațiunea, accesiunea, succesiunea, cațiuni, donațiuni, reduțiuni, absoluțiunea, recisiunea și tot felul de obligațiuni, presumpțiuni de herezi, ipotecari, sub beneficii de inventar, cu mandat ori comodat, sau rendite în comandită, etc.,

te fac să crezi în orice, atară că asta-i limbă românească.

Iau la întâmplare, dintr'o sentință a Curții de Apel din Galați (dela 6 Februarie 1903, dată în procesul dintre moștenitorii def. I. F. Robescu cu Casa Școalelor din București):

«Considerând, că este cert în drept, că judecătorul nu este ținut a interpreta înțelesul unui contract sau unui act unilateral de dispozițiune după literă, ci după spiritul sau intențiunea părții dela care emană obligațiunea sau dispozițiunea. Dar această latitudine nu este rezervată judecătorului decât atunci când o clauză este obscură sau îndoelnică, că atunci când dubiu nu există, dând unui termen din act alt înțeles decât acela care e natural și logic, interpretul ar substitui voința sa aceleia a părții căreia actul se atribue;

«Considerând, că este incontestabil că, atunci când din contextul testamentului rezultă că in-

tențiunea testatorului a fost de a gratifica o categorie de persoane incerte, dar care are un reprezentant legal, numele intermediarului desemnat de testator și incapacitatea lui, nu poate atrage caducitatea legatului când există un reprezentant legal, capabil de a accepta, însă în atare caz, judecătorul trebuie să fie sigur că liberalitatea este destinată categoriei de persoane incerte, iar nu însăși stabilimentului instituit de legatar; că atunci când stabilimentul este creat de însuși testatorul și funcționează ca așezământ de învățământ public, când testatorul îi destinează un fond pentru întreținerea lui și-i organizează administrațiunea de care trebuie să fie condus în perpetuitate, nu mai poate fi îndoială ci certitudine, că legatul este adresat stabilimentului înființat, iar nu veri-unei categorii de persoane, ce trebuie să beneficieze de existența unui asemenea stabiliment; că această din urmă este specia ce Curtea este chemată a judeca și analogia invocată e numai aparentă, cazurile fiind deosebite.»

Dela acest l mbagiu modern juridic și până la pledoaria pentru cocoșul lui Mateiu — galimație — nu e mare distanță, deși e vorba de secole deosebite.

Dar adminiistrațiile militare!

Iau numai dintr'un regulament de asemenea administrație, și în fugă, câteva cuvinte, și tot găsesc o sumă de mostre de limbă militară:

Çazarmament, armament, detașament, harnășiment, echipament; furnisori, antreprenori, dezertori, prizonieri, furieri, companie de uvrieri, ajustori, furaj, bagaj, ultraj, stelaj, bruioane, centurioane, galoane, fanioane, lampioane, pontoane, banderole, lavele, șrapnele, gamele, furșete;

în cât nu de geaba exclamau, încă de acum vre-o 30 și mai bine de ani, autorii Glosarului academic, revoltați de atâtea străinisme în ale miliției :

„...Miliția și ale miliției este una din părți'e activității naționale, în care nu știm cum se face că limba s'a respectat și se respectă mai puțin. Până mai ieri domnia, în această parte : *ostafcele, obachtele, parucicii, prapurgii, polcovnicii, pricazurile, otnosienile, smotrurile, lozincele, pisserii, iuncării, fetfebelii, uceniile, vistavoi, etc.* Astăzi au invas în locu-le : *avangardele, ariergardele, turagiile, furgoane, cordoane, serjenți, jandarmi, avantposturile, pudra, balele, scuturoanele, ramparturile, rantorturile* și cu tot neamul lor. Mâne? Mâne Dumnezeu știe ce potop va mai veni deastă parte preste biata limbă română.“ (Laurian & Massim: *Glosarul Academiei*; cuvîntul: *Avangarda*).

Toate aceste rele, ce bântuiră peste biata limbă românească, își aveau rostul lor în graba cu care trebuia să ne punem în rîndul popoarelor civilizate, ale căror instituții și legi noi le adoptarăm ; cu oameni noi și cuvinte noi, dar suferințele graiului românesc nu se mărginiră aci ; căci învățatii voră și ei să-și croiască o limbă nouă mai cioplită, adică mai cultă, la curent cu toate datele științei și filologiei, și atunci se născu purismul, ciunismul și în genere pedantismul literar și științific.

Deschid la întânplare în *Lepturariul* lui Arune Pumnul și iată câte cuvinte găsesc, cărora vrea să le dea viață, curs de circulație, în limba nouă românească, limba literară pe care șeful

acestei școale etimologice voia s'o dea neamului românesc :

Cumenecăciune = uniciunea credinții, curățiciunea, despărțiciunea, dumnezeiciunea, desmierdăciunea, fermecăciunea, imăciunea, îmbunăciunea, îngroziciunea, înflăciune (boală de), întrebăciune, închipuiciune, minuniciune, orbiciune, spălăciune, secăciune, schimbăciune ;

iar poeții cântau în versuri ca acestea :

Azi cu o *peticiune*
 M'adresaiu către Amor
 Și-l rugaiu cu 'ncordăciune
 Să astâmpere-al meu dor.
 De-a mea tristă *pusăciune*
 Te îndură zeu de foc,
 De nu vrei *protestăciune*
 Să întind în ori-ce loc.

Dacă aceste *dechiărăciuni* vor fi avut vr'un curs sau *protestăciunile* vr'un efect, nu putem ști ; însă ceea ce trebuie a se vedea de toți este că o asemenea limbă, nu putea și n'ar fi putut fi suferită niciodată și prin urmare cu drept cuvânt ciuniștilor li se potrivește apostrofa lui *Răsvrătescu*, din *Rusaliile* lui Alecsandri :

Ciune, ciune, ciune,
 Du-te 'n năibăciune ;
 Ești o scăpăciune
 Din Balamucciune.

Pe de altă parte, puriștii voră să gonească din limbă orice urme străine și formară altă limbă convențională, pe care o recomandă Academiei, dar pe care geniul bun al românismului n'a lăsat-o să se încuibeze. Va fi totdeauna interesant a reaminti celebrul prânz academic pe care spiritualul — el însuși acade-

mician, dar rămas credincios graiului popular — răposatul Odobescu îl alcătui spre veșnica ridiculizare a acestei noi tendințe :

Vin ars de Anicetu = rachiu anason ; sorbitione cu scriblete = supă cu plăcintioare.

Vinu Perunctu dein insulele Fortunate (Madera).

Fame-stimuli varii = mezelicuri felurite.

Siluru munitu cu astaci fluviali, în condimentu de sinape = Somn fiert cu raci și cu sos de muștar.

Vinu Albicanté perenniu alutense de Acidava = Vin alb de Drăgășani.

Lumbu bubulinu intinctu in cremore, cu bacce e tuberculi leguminose = Mușchiu de vacă cu sos de smântână; garnit cu mazăre boabe și cu cartofi.

Vinu nigru de Burdigala (Sanctu Julianu)

Coturnici cu pulte venatorica, abstrudi în placenta foliacea = Prepelite gătite cu sos de vânat și năbușite în foi de plăcintă.

Potione congelata de modu Romanu = Punch à la Romaine.

Melungine rubre cu farcimine de minutale = Patlagele roșii cu tocătură de măruntae.

Copsa de ariete in verubi torresa = Coapsă de berbec fript la frigare.

Vinu campanicu spumosu (Silleriu) = Vin de Șampanie.

Casiu induratu de Batavia = Cașcaval uscat de Olanda.

Canistru multipomariu = Coșuleț cu poame.

Pepone Cantaliense = Pepene Cantalup.

Vinu appianu Bastarnicu (Tocaiu) = Vin dulce de Tocai.

Conditure melimeraria e prunaria = Dulcețuri de mere dulci și de prune.

Licoure bellaria de Bromelia = Vutcă de Ananas.

Tot acest spiritual scriitor, iată cum ridiculizează pe cei cari voiau să introducă și în limba științifică o limbă convențională; e vorba de tipul pendantului:

Ce este filosofia absolută?

«Pentru mine, Domnule philosoph, simțirea este un fluid individual, care redus la cea mai simplă expresie, printr'o impulsie comunicativă, și făcând prin hypotenusă o tangentă prin fibrele simțitive, străbătute prin toate liniile parabilele ce se unesc din natura lor într'un punct, și prin simțibilitate produc toate senzațiunile, toate simțimintele sentimentalismului celor cinci simțuri ce simțualmente funcționează prin cele cinci simțuri și cad toate în synthesa perpendicularei, spre a se manifesta spiritului uman printr'o phosphorescență supranaturală a intelectului simțitor...»

Se zice că un asemenea purist voia să zică în loc de vizită—văzută.

— Am făcut d-nei X o văzută.

— Și ai văzut-o?

— Ba n'am văzut-o căci s'a făcut nevăzută când m'a văzut venind în văzută.

Aci se poate pune o mare întrebare: oare graiul poporului nostru are el toate însușirile cerute de o limbă literară în care poezii, romanțierii, dramaturgii, literații în genere și chiar oamenii de știință să-și poată exprima toate ideile și sentimentele lor? Negreșit că nu vom pretinde ca limba românească să excludă din vocabularul său orice neologism, orice termen tehnic, așa cum Maghiarii și poate Chinezii mai

mai statuia lui Heliade înseamnă lupta unui om pentru țară și întrupează în ochii posterității virtuțile civice numai ale acestui om.

Se înțelege că în statuia acestuia *unul*, se întrupează și aspirațiunile tuturilor, numai întru atât însă, întrucât acel *unul*, Heliade, a reprezentat, a cuprins în ființa sa, inima și aspirațiunile tuturilor.

De aci dar, caracterul deosebit al acestor monumente naționale, caracter general, particular și individual.

Pare că chiar în rânduiala epocelor, în cari s'au ridicat aceste monumente, s'a observat o gradație cgetată, care desemnează cele trei mari epoce ale luptei pentru libertate: lupta poporului, a cetățenilor, a indivizilor.

A vorbi dar de un asemenea om, care a putut concentra în mintea sa destinele unui întreg popor, a arăta — fie cât de scurt și imperfect — cine a fost bărbatul căruia astăzi i se aduce atâta onoare, este — cum ziseiu începând aceste rânduri — nu numai o chestiune de ocazie, dar chiar o datorie care se impune ori căruia bun Român, care dorește ca faptele bune să fie bine cunoscute, virtuțile mari cu mărinime răsplătite.

Apuncându-mă însă să scriu aceste rânduri, nu am nici de cum intențiunea să fac un studiu complet asupra unui subiect atât de vast și de complicat; poate că aș putea face aceasta când timpul și împrejurările mi-ar lăsa mai multă libertate de lucru și de voință, de și știu că, cu ori-câtă activitate și voință, opera nu încețază de a fi foarte dificilă.

Ceea ce întreprind aci, este numai să fac cunoscut mai de aproape cititorilor viața și lucrările marelui Român, care, înțelegând mai bine decât ori-cine că «a trăi este a lupta», a trăit mai mult decât toți, — și va trăi în veci, — pentru

că a luptat și a suferit mai mult decât toți.

Acest adevăr reese din toate fazele vieții sale și această deviză pare că acela care avea să cânte mai târziu imnuri către «Ființa prea înaltă», o primi din naștere chiar dela această ființă, împreună cu misiunea ce avea de îndeplinit pe acest pământ printre connaționalii săi.

Nu se poate ști cu siguranță ziua în care Heliade văzu pentru prima oară lumina; fie că dânsul n'a spus o în nici o scriere, fie că biografii săi n'au putut-o afla cu precizie; dar, după toate probabilitățile, anul nașterii sale nu poate fi mult mai înainte, sau în urmă, de începutul secolului al XIX-lea; căci din cele ce însuși ne-a lăsat scris asupra primilor ani ai copilăriei sale, rezultă că pe la 1811 se afla învățând, la școala grecească, *Octoihul* și *Psaltirea* «cun se învăța pe atunci»; iar după ce trecu ciuma lui Caragea, dela 1812, — poate câți-va ani mai în urmă, — singur spune că avea 11 ani, când a trecut la școala grecească dela Măgureanu, unde a învățat până la 1818, când veni Lazăr.

De aceea mai toți biografii se învoesc a pune anul nașterii sale la 1802, tocmai atunci când și la Besançon se naștea, în Franța, un alt geniu al secolului al XIX, Victor Hugo.

Ca și asupra nașterii, cunoștințele sunt nesigure și asupra părinților săi.

Unii zic a fi fost născut dintr'o familie obscură și săracă; alții, din contră, că părintele său ar fi fost un cunoscut comerciant din Târgoviște și cu oare care avere, ba încă — dacă trebuie să luăm în serios titlul glumeț ce însuși Heliade spune că dedese unei încercări de carte ce făcuse pe la 1811 — tatăl său a fost chiar polcovnic, adică maior în oaste sau, cum se zicea pe atunci, căpitan de poteră.

Pozitiv se știe numai că micul «Niță sau Ioan», fiul lui Ilie Rădulescu, și al soției sale Frusina, a învățat carte, mai întâiu grecească, la dascălul Alexe; apoi grecească și românească la dascălul Naum, dela Sf. Nicolae, și la Măgureanul și, în fine, numai carte românească cu nemuritorul G. Lazăr, la Sf. Sava.

Uu fapt ce n'ar trebui scăpat din vedere este și acesta: că Heliade, pe când la școală nu învăța decât grecește, el ura această carte și învăța într'ascuns, în podul casei, românește, deprinzându-se la *Alexandria* și alte cărți la modă pe atunci; și apoi — ceea ce poate că nu e tocmai lipsit de însemnătate — faptul că cel dintâiu care învață pe părintele literaturii române «a sloveni românește», a fost un Oltean cu numele Alexandru.

Se vede că, dacă Oltenii n'au dat chiar din sânul lor un Mihaiu sau Tudor al literaturii române, au fost predestinați să aibă partea cea dintâiu la instruirea unui asemenea erou, de un gen cu totul altul. (Pare însă că Heliade a simțit această menire când își alege, ca punct de plecare al revoluției din 48, un loc tot din Oltenia, Islazul; iar în sala cea mare a liceului din Craiova, se oprea adesea, cuvântând în public.)

După ce veni Lazăr în București, după ce reuși a se instala într'un local public, după ce răspândi printre Români acel avânt către naționalitate și lumină ce avea să le aducă scăparea, Heliade fu cel dintâiu care se înrolă în falanga luminatului profesor de peste munți și în tot timpul se arată cel mai zelos dintre discipolii săi.

Soarta îl rezerva chiar pentru a fi urmașul marelui apostol dela Avrig.

După ce Lazăr se întoarse pentru ca să moară în țara de unde pribegise, Heliade, de și foarte

tânăr, sui treptele catedrei magistrului său, devenind astfel, la vârsta de abia 20 de ani, profesor de științele matematice la școala românească dela Sf. Sava.

Pe atunci însă a fi profesor nu era așa de lesne ca astăzi; căci, afară de local încălzit și luminat, nu erau nici cărți, într'un mod absolut.

Heliade se puse deci pe lucru și traduse cea dintâiu operă de matematică după Francoeur; astfel, până la 1828, el fu nu numai învățătorul discipolilor săi, ci și autorul didactic care pregătia manualele după cari avea să învețe acei primi apostoli ai deșteptării neamului românesc.

Cu ocaziunea evenimentelor dela 1828 însă, închizându-se toate școalele române și transformându-se în spitale rusești, Heliade încetă de a profesa după catedră, dar nu și de a urma cu învățăturile sale spre luminarea națiunii; profitând de slăbiciunile de mărire ale generalilor ruși, el putu căpăta voia de a scoate un ziar în care să se publice toate isprăvile armatelor Țarului și astfel *Curierul românesc* se născu.

Heliade însă știu să introducă în coloanele primului ziar românesc învățăturile sale și făcu ca, în scurt timp, *Curierul românesc* să devină o necesitate zilnică pentru toți Români cu știință de carte.

Dela această catedră, Heliade vorbi națiunii timp de 20 de ani, până la 1848, când ziarul său fu suspendat din ordin străin, iar fondatorul și directorul lui exilat.

Tot la 1828, Heliade scoase la lumină *Grammatica* sa, care dete «semnalul luptei în contra bukilor și slavonismelor» și care, mai ales prin prefața sa, unde făcea o «repede aruncătură de ochi asupra originii și limbii Românilor», îi aduse o mulțime de nemulțămiri din partea «politiceii tenebroase a Nordului», care vedea în

aceasta manifestul de războiu al naționalității române contra slavismului cotropitor.

De aci înainte Heliade rămase reprezentantul adevărat și declarat al Românismului și tot restul vieții sale nu mai este decât o luptă ne-curmată, cu toți inamicii văzuți și nevăzuți ai naționalității noastre, pentru reușita pricipiilor sale, a căror încoronare se serbează cu fală astăzi, în Capitala țărilor unite.

Când Heliade începu lupta, nimic din ceea ce să-l poată ajuta la dobândirea victoriei nu se afla în țară; căci, afară de independență și de unire, Românii nu aveau nici măcar școli, nici cărți, nici ziare, nici tipografii, nici chiar un teatru de unde lumea să învețe ceva bun; nimic, cu un cuvânt, din ceea ce poate contribui la dezvoltarea unui popor, nici chiar acel simț național fără de care un popor e ca și mort; totul era de făcut.

Heliade se puse la lucru cu hotărârea ce i-o comunica conștiința misiunii sale, și cu toată energia ce-i putea da forța geniului său: împreună cu vre-o alți câți-va inși, «devotați binelui public și cu intențiuni de reforme salutare, încă din anul 1831 se pusese la cale formarea societății filarmonice, spre răspândirea gustului muzical și dezvoltarea simțului național.»

Această societate ajunse în scurt timp a fi locul de concentrare al tutulor patrioților buni și luminați, și focarul principal ce amenița să topească, cu razele sale, influneta colcsului de la Nord, ceea ce nu plăcu nici de cum Rusiei.

De aceea conservatorul filarmonic — care a fost născătorul teatrului românesc, pe a cărui scenă se reprezentase atâtea capo d'opere ale literaturilor străine, cu *Fanatismul*, tradus de Heliade, în frunte, — trebui să cadă victima intrigilor și influenței străine, de care eram încă foarte coplesiiți.

Heliade însă nu se descuraja nici de cum ; ci, pe de o parte, se constituie, împreună cu ceilalți patrioți, cu cari conlucrase și până aci, în societate secretă ; iar pe de alta, scoate la lumină cea dintâiu revistă literară, care se adresa la toată lumea și pentru care cauză luă numele de *Curierul de ambe sexe*.

Scopul cu care Heliade a înființat amândouă aceste asociații, a fost unul și acelaș: „*de a aduce pe oamenii dintr'acelaș veac, de deosebite vârste și trepte, atât politice, cât și morale, într'o cumpănă oare-cum de cugetări și la o învoire și înțelegere de duhuri.* 1)“

Pentru ajungerea acestui scop, Heliade credea neapărat trebuincioase: teatrul și ziarul ; de aceea, în fruntea programei societății secrete sta «formarea teatrului național».

Celelalte principii pentru cari Heliade și ai săi au luptat până la realizarea lor, și cari se aflau de asemenea în programul societății secrete, erau — după cum însuși le comunică într'otă publicată în ed. a II-a a *Curierului de ambe-sexe* — următoarele :

1. Căderea protectoratului exclusiv.
2. Egalitatea înaintea legii.
3. Emanciparea țiganilor.
4. Contribuție generală.
5. Responsabilitatea miniștrilor.
6. Regenerarea și respectul tratatelor cu Turcia.
7. Instrucție generală și gratuită.
8. Emanciparea mănăstirilor.
9. Confederație sau uniune, iar nu unitate cu Moldovenii și alți popoli vecini, respectându-se autonomia fiecăruia.
10. *Ordin, tact, timpul necesar și prudență,*

1) *Curierul de ambe-sexe*, ed. a II-a, tom. I, pag. 44.

Este interesant a cunoaște și a observa de aproape acest program căci, pe de o parte, el ne dă o icoană credincioasă a societății de atunci; iar pe de alta, ne oferă oglinda în care se reflectă întreaga viață a bărbatului de care vorbim, cu toate neajunsurile și peripețiile ce a trebuit să îndure, până la realizarea întregului său vis.

Mai este iarăși interesant, pentru viitorimea acestei țări, ca să se observe *tactul*, *ordinea* și celelalte arme cu cari a luptat ilustrul patriot, pentru ajungerea scopurilor sale, precum și a realiza ceea ce încă nu s'a putut realiza din acest program, *lipsind timpul necesar*.

În *Curierul de ambe-sece*, care apărură la 1836 și care nu s'a curmat decât tot în urma evenimentelor dela 1848, Helade publică cele mai frumoase producțiuni ale sa'e poetice și literare, precum și multe din lucrările serioase ale talentelor ce începuseră a se ivi pe câmpia — până aci stearpă — a literaturii române.

Simion Marcovici, Crupenki, Mumuleanu, Negruți, Bariț Costache Filipescu, Căpitan Stoica, J. Văcărescu, Aristia, Brezoiann, Alecsandri, Donici, Asaki Bolintineanu, toți Români din toate unghiurile, veneau în jurul lui Helade să ofere prinosul talentelor lor pe altarul redeşeptării naționale, în *Curierul* care devenise deja lanțul unirii între toți Români.

Unirea însăși era în inimile tuturilor Românilor.

Prin studiile ce se publicau în această revistă lunară, Români începeau să simtă gustul citirei, și astfel se puneau în posesiunea celei mai bune arme de dezamortire; în *Curierul* ei învățau să-și iubească limba și naționalitatea, să cultive artele frumoase, să-și cunoască originea și misiunea; în *Curierul* își găseau până și

leacuri în contra urâtului, această boală ce duce la indiferență; în *Curierul* în fine României în-vățară să spere, să trăiască.

Curierul românesc și cel *de ambe-sexe*, au fost pentru Români acea enciclopedie care, ca și cea franceză, din 'naintea revoluției celei mari, deșteptă spiritele și le pregăti pentru revoluția ce avea să izbucnească în curând și al cărei promotor a fost însuși intemeiătorul și sufletul acestor două curiere.

Intr'adevăr, mișcarea națională care avea să dea lovitura de grație acelei politice tenebroase a Nordului, după cum o numește foarte adesea Heliade, și care trebuia să ne facă cunoscuți întregii lumi în ad-vărata noastră figură, nu numai că fu pregătită și susținută de acest revoluționar pașnic; dar chiar și proclamațiunea din Islaz, dela 9 Iunie 1848, a fost eșită tot din preșele din cari au eșit și cele cinci perioade ale *Curierului de ambe-sexe*; chiar și cele 22 puncte ale acestei proclamații n'au fost redactate de altă pană, decât tot de aceea care redactă și acele nemuritoare reviste.

Istoria lui 48 nu mai este istoria vieții lui Heliade, ci a națiunii întregi, căci geniul României contemporane deja ajunsese să se identifice cu națiunea, și faptele sale au intrat în domeniul faptelor istorice.

Celor cari vor întreprinde istoria acestor timpuri, le rămâne sarcina de a arăta și rolul lui Heliade în această mișcare națională, bărbăția și patriotismul său, suferințele și răsplata faptelor sale. Noi să ne mulțămim a spune că 48 a fost martiratul lui Heliade, consfințirea nemuririi sale în analele Patriei; martirat dobândit în urma suferințelor sale pentru Patrie și în numele Ei, nemurire câștigată prin abnegațiunea sa, ea însăși nemuritoare.

Rezultatul tuturilor acestor evenimente ce se coprind în acea cifră 48, a fost pentru Heliade zădărnicierea tuturilor speranțelor și planurilor sale și în cele din urmă exilul.

El însă nu se descurajă, ci continuă și mai departe lupta ce întreprinsese.

În urma înăbușirii mișcării revoluționare, Heliade, împreună cu alți patrioți Români, luară drumul străinătății și se așezară la Paris. Aci leapădă condeiul românesc și apucă pana mlădioasă a limbei franceze, scriind necurmat broșuri și diferite memorii asupra cauzei Românis-mului, pe cari le făcea să se introducă pe la toți potentății epocii.

Le protectorat du Czar, Mémoires sur la régénération roumaine, Souvenirs et impressions d'un proscrit, tipărite numai în 20 de exemplare, și altele, respiră ura de care era coprins Heliade contra colozului dela Nord, dorul său de țară și amărăciunea în care se afla afundată întreaga ființă, pentru nenorocirile ce copleșise sărmana Românie.

Din soarele salvării Românis-mului avea să apară în curând și, sub scutul ocrotitor al Puterilor din Apus, România se emancipă de sub tutela Ursului nordic și căpătă voia de a-și desemna, singură, calea viitorului.

1859 venise.

După întristare și bucurie!

Heliade, cu ceilalți exilați, se reîntoarseră la căminul strămoșesc și de aci înainte se devotă din nou carierei literare, fără însă să scape din vedere mersul general al afacerilor politice, fiind chiar ales ca membru în corpurile legislative.

Traduse *Biblicele* și *Biblia Săcră* după cei 70; înființă *Biblioteca portativă*, scrisese *Istoria Românilor*, *Instituțiunile României*, redactă *Votul și răsvotul*, *Isachar*, *Legalitatea*, *Christianismul* și *Ca-*

tolicismul, un *Curs de poezie generală* și o mulțime de alte scrieri, dela *Abecedar* și *Carte de lectură* până la cele mai superioare prin înaltarea cugetării și puterea concepțiunii, din cele deja menționate mai sus.

Mai târziu puse temeliile societății pentru învățătura poporului Român, fu numit membru al societății academice și ales ca president al acestei societăți; însărsit, la 27 Aprilie 1872, moartea veni să răpească din sânul acestei lumi, după o boală îndelungată, corpul acestui om, tocmai în anul al 70 lea al nașterii sale și al 50-lea dela instalarea sa ca profesor în colegiul Sf. Sava (1822).

«Moartea a venit în fine să pună cununa nemuririi pe numele lui Heliade, zicea bătrânul Cezar Boliac, în discursul ținut la înmormântarea lui Heliade.

«Prodigioasa inteligență, care a servit o jumătate de secol pe acest geniu, creator în toate, s'a stins cu încetul, și moartea apoi a luptat mai bine de un an de zile, ca să dărâme edificiul clădit, spre a încăpăa acest geniu și inteligența ce-l serveau.

«A face elogii lui Heliade, ar fi o pierdere de timp, continua Boliac, către sfârșitul discursului său. Școalele României, teatrul român, literatura română, limba română, Patria română, vor pomeni în veci: *Heliade, Heliade!* Heliade pretutindenea, Heliade a umplut toate, și a fost în toate, o jumătate de secol întreg.»

În fine:

«Părinți, cari ați fost junii și copii, pe când Heliade deștepta în noi aceea ce adormise Fanariotul, privilegiatul oligarhiei și străinul, îndemnați pe junii voștrii și duceți de mână pe copiii voștrii să se închine moaștelor, cari astăzi

se depun în mormânt, pentru a se contopi cu elementele.»

La rândul nostru, astăzi putem zice:

Români din toate unghiurile, cari v'ați adăpat și vă adăpați din învățăturile acestui Mesia al Românilor, mergeți și vă prosterneți înaintea monumentului ce se ridică astăzi în Capitala țării, pentru a immortaliza pe cel care muri lup-tând pentru patrie și drepturile ei, și nu uitați a vă asemana lui: *Icoana Românismlui.*

CUGETĂRI

Nefericirea este comună tutulor oamenilor, iar fericit nu e de cât cel ce poate suporta mai cu înlesnire gradul său de nefericire.

*

De ce Regii sunt atât de teiști? Pentru că ei cred că omul nu poate trăi fără un stăpân.

*

Omul nu-și aduce aminte de Dumnezeu de cât când vede pe dracu.

*

Omul spre trudă se naște.

*

Pe fer rugina-l topește, pe elefant șoarecele-l omoară.

CARMEN SYLVA¹⁾

Cu ocazia morții Reginei Elisabeta, al cărei pseudonim literar a fost Carmen Sylva, i-am consacrat schița de mai jos, pe care am publicat-o în revista „România de Măine”, din Martie, 1916, ca un omagiu cuvenit memoriei sale.

Maiestatea Sa Regina Elisabeta a murit; Carmen Sylva însă trăește și va trăi cât va fi graiu românesc și inimă omenească, care să înțeleagă și să aprecieze înaltele calități ale sufletului Ei mare.

Auzind de încetarea din viață a primei noastre regine cu care ne obșnuisem, ca și cu ilustrul Ei soț, marele nostru Căpitan, conviețuind o epocă întreagă de care ni se părea că n'avem să mai fim despărțiți, am avut vedenia unei lichidări, în care o generație întreagă se duce sau se pregătește de ducă, spre a face loc unei alte generații: generația războiului dela 1877, a Independenței, a Regatului, cu un cuvânt a României de azi, pe care a consolidat-o și organizat-o, și-a îndeplinit par'că misiunea sa istorică în Cartea Neamului. Ea lasă loc altei generații, cu alt rege și altă regină, cu alți sfetnici și

1) Publicat în „România de Măine”, anul I. No. 20, 1916. Martie, cu ocazia morții celei dintâi Regine a României.

alte suflete tinere, cari să ducă mai departe și să prepare acel *viitor de aur* pe care îl cântau poeții dinaintea generației noastre, pregătind astfel România de mâine și așezând pe baze temeinice și definitive, rolul pe care neamul românesc trebuie să-l aibă în Cartea Lumii.

În această epocă de tranziție, de nesiguranță, de frământări de tot felul, de conflicte între realitate și idealuri, Carmen Sylva a ocupat un loc incomensurabil.

Aproape o jumătate de veac, cât a trăit în mijlocul iubitului Său popor, ca prințesă și regină, luând parte la toate bucuriile și durerile noastre, Carmen Sylva, prin bunătatea inimii sale nobile, prin muncă fără preget, zilnic în tovărășia Muzelor, Ea ne-a dat ceea ce nu avusesem și ceea ce nu ni se va putea răpi niciodată: prestigiul numelui de Român și gloria neamului nostru, dincolo de hotare, în cele două lumi.

Literatura românească se va resimți totdeauna de operele în cari se oglindește spiritul Ei viu și curat, înălțător și sincer. Poezia românească în deosebi a fost ridicată la cele mai înalte regiuni, atingând, atât în lirism, cât și în genul dramatic, culmi în cari n'a întâlnit decât foarte puțini antagoniști.

Deși străină de neam, Ea și-a însușit, adăpându-se dela cele mai curate izvoare ale graiului românesc, toate calitățile admirabile ale folklorului nostru. Basmul, în care aproape nimeni n'a reușit să fie original, a găsit în Carmen Sylva, prin «poveștile» sale, o adevărată interpretă a tuturilor frumuseților epice ale acestui gen de producțiune populară.

Arta și artiștii alcătuiau lumea în care Carmen Sylva se simțea în elementul Ei, artă pe care a și dus-o prin opere nemuritoare la desăvârșire.

Istoria literaturii și a artelor va consemna în pagini strălucitoare și radiante tot ceea ce a produs cu mintea Ei, cu inima Ei de femeie și creștină, în tot decursul îndelungatei Sale activități.

Bunătatea îngerească a inimii Sale s'a bronzat în monumente și instituțiuni durabile, pe cari în viață-i le-a creat și după moarte-i, prin magnificele liberalități, le-a asigurat existența.

De când am văzut-o pentru prima oară venind cu *halaiul domnesc* în anul 1869, trecând, alături de soțul Ei princiar, pe strada Filaret (astăzi 11 Iunie), venind dela gară spre Palat, și tot timpul până la moartea Augustului Ei tovarăș, totdeauna am văzut-o cu zâmbetul pe buze, fie că în sufletul Său era senin sau furtună, așa după cum în «Cuvinte sufletești» mărturisește Ea că omul trebuie totdeauna să treacă prin valea aceasta a plângerii, prin vijelia vieții.

Din toate punctele de vedere și mai ales din punctul nostru de vedere, Carmen Sylva, care a purtat nu numai coroana de regină iubită, dar și cununa de lauri, pe care Academia franceză, cea mai strălucită din lume, i-a pus-o pe cap, este și ar trebui să fie icoana pe care s'o aibă în vedere nu numai femeile încoronate, dar și ori-care femeie, dela Palat până la cel mai umil bordeiu.

Căci, deși prințesă și regină, Ea n'a tost scutită nici de intemperiiile ce bântuie vârsta copilărească-a celor sărmani și smeriți, nici de vicisitudinile vieții de lumea mare, înfruntându-le și zdrobindu-le ca o stâncă de granit, izbită de valurile spumoase ale mării agitate. Poate că acestor împrejurări se datorește faptul că regina era mai simțitoare la durerile celor slabi și nevoiași, de cât era sensibilă la bucuriile și petrecerile celor mari. Se pare că Providența a pus-o

într'adins la încercările cele mai grele, pentru o inimă omenească de femei și mai ales de mamă. *Per aspera ad astra!* Pentru noi, nici nu putem găsi alt model de ființă omenească, în care toate calitățile cerute de o educație integrală să fie întrupate atât de complet și armonios, în ce privește nu numai educația psihofizică, cu o disciplină de fier a vieții de toate zilele, dar și o educație intelectuală, profesională și mai presus de toate o educație socială fără pereche, în care sentimentul împlinirii datoriei să contribuie la desăvârșirea umană și prin urmare la ceea ce numim fericire.

Intr'adevăr, viața Carmen Sylvei a realizat, în ce privește scopurile vieții, toate idealurile, prin trumusețea Sa trupească și sufletească, prin fecunditatea muncii Sale intelectuale și de Regină, și mai ales prin desăvârșirea personală la care au dus-o eforturile Sale de toate zilele, pentru realizarea binelui general. Se poate zice dar de Carmen Sylva, ca de omul lui Solone, — care spunea bogătașului despot asiatic *Cressus*, că nimeni nu se poate socoti fericit înainte de moarte, — de oare-ce iubita noastră defunctă a știut nu numai să trăească, dar și mai ales a știut să moară: moarte fără regrete, fără sbuciumări, fără suferințe îndelungate, așa cum *La Fontaine* descrie moartea omului înțelept, sărac dar fericit:

Content de ses douceurs, errant parmi les bois,
 Il regarde à ses pieds les favoris des rois;
 Il lit au front de ceux qu'un vain luxe environne,
 Que la fortune vend ce qu'on croit qu'elle donne.
 Approche-t-il du but, quitte-t-il ce séjour?
 Rien ne trouble sa fin: c'est le soir d'un beau jour.

RELIGIA ȘI ȘTIINȚA ¹⁾

Sunt oameni cari se pretind învățați și cari zic că între știință și religie sunt atâtea contradicții, în cât cine vrea să rămâie cu știința, trebuie să se lepede de religie. Din această cauză mulți din învățații noștri devin «atei», necredincioși, fără religie, adică fără Dumnezeu. Cu toate acestea, sunt și oameni învățați cari, cu cât știu mai multe, cu atâta se apropie și recunosc existența lui Dumnezeu; sau chiar cari nu vor să știe de Dumnezeu și de învățăturile lui, dar fără să-și dea seamă, urmează și practică aceleași învățături sfinte, doar numai că le schimbă numele; așa, de exemplu: In religie se recomandă credincioșilor «postul», adică abținerea în anumite zile și epoce ale anului, dela unele mâncări. Ei bine, domni cu știință nu vor să audă de posturile recomandate de religie, dar în acelaș timp, aceiași învățați, sau oameni de știință, au inventat așa numitele «regimuri alimentare», pe cari le urmează cu aceeaș stințenie cu care cei mai buni dintre credincioși respectă postul lor; este însă o deosebire între postul Religiei și regimul Științei; căci, pe când vegetarienii, de exemplu, nu se hotărăsc să urmeze acest regim de îmbunătățire a sănătății lor decât numai după ce au pierdut nădejdea în ori

1) Articol publicat, sub semnătura „Un dascăl“, în ziarul *Nihil Sine Deo* (Brașov).

tae, dar atară de aceasta, și mai ales pentru manifestarea ideilor și sentimentelor vieții sufletești, limba română este nu numai îndestulătoare ca orice limbă europeană, dar chiar mai mult decât alte limbi surori, mult mai înaintate în cultură.

Lucrul să nu pară paradoxal, căci îl vom dovedi imediat.

Să vedem ce zic mai întâiu literații înșiși, poeții, criticii, etc. Toată lumea cunoaște versurile lui G. Sion :

Mult e dulce și frumoasă
Limba ce vorbim ;
Altă limbă-armonioasă
Ca ea nu găsim.

Saltă inima 'n plăcere
Când o ascultăm
Și pe buze-aduce miere
Când o cîntăm.

Românașul o iubește
Ca surleleul său.
Oh! vorbiți, scriți românește,
Pentru Dumnezeu!

Așa să fie? Dar mai înainte de a cerceta întrucât poetul are dreptate, să ascultăm părerea unui învățat care, fiind străin, nu poate fi bănuit că judecă cu părtinire — cu aprecieri emoționale, în loc de raționale, cum zic psihologii. — Iată ce zice învățatul Hofman, în opera sa *Beschreibung der Erdde*, pag. 3075, în traducere românească :

«Din amestecătura elementelor, din care se trage poporul român, se desvoltă tipuri ce sunt

clasice și s'ar putea întrebuița ca modele pentru pictori și sculptori, tipuri cari și în lăuntru și în afară, pentrucă pricepere așa de mare, împreună cu îndemănare și înlesnire, cum vedem la Românul cel mai de rând și neînvățat, nu se mai află nicăirea. Acest popor, întrunindu se și aducându se la cea mai înaltă civilizațiune, ar fi potrivit să stea în fruntea culturii spirituale a întregii omeniri. Și ca să se împlinescă aceasta, este și *limba lui atât de armonioasă și avută*, cât s'ar potrivi cu deosebire pentru cel mai cultivat popor de pe fața pământului.»

S'ar mai putea obiecta că Hofman, deși un savant nepărtinitor, totuși nu poate fi citat ca autoritate în materie, ca unul ce n'a putut înțelege o limbă pe care de sigur n'a supt-o la dulcele sîn al unei mame române.

Altcineva dar trebuie să ne răspundă la întrebarea ce ne-am propus mai sus.

Și cine ar putea răspunde mai bine la această întrebare, decât acela care răspunse toată viața lui tuturilor detractorilor românismului, tuturilor acelora fie strălâni, fie pământeni, cari nu voiău să recunoască nici una din calitățile mari ale acestui neam? Pe el așa dar să-l ascultăm, pe părintele literaturii române, pe marele Heliade, pe acest geniu regenerător, a cărui amintire va fi mai durabilă printre Români, decât marmora în care se află săpată măreța lui figură.

Iată cum acest uriaș al vremurilor noastre de lupte, vorbind de un alt uriaș al lumii moderne, de marele Victor Hugo, se exprimă asupra limbii românești :

După ce arată că limba franceză este prea mărginită pentru ideile lui Victor Hugo și că nu-l mai încap, *Heliade* (în prefața operilor lui C. Negruți) zice :

«Văzând, domnul meu, traduct a d tale și după alte încercări ce s'a întâmplat să am în limba noastră, cât făgăduște ea celor ce vor ajunge a o cultiva, par'că-mi vine a zice că dacă limba românească ar fi fost în mijlocul Europei, sau dacă am fi avut noi de vecini pe Francezi, Englezi, Italiani Germani, încât obiceiurile, instituțiile și cunoștințele lor să ne fi fost mai familiare, lui *Hugo*, limba aceasta (românească) i s'ar fi cuvenit la ideile și drumul său cel nou.

«Poate că această părere a mea s'ar părea un paradox la mulți, dar viitorimea cred că-mi va da dreptate.» (T. III, Negr., p. 256, Opere complete.)

Dar să cercetăm singuri dacă limba noastră are însușirile pe cari le enumeră Sion :

Să comparăm câteva din bucățile poeziei populare traduse în limba franceză de literați bine cunoscători ai ambelor limbi, *Miorița* și *Mânăstirea Argeșului*.

MIORIȚA

Pe-un picior de plaiu,	Le long d'une montagne
Pe-o gură de raiu,	à la pente fleurie,
	D'où l'oeil embrasse au loin
Iată vin în cale,	des coteaux enchanteurs,
Se cobor la vale,	Voici, joyeusement descendre
	à la prairie,
Trei turme de miei	Trois grand troupeaux bélants
Cu trei clobănei.	conduits par trois pasteurs.

MÂNĂȘTIREA ARGESULUI

La Cathédrale d'Arges

Pe Argeș in jos,	Le grand prince dont le génie
Pe un mal frumos,	A restauré la Roumanie,
Negru-Vodă trece	Rodolphe, veut bâtir à Dieu
Cu tovarăși zece:	Un emple tel qu'en aucun lieu,
Nouă meșteri mari,	Depuis qu'au ciel il fait sa ronde
Calfe și zidari,	Distribuant la vie au monde,
Și Manole zece.	Jamais dans son cours, le soleil
Care-i și întrec.	N'ait vu, ni doré son pareil.

Și mai departe:

Stai mândruța mea,	Viens, nous voulons jouer un peu
Nu te speria,	Et, pour rire dans notre jeu,
Că vrem să glumim	Nous allons te murer, mon ange.
Și să te zidim.	Viens donc vite, place-toi là,
Ana se ncredea	Et tiens-toi bien, comme cela,
Și vesel râdea.	Ma mie.

Și după ce-o zidea:

Iar ea, vai de ea!	Et d'une main hative,
Nici că mai ridea	Autour de la femme qui rit,
Ci meru zicea:	L'infortuné Manol bâtit
Manoli, Manoli,	Avec une ardeur convulsive.
Meștere Manoli,	La pauvrete versé une larme
Ajungă-ți de șagă	Et crie: Assez Manol, assez, au
	[nom de Dieu]
Că nu-i bună, dragă;	Si tu m'aimes, Manol, cesse ce
	[vilain jeu...]
Manoli, Manoli,	Mais, absorbé dans sa pensée,
Meștere Manoli.	Manol, muet, tête baissée,
Zidul rău mă strânge,	De sa tâche poursuit le cours,
Trupșoru-mi frânge.	Le mur monte monte toujours!
Iar Manea tăcea	Et resserant sa dure trame
Și meru zidea.	Déjà, comme un cercueil jaloux,
Zidul se suia	Couvre des pieds jusqu'aux genoux,
Și o coprindea	Puis jusqu'au sein, la jeune femme,
Pân' la bozișoare,	Qui, de larmes versant des flots,
Pân' la ochișori,	S'écrie, à travers ses sanglots:
Incât, vai de ea!	Assez, Manol! ce mur est froid! il
	[me fait mal]
Nu se mai vedea,	Si tu m'aimes, Manol, cesse ce
Ci se auzia	[jeu fatal.
Din zid că zicea:	Mais Manol, au délire en proie,
Manoli, Manoli,	Point n'entend ni ne s'apitoie,

Mestere Manoli, Et toujours, d'un bras plus fiévreux,
 Zidul rău mă strânge, Bătut le mur, qui monte, monte
 Viața mi se stinge! Comme la vague à l'assaut prompte.
 Etc. Etc.

Să cităm și alte bucăți intraductibile, de exemplu:

În ce limbă se mai poate cânta, ca Mihai
 copilul «așa de frumos, cu dor și cu foc»,

.. Că munții răsun,
 Soimii se adun,
 Codrii se trezesc,
 Frunzele șoptesc,
 Stelele clipesc
 Și'n cale s'opresc,

dacă nu în limba românească?

Ce calități se cer de la o limbă, oarecare, vorbită, pentru ca ea să fie frumoasă, sublimă și pe care să nu le poseadă limba noastră?

Încearcă ori și cine a traduce în oricare altă limbă versurile ce dăm mai jos, și vază-se dacă ele pot avea atâta farmec și putere ca în limba românească, și constate-se dacă Hofman a exagerat întru ceva, zicând că această limbă s'ar potrivi pentru cel mai cultivat popor după fața pământului:

E vorba pe vânătoarea (alegorică) a lui Dragoș:

Dragoș, mândru ca un soare,
 A plecat la vânătoare.
 Ghioaga și săgeata lui
 Fac pustiul Codrului!
 Cerbul moare, urșii pier
 Și vulturii cad din cer.
 Iată că 'ntr'o dumbrăvioară
 El zărește-o căprioară:
 Fiară blândă de la munte,

Cu steluță albă'n frunte
 Și cornițe mlitele,
 Și copite sprintenele.
 Căprioara, cum îl simte,
 Lăsă locurile strimte,
 Fuge, saltă, zboară, pierde
 Ca un vis, ca o părere,
 Iară Dragoș, infocat,
 O gonește ne'ncetat,
 Zi de vară, cât de lungă,
 Vânătorul o alungă
 Ș'amândoi se pierd de vii,
 În codrii mereu pustii.

Această limbă este așa de frumoasă și armonioasă, bogată și elegantă, în cât chiar literații când o adoptă, ea place și se impune: să începem cu Iancu Văcărescu și Conachi, Costache Negruți, N. Balcescu, Al. Odobescu, I. Ghica, Hasdeu, Creangă și M. Eminescu, scriitori din toate provinciile, dar deopotrivă gastați, atât prin fondul, cât și mai ales prin forma frumoasei limbi populare în care și au îmbrăcat gândirile lor.

Și toți scriitorii mai noi cari au revenit la graiul poporului, — părăsind sindrofiile și pliroforiile grecești și acel *tutti-fruti* bizar de tot ce era străin și graiului și geniului limbei noastre, — ne-au redat limba veche românească așa cum a avut-o Românul din epoca invaziilor cu Tătarii și până la Peneș Curcanul, — limba cronicarilor și a Bibliei.

Dau un singur exemplu, din cele ce ne-a lăsat iubitul autor al *Cântecului străinătății*, G. Crețianu, scris în stil popular:

NANI-NANI

Nani-nani, copilaș,
 Dragul mamei îngeraș,

Culcă-mi-te mititel
Și te scoală măricel.

Să crești mândru, să crești mare
Pentru-a țării apărare:
Cum veghez asupra ta,
Să veghezi tu pentru ea.

Ca un puflu de Erculean,
Ca o vită de Roman,
Să te-arăți plin de virtute
Când ți-o zice țara: „Du-te“!

Nani-nani, pușor,
Dormi l'al mamei sânișor,
Dormi acuma cât ești mic.
Să crești tare și voinic.

Și astăzi scriitorii cari se adapă de la isvoarele graiului popular, din cântecele și basmele culese din popor — poezia și proza noastră națională, — pot dobândi o limbă literară admirată și gustată de toți.

*

- Cum s'a păstrat această limbă?

Cui se datorește marele merit că fondul limbii noastre s'a păstrat atât de bine, când formele au variat așa de mult, așa de des?

Dacă, în adevăr, graiul poporului a fost pe rând amestecat cu slavonisme, turcisme, grecisme, ciunisme și cu alte isme, unde se află acea putere conservatoare a geniului românesc, rămas acelaș dela început și până azi?

La această întrebare iată ce răspunde autorul versificației române:

«Adevăratul geniu al limbii române, zice marele Heliade, se simte în limba populară și, mai mult decât toți, femeile îl recunosc.»

Iată propriile cuvinte ale autorului sus citat din *Cursul de poezie generală* (Vol. I, pag. XLIII, etc.):

«De va observa cineva vocabularul limbii familiare a României sau vorbele de prima necesitate, la toate stările societății, din 25 mii de vorbe, 20 de mii sunt întregi pure din vocabularul latinității; celelalte cinci mii, ce sunt mai mult termeni de meserii, sunt luate dela Slavi, dela Unguri, Nemți, Fanarioți și Turci.

«Cercetând bine, vedem că vorbele străine sunt adoptate numai de bărbați, fiind de meseria și de portul lor; femeile, nu numai că nu sunt solidare de niște asemenea oaspeți paraziți, ci ele ne-au conservat limba străbună și pură romană.

«De vedem în limbă, și mai vârtos în a bisericeii, vorbe de element al celei slavone, ca *duh. slavă, veșnic, otârnice, vecernie, pavicerniță, pololoșniță peasnă, molitfelnic. ispășire, preobrejenie*, etc., acestea sunt luate de bărbați, ca popi sau traducători; femeile nici nu le pr cep. În limba familiară, *duhul se zice spirit, zapisul înscris, zăbavă întârziere preobrejenia schimbare la față, blagoslovenia binecuvîntare*, etc.

«De este în cele politice și militare ca *obla-duire, isprăvnicie sin, brat, zet (cutare), bezi*; — *otnășenie, opis, rasvod*; *husmet, bitirme, cacirma*; — *zâlog kezaș*, etc. etc., în acestea femeile n'au nici o răspundere, și nici nu le pricep.

«De va fi vorba despre vestminte, când polone când ungurești, când turcești când ne-nțești, tot bărbații le-au purtat și le-au adoptat și numele, ca *dulamă, ciepchien contes, poturi, ciacșiri, anteriu, binis, işlic, pantaloni, husundroguri*, etc.; vestmintele, ce s'au făcut în casă și căror nu le trece moda conservă numele latine: *cămașă, călțuni, cingătoare, călțăminte, condur, conciu*, etc.

«De va fi iar vorba de meșteșuguri și de nomenclatura dulgherjei, zidăriei și altele, tot bărbații au introdus vorbe ca *ghiunee, calem, başlik*.

«Să lăsăm termenii de meserii, ce se țin de gergul tehnic, pe aceia îi vor regula și înobila științele și artele : să venim la limba familiară care desemnă întregul, conturul și forma, și fiziognomia fiecăreia limbe. *Limba familiară, limba pură română n'o avem decât de la mamele noastre.*

«Fiecare din noi, cred, că și aduce aminte câte ceva din primii ani ai prunciei sale. De-a avut parte să se deștepte în brațele unei mame și să i audă vocea. n'a auzit decât : *vin' la mama.* De la pus mama pe *genunchi* sau l-a luat la *sânul* său. de i-a petrecut *degetele* printre perișorul blond, părțile laterale și mai delicate ale capului, i-a spus că se cheamă *tâmples*, asemănându le cu templul unde residă viața; tronispiciului acestui *templu* i a dat numele de *frunte*.

Dacă : cea mamă ar fi fost din generaț une înaltă slavonă. în loc de *cap*, *frunte*, *tâmples*, ne-ar fi zis *tuka na glava*.

«Dela creștetul *capului* până la tâlpile picioa. relor, așa dar dela *capellura* capului până la *sângele* ce *circulă* prin vinele noastre, toate părțile corpu ui nostru sunt de elementul roman. *sufletul inima* e roma ă, și până dincolo de *viață* în *umbrele morței*. ne ducem ca Romani, *suspînul din urmă* este roman numai *pomana* ne-a făcut o popa slavonit; toat simțirile și facultățile noastre, tot ce se află în casa și curtea paternă, numele părinției, tot ce este în domeniul celor trei regnuri ale naturei dela Dumnezeu până la pulbere tot e roman în limba ce ne au vorbit mamele noastre.

«Simț re, vedere, auzire, cuget, minte, tată, mamă, frate, surori, unchiu, nepot, cumnat, socru...

«Pâine, apă, carne, făină, legume, mâncare, bere, ședere stare, mergere, arare, măcinare, cernere, frământare, coacere...

«Cer, soare, stele, luceafăr, nor, ploae, ninsoare, grindină, vânt, aer, brumă, tunet, fulger, fântână, râu, mare...

«Munte, piatră, humă, fier, oțel, aramă, plumb, argint, aur, câmp, vale...

«Frunză, iarbă, fân, floare, sămânță, grâu, orz, meu; cer, frasin, anin, plop, teiu, salcie, lemn, scoarțe, foaiă, ramură, rădăcină, vine...

«Om, femeie, june; bou, taur, vacă, vițel, oaie, miel, capră, cal, eapă; câine, cerb, căprioară, vulpe, lup, urs, leu, tigru...

«Pasăre, pene, rondună; corb, vultur...

«Șearpe, verme, mușcă...

«Casă, ușă, fereastră, cămin, foc, cărbune, fum, cenușă, masă, prânz, cină, iumânare, curte, poartă, verigă, cheie...

«Cămașă, cingătoare, călțuni, călțăminte, căpiciulă, vestmânt, toagă...

«Car, căruță, teleagă, roată, furcă, secure, butie, cerc...

«Oaste, armă, arc, săgeată, lance, pavășă, coif, penă, trâmbiță, oștean, căpitan...

«Toate cuvintele până la 20 mi de vorbe de rădăcină, din cari pot deriva altele, țin de vocabularul latinității, ce ni l'au conservat mamele noastre, dinpreună cu declinațiunile și conjugățiunile lor, cu formele lor latine.»

Și apoi, cu'n accent profetic, Heliade termină:

«Limba ce ne-o pot inspira femeile prin tineretea inimii lor; limba ce poate plăcea lor, va fi limba clasică a României. Femeia este incarnația geniului limbei.»

Și de ce, oare, am refuza de a acorda femeii române această înaltă misiune, când până în ziua de azi, dânsa continuă a și-o îndeplini cu acelaș succes? De ce am refuza femeii române

din România conservarea geniului limbii din trecut, când femeia română din Macedonia și Ardeal continuă a conserva, încă și azi, în căminul domestic, aceeași limbă isgonită din școlile și bisericele române de Greci și de Maghiari? Și oare numai la noi?

Cine, oricât de puțin ar fi de familiar cu istoria literaturii franceze, nu cunoaște cât de suverană a fost și necontestată este influența femeilor, adunate în palatul d-nei de Rambouillet, asupra literaturii secolului lui Ludovic al XIV-lea?

Cine nu știe cât de mult datoresc geniile secolului de aur al literaturii franceze: Boileau, Racine, La Fontaine, etc., protecțiunii femeilor franceze și cât de mult acestea au contribuit la imensa lor reputațiune?

Femeia este pretutindeni înaintea mergătoare a civilizațiunii; și acolo unde femeia zace în sclavie ori ignoranță, nici soarele libertății strălucește, nici lumină este.

Chinezii, la cari femeia continuă a fi considerată ca obiect, au rămas cu secole înapoi, deși ei numără o cultură mult mai veche ca celelalte națiuni europene.

Căutați în țarina secolilor mari ai omenirii și veți găsi de sigur totdeauna urme de femei!

O femeie, Lucreția, aduce republica la Roma.

O femeie, Mesalina, despotismul.

O femeie, Ioana d'Arc, a scăpat Franța de Englezi.

O femeie, Estera, a scăpat pe Evrei de jugul lui Amann.

Plânsul unei femei, Veturia, scapă Roma de Coriolan.

O femeie, mama lui Ștefan, dete victoria fiului său în contra Turcilor.

Căutați în istoria patriei noastre și, alături de un mare domn, veți vedea întotdeauna și o virtuoasă femeie. Alături de Mateiu-Vodă și de Vasile Lupu veți găsi câte o soție îndemnându-i la atâtea acte patriotice; alături de Neagoe-Vodă sta soția sa, vânzându și sculele ca să termine catedrala Argeșului; alături de soția lui Ștefan-cel-Mare găsim pe mama lui, zicându i să se ducă la bataie, să moară pentru țară.

În jurul lui Mihaiu-Viteazul era totdeauna Doamna Stanca, pe care nici răsunetul bombelor, nici fulgerul tunurilor, nu o împedecau de a împărtăși, la coasta dragului ei soț, noroțul bătăliei chiar cu pericolul vieții.

Dar în zilele noastre?.. Nu văzurăți pe femeia română în legiunile Crucii Roșii, legând rănilor soldaților și, ca niște noi cruciați, înfruntând toate ororile ultimului războiu pentru independență?

Nu o vedeți de atunci mereu în fruntea tuturor inițiativelor nobile și generoase?.. Dar această Asociație, care ne chiamă de patru ori pe săptămână să auzim atâtea lucruri frumoase, nu este tot a femeii române, al cărei nume îl și poartă?!...

Să răspund la o obiecție:

Femeea e franțuzită, — salon românesc nu există!

Pân' acum tot bărbatul a fost vinovat de aceasta.

Femeea face ce știe că place bărbatului: menirea ei e să placă în societate, să fie utilă familiei.

Când bărbații au trebuit să vorbească limbi străine, femeea trebuia să se conforme: de aci moda.

Salonul internațional, pentru femeile din înalta societate, este o nevoie socială; condamnabile, sunt, când nu isvorește din aceste trebuințe.

Salonul intim însă este românesc; mai trebuie un pas, un salon mijlociu, — nici cerc oficial, nici prea intim, — un cerc cultural românesc, în care limba lui Musiu Șarlă să fie eliminată; acest cerc este, îl avem aici, în palatul tuturilor, al Ateneului, și când se va ramifica în palatele și colibebe tuturilor Românilor, atunci limba românească salvată va putea aspira să se ridice la opere literare, cari să fie puse alături, fără teamă, de literaturile străine, așa cum văzurăm că limba românească stă alături, ba chiar a întrecut, ca la Montpellier, limbile străine.

Și atunci, când femeea română va vorbi și citi în limba Mioriții și a lui Mișu Copilul, în limba cronicarilor, a doinelor și a baladelor, atunci și literatura românească va găsi cititori, criza literară se va sfârși; atunci putem aspira la o literatură, care să se compare cu literatu-

rile apusului; atunci vom putea zice cu poetul optimist:

„Viitor de aur țara noastră are
Și 'ntrevăd prin secolii a ei înălțare“. ¹⁾

CUGETĂRI

Corb la corb nu-și scoate ochii, om la om
Însă și sufletul.

*

Mulți multe știu și pe sine nu se știu.

1) „Literatura și Arta română“, în care am publicat această conferință, a publicat această notiță explicativă la sfârșit:

„Dau publicității această conferință, în urma propunerii binevoitoare a d-lui N. Pătrașcu, directorul revistei, și mai ales în urma evenimentelor petrecute cu ocazia serbării de binefacere a societății „Obolul“, care avea să fie la Teatrul Național, și care a dat loc la o mișcare de protestare din partea studențimii universitare, din inițiativa patriotică a d-lui profesor N. Iorga; căci, de și o asemenea conferință mai rostisem la Ateneul din Ploiești, cu 35 ani în urmă, subiectul devenise de actualitate, iar faptul că el a fost tratat și aplaudat în mijlocul și sub auspiciile unei societăți feminine formate din ceea ce societatea românească are mai distinct în Capitală — sub președenția excelentei Doamne Ecaterina G. Cantacuzino — dovedește că frantuzismul, că boala socială, e pe ducă și că, pe cale pasnică, graiul românesc își reia locul în societatea înaltă ca și în poporul de jos. Altfel, publicarea acestei conferințe n'ar fi fost justificată nici ca fond, nici ca formă, fiind întocmită fără nici o pretenție și numai în dorința de a contribui la o mișcare utilă și patriotică, ca cea întreprinsă de Societatea Femeilor Române din Capitală. (Cr. N.)

IOAN HELIADE RĂDULESCU¹⁾

Intre primele cărți de literatură pe cari le-am citit, ca școlar, au fost acelea pe cari le am primit ca premiu la sfârșitul anului școlar. Pe atunci lectura extra-școlară, prevăzută de programele de astăzi, nu era indicată, așa că fiecele elev cită ce-i eșia înainte: Unii pe Contele de Monte-Cristo, alții pe Joseph Balsamo sau pe Muschetarii, și altele asemenea. Mie mi-a căzut „Curierul de ambe-sexe, al lui I. Heliade Rădulescu, pe care într'adevăr l-am devorat, rămânându-mi foarte multe sugestțiuni, cari m'au influențat și mi-au impus respect pentru marele scriitor pentru toată viața.

Cu ocazia înăugurării statuei de pe Bulevard, în București, m'am crezut dator să aduc la cunoștința publică și mai ales a tineretului din Ploești unde funcționam ca profesor la liceul de curând înființat acolo, meritele speciale ale acestui mare luptător și patriot român, ca o pildă vrednică de imitat.

Reproducând cele scrise acum patruzeci de ani, nu am pretenția de a face o operă complectă asupra vieții acestui uriaș, ci dorința

1) Publicat în „Democratul“ din Ploești (21 Noembrie 1881), cu prilejul desvelirii statuei lui Heliade Rădulescu de pe Bulevardul din fața Universității din București.

mea este ca, odată mai mult, să pun înaintea generației actuale, aceea ce trebuie să cunoască fiecare Român, și nimic mai mult.

Astăzi, când o serbare națională (în adevăratul înțeles al cuvântului) împreună pe toți Români în jurul statuei ce s'a ridicat în Capitala țării, marelui om al României, este nu numai o chestie de ocaziune, ci chiar o datorie de a vorbi despre acest mare bărbat.

Din monumentele comemorative ce s'au ridicat în diferiți timpi, pe străzile publice ale României, — dacă cunoaștem îndestul lucrurile, — numai două sunt de un caracter ca acesta, ca al monumentului ridicat pentru eternizarea memoriei lui Heliade Rădulescu și acestea sunt: statuia lui M. Haiu-Viteazul din București, ridicată la 1874, și statuia Libertății din Ploești, inaugurată în anul curent.

Celelalte monumente de același fel, precum statuia lui Cantacuzin, din curtea spitalului Colțea, sau a Domniței Balașa, din curtea bisericii cu același nume, au un caracter mult mai restrâns, decât al celor menționate mai sus.

Din toate acestea însă nu se pare, și aceasta trebuie să fie credința tuturor, că numai statuia lui Heliade este cea dintâi și unică în felul său, care se ridică unui om pentru meritele și virtuțile sale și numai pentru aceste merite și virtuți.

Într'adevăr, statuia lui M. Haiu reprezintă lupta pentru libertatea și unitatea națională și întrupează în ochii posterității epoca de vitejie și de virtuți războinice ale poporului român; statuia Libertății asemenea reprezintă lupta pentru libertatea civică și întrupează în ochii urmașilor noștri virtuțile cetățenești ale Ploeștenilor; nu-

ce tratament recomandat de știință, și numai ca un mijloc de însănătoșire trupească, fără nici o considerațiune pentru suflet; din contră, postul se recomandă nu numai ca un mijloc preventiv pentru menținerea sănătății trupului, dar și ca o «înfrânare» pentru împuternicirea sufletească, spre a se deprinde omul să trăiască și fără cele materiale, pregătindu-se astfel pentru viața spirituală cea de veci, adevărata viață care ne așteaptă și pentru care trebuie să ne pregătim încă de pe pământ: că doară n'o să plecăm din lumea aceasta nici cu imobilele, nici cu bancoatele noastre, ci numai cu sufletul, care singur este al nostru, celelalte fiind lumești și vremelnice.

Prin urmare, bunul creștin, respectând posturile, profită îndoit, păstrându-și în acelaș timp sănătatea trupească și pe cea sufletească; de aceea și bătrânii noștrii, cari respectau posturile, erau și mai sănătoși, și mai de treabă, și aveau și viața mai îndelungată.

Ceea ce spuserăm despre posturi și regimuri, ca să dovedim că învățăturile religiei nu numai că sunt folositoare și că oamenii de știință li se supun cu voie sau fără de voie, dar că aceste învățături sunt chiar superioare celor pe cari ni le dă știința, de orarece ele folosesc nu numai trupului dar și sufletului; același lucru l'am putea spune și despre alte multe porunci ale religiei, pe cari știința le urmează schimbându-le numele, de și în formă le combate și nu le recunoaște ca științifice; despre acelea însă vom vorbi mai târziu. Pentru moment, ne mulțămim că am dovedit că învățăturile religiei nu numai că sunt științifice, dar că sunt chiar superioare științei, și că, prin urmare, între religie și știință nu este nici o contradicere.

E FERICIRE ÎN BOGĂȚIE ?¹⁾

Subiectul acesta a fost tratat, sub formă de conferință, în 1908, la Academia populară din Ploești, în sala teatrului „Cooperativa”. Ceea ce mi l'a inspirat, a fost spiritul de mercantilism ce cuprinsese întreg județul Prahova, prin americanizarea exploatărilor terenurilor petrolifere. ce făcuse aproape cu neputință traiul în oraș și 'n județ, tuturilor celor cu mijloace mai modeste.

Acest articol a fost publicat, redus la mai mult de jumătate, printr'o scăpare din vedere, în volumul nostru precedent: Factorii educației integrale. De aceea îl republicăm aci complect, așa după cum a fost tipărit în Revista Presei, din 1908, el fiind și mai de actualitate astăzi, când furia de îmbogățire, în urma războiului și cu deosebire la noi, a înebunit toate mințile.

Problema e veche ca și lumea. Idealul omului a fost întotdeauna fericirea, care pentru el e scopul final al vieții. Chestiunea a fost și a rămas întotdeauna complicată, fiecare înțelegând fericirea în felul său. «Cămașa fericitului» se pare însă că n'a găsit-o nimeni. Asta înseamnă că fericirea absolută nu este realizabilă în viața pământească; de aceea, vorbind despre

1) Publicat în „Revista Presei”, No. 4, Februarie, 1921.

fericire, înțelegem o fericire relativă, pământească, gradul maxim de mulțămiri materiale și sufletești, unii preferând pe unele, alții pe celelalte. În timpul din urmă însă, credința generală pare a fi că fericirea constă numai în posesiunea banului, prin care se poate dobândi nu numai raiul pământesc, dar se poate sfida și oamenii, și legile. O asemenea credință însă duce și la destrău, și la nedreptate; de aceea, credem că e folositor să atragem atențiunea generală asupra acestei chestiuni, arătând în ce condițiuni bogăția poate fi o utilitate, atât pentru individ, cât și pentru societate, precum și pericolele și relele ce pot decurge dintr'o credință greșită. Societatea de astăzi e departe de a crede, ca Sf. apostol Pavel, că toate relele își au obârșia în «iubirea de arginți», și de asemenea știm cum sunt considerate fericirile, pe cari, în predica de pe munte, Mântuitorul lumii le-a recomandat celor cari voesc să se mântuiască.

Fericirea de care ne ocupăm deci, nu poate fi decât cea pământească, ca rezultat al bogăției, în special a posesiei *banului*.

Din acest punct de vedere, fericirea constă în bucuria caracterizată prin plăcerea ce încearcă cineva de a-și constitui o avere.

Problema se prezintă sub două aspecte: I-iul, bogăția și fericirea individuală, și al II-lea, bogăția și fericirea socială.

E plăcut a câștiga bani, nu numai pentru că este util de a-i avea, dar și mai ales pentru că eforturile de a-i dobândi pune în mișcare energii intense, cari ne bucură când se desvoltă. Este bucuria succesului după fiecare isbândă. Este un triumf pe care nu-l poate avea decât cei cari n'au primit averea de-a gata și care dă naștere la bucurii sufletești reale. Așa se explică pentru ce, odată îmbogățiți, asemeni oameni nu se

opresc, ci continuă a face noi sfurtări, a acumula noi averi: plăcerea merge crescând cu cât crește și averea. Unii zic că este obicei, antren ori lăcomie, dar nu este exact, căci acești oameni nu se opresc din cauză că atunci ar înceta plăcerea ce simt din jocul activității energiilor și astfel se pasionează de singura plăcere ce simt: acea a succesului. Aceasta este atât de adevărat, în cât ei s'ar simți nenorociți dacă s'ar vedea oprți în drum și ar vedea că averea încetează de a mai renta. Iată un motiv de fericire personală din bogăție: fericirea omenilor de afaceri mari. Acest fel de fericire nu este pe pofta multora, căci cere o activitate excepțională, cunoștințe prea speciale, sfurtări extraordinare, încât de multe ori asemeni bogății sunt mai mult de plâns de cât de invidiat, și apoi mai sunt și oameni cari preferă gusturile artistice, afecțiunile sentimentale, poezia care n'are de a face cu afacerile, inclinări și calități ce pot fi sorginți de cele mai vivace bucurii; dar dezvoltarea prea mare a unei facultăți în paguba altora duce la ruperea echilibrului moral și prin urmare, nu poate duce la fericirea complectă. Așa dar câștigarea averii, îmbogățirea, este bună cu condiție să nu devină singura preocupare și să lase și celorlalte facultăți morale răgaz de a se desvolta.

După plăcerea de a câștiga avere, vine aceea de a o *poseda*. Aceasta este un gust *special*: gustul avarului, ca de un obiect de artă fără a-i produce nici o utilitate, ci numai o simplă plăcere. O fericire absurdă, dar reală.

Mai sunt și alte sentimente pe cari le procură posesiunea banului, bogăția: *sentimentul mândriei* de a fi îmbogățit prin propriile sale mijloace; dar chiar când acele mijloace n'au în sine nimic glorios, dar chiar o avere moștenită, dă o plăcere

de amor propriu: «Ceea ce-mi aparține, face parte din mine însumi». Să simte mai mare, mai deștept, mai stimat omul cu avere, într'o lume în care banul este stimat, prețuit, considerat.

Este natural deci ca bogăția, care dă un asemenea prestigiu persoanei care o posedă, să fie un lucru după care să umble lumea, și să contribuie la fericirea personală; dar a ne opri aci, ar fi să ne mulțămim cu o fericire prea mediocră. A fi mare proprietar, rentier, oricât de delicios ar fi, nu ajunge pentru existența omului și nu aceasta este cea mai bună întrebuintare a bogăției, care trebuie să fie efectivă, realizând valorile pe cari banul le reprezintă. Deci se va conserva capitalul, pentru a nu știrbi plăcerea de a-l poseda, și se vor utiliza veniturile.

În ce proporție va crește plăcerea de a fi bogat?

La început mai repede, mai târziu va slăbi capacitatea bucuriilor și plăcerilor noastre, care este limitată. Trebuie deci să ne oprim la un *optimum*.

Bogăția poate crește, în interesul *fericirii personale*.

Cu bani mai mulți putem face să convergeze spre scopurile noastre o mai mare cantitate de energii sociale. Putem lua o mai mare parte la beneficiile industriei, ale civilizației ambiante. Ne putem satisface dorințe mai mari, gusturi mai rafinate. Ne putem dilata propria noastră ființă și deci să ne simțim mai fericiți.

Primul dintre gusturile mai rafinate și mai costisitoare, pe care ni-l poate satisface o avere crescândă, este gustul *estetic*, pentru *frumos*. Utilul nu cere multe cheltueli; frumosul e în sine foarte oneros. Aceleași lucruri, pe cari le putem avea ușor, dacă ne mulțămim numai cu utilitatea

lor, devin mult mai constisitoare dacă cerem să fie mai elegante, mai îngrijit lucrate; astfel sunt toate cheltuelile privitoare la îmbrăcăminte, la locuință, la plăcerile culinare, etc., cari se înmulțesc în proporții nelimitate.

Confortul însuși, sub influența gustului estetic, devine o artă rafinată, care cere o mare perfecțiune.

Iubirea de frumos dusă la exces, gonește orice spirit de economie și nu găsește satisfacție deplină decât în luxul și strălucirea cea mai neîntrânată.

Alt gust, nu mai puțin nobil în origina sa nici mai puțin constisitor, pe care numai bogăția îndestulată permite de a-l satisface în larg, este plăcerea de a face bine, gustul de a face bine: *generositatea*.

Este chiar imposibil de a cheltui mult numai pentru sine; orice cheltuială fiind un schimb, bogatul este nevoit să facă și pe alții să beneficieze de averea sa; și el simte plăcere făcând aceasta.

Găsește plăcut de a se arăta *generos* pentru o mulțime de motive, unele mai egoiste, altele mai dezinteresate, oferind tutulor a-lor săi o largă ospitalitate, gândindu-se la desmoșteniți, subvenționând întreprinderi utile și nobile, culturale ori naționale, asigurându și pentru totdeauna o nenumire a numelui său și recunoștința posterității prin fondațiuni de binefacere și alte asemenea acte caritabile, pe cari bogatul le face cu inima ușoară, restituind astfel de bună voie societății o parte din prisosul său.

Dar când plăcerile de mai sus pentru frumos și generositate se pun în concurență, dintr'un sentiment de orgoliu, cu alte bogății?!

Atunci se stabilește între favoriții soartei un fel de *emulație*, în care fiecare caută să se distingă,

fie prin gusturi mai rafinate și mai costisitoare, fie prin prodigalități mai extravagante, ce ajung la fast și la o adevărată risipă nebună.

Toate aceste vanități au însă o limită, încât plăcerea ce procură satisfacerea unui gust ori a unei dorințe oarecari, are un maximum peste care nu se poate trece; va veni un moment de *saturație* de fericire, fiind din ce în ce mai greu de a mări în mod sensibil suma plăcerilor și deci a fericirii personale; vom fi atunci siliți a opera prin virimente, căutând plăceri *inedite*, de acelea pe cari numai extrema bogăție singură le mai poate procura. Curba fericirii riscă de a deveni ascendentă; cel mai bun lucru ce se poate spera, este de a rămânea cât mai mult la acelaș nivel. Așa dar, fericirea nu poate merge crescând cu averea; din contră, fiecare individ are un termen peste care, dacă trece, bogăția devine absolut inutilă, devine chiar o sarcină, o primejdie.

Așa dar idealul fericirii nu este o bogăție fără margini; din contră, sunt bogățiile cu totul *inutile*, — ceea ce se întâmplă persoanelor cari n'au gusturi costisitoare, cari nu sunt la înălțimea averii lor și nici nu i se pot adapta.

Aceștia cheltuesc tot ca mai înainte, și restul îl plasează în alte întreprinderi avantajoase; altora bogățiile le sunt *indiferente*, fiind că aceștia pun fericirea lor în lucruri pe cari averea nu le poate procura: aceștia sunt mai presus de averea lor. Poetul care și află fericirea în bucuriile sufletului, savantul care se cufundă în căutarea adevărului, artistul chinuit de dorul de a-și realiza un vis, un ideal; filosoful care se gândește la progresul moral ori social, toți aceștia, dacă din întâmplare sunt bogați, ei se folosesc de averea lor în mod foarte distrat.

Ei nu țin deloc la aceasta; nici toate împă-

rățiile din lume nu le-ar schimba cu fericirea lor.

Sunt alții pentru cari *bogăția* este *vătămătoare*. Se întâmplă cu toți aceia cari n'au capacitatea și destulă voință, pentru a administra și a se folosi cum trebuie de averea lor.

Numai un om cu totul superior va fi vrednic de a-și mânui capitaluri enorme și de a le utiliza în profitul său. Omul înzestrat cu o avere excepțională se găsește într'o situație critică. El se bucură de unele privilegii foarte periculoase: *Dispensat de obligațiunea de a munci*, el nu este ținut să-și întrebunțeze timpul în lucrări serioase. Trăind într'un mediu prea restrâns, prea închis, pierde orice contact cu mulțimea oamenilor cari muncesc. Se bucură de o *libertate* fără margini; tot ce se poate cumpăra, este la dispoziția sa, și se știe cât de multe lucruri sunt *de vânzare* într'o lume oarecare. În asemenea condițiuni, bogatul riscă să fie apucat de ameteală.

Se văd adesea rupturi brusci de echilibru mintal, gusturi excentrice, prodigalități nebune, o furie neînfrânată după plăceri, și încă aceste excese nu sunt de temut la cei cari și-au făcut singuri averea; — dar răul e mai mare în jurul lor, în familiile lor; căci dacă tatăl a câștigat milioanele, fiul mai ușor le va risipi. Fără nici o pregătire, un tânăr, pus în posesia unei averi nemăsurate și care nu se gândește decât la plăcerile cele mai posibile, cum va rezista la toate ispitele unui biet cap ca acesta? Incercarea fiind prea grea, el e pierdut mai dinainte.

CONDIȚIILE BOGATULUI DE A PUTEA FI FERICIT

Pentru a putea fi în adevăr fericit prin bogăție, trebuie să-i fii adaptat și să știi a te servi de ea.

Bucuriile și plăcerile superioare ce ea ne poate da, presupun o vitalitate puternică a aptitudinii complexe, o cultură înaltă cu gusturi rafinate; un cap solid, un caracter tare, pentru a-și îndeplini cu vrednicie funcțiunile sociale ce-i impun averea; într'un cuvânt, o adevărată superioritate morală. Aceasta nu se improvizează.

Trebuie o selecțiune și o pregătire (antrenament) îndelungate, timp de mai multe generații. Atunci, în adevăr s'ar putea forma tipuri umane superbe, produsul eminent al unei întregi civilizații.

BOGAȚIA DIN PUNCT DE VEDERE SOCIAL

Dorința nelimitată de avere este un *per'col social*, căci ne pune în stare de războiu. Generalizată, devine un element anti-social, care fașifică relațiile sociale și pune în antagonism toate interesele: — lupta pentru existență nu trebuie să fie lupta de distrugere a aproapelui.

Dusă la exces, concurența doboară pe învingător prin oboseală, pe învins îl împinge la mizerie. Astfel înțeleasă, lupta pentru existență este cea mai hidoasă și vătămătoare formă a egoismului sălbatec și primitiv; ea nu dezvoltă decât energiile brute, facultățile combative, și coboară nivelul facultăților nobile, cari au nevoie de liniște spre a se dezvolta. Asemeni progrese, cu astfel de mijloace, sunt prea costisitoare și prefac societatea într'o bandă grosolană, stăpânită de sentimentele cele mai meschine.

Dorința nelimitată de avere este deci prejudiciabilă *fericirii colective* și prin urmare condamnată.

Dar nu numai atât; prin lupta între oameni

pentru avere, cu orice chip, se ajunge la inegalitatea ori disproporția prea mare în repartitia averii sociale și fericirea colectivă va suferi din cauza acestei repartitii disproporționate.

Aceasta este în paguba intereselor generale, fără mare folos pentru cei favorizați, căci am văzut că averea acumulată peste o măsură oarecare, nu mai procură nici o plăcere, pe când prisosul acesta, trecut în mâna celor cari mor de foame, poate să-i facă fericiți în folosul tuturilor.

Dar chiar dacă nu s'ar reduce cu nimic suma generală de fericire prin această inegală repartitie, ea ar fi condamnabilă în numele *dreptății*.

Din acest punct de vedere, o conștiință cât de puțin curată poate recunoaște că este ceva prea egoist în singura dorință de a poseda prea mult.

N'ar fi condamnabilă dacă, în starea noastră de civilizație, o viață confortabilă ar fi accesibilă majorității oamenilor; dar când aceasta nu se poate obține decât în *paguba* altora, a umbla după avere numai pentru plăcerea de a o poseda, este nedrept, și conștiința publică începe să se formeze în sensul că nu se cuvine să ne gândim prea mult la confortul nostru personal, la plăceri și lucruri de tot felul, când împrejurul nostru furnică atâtea mizerii, și celor cari încă nu simt acest lucru, e bine și de folos ca cineva să li-l spună.

Nu vreau să zic că bogatul este vinovat pentru că s'a îmbogățit; — el a făcut ceea ce fiecare ar fi făcut în locul său: el a câștigat un lot mai mare la o loterie la care toți au avut bilete, el și-a primit în mod legal beneficiul său. Zicem numai că el este produsul și beneficiarul unei stări sociale nedrepte, care trebuie îndreptată.

Atâta vreme cât se va vedea, de o parte, pe unii muncind din zori până în noapte și rămânând tot săraci, iar pe alții, de altă parte, bucu-

rându-se de toate plăcerile, fără să 'ndeplinească nici o funcție socială de un folos oarecare, pe atâta se va putea zice că n'am eșit încă din starea de barbarie. Bogăția inertă este un fapt anormal, o rană socială ca și pauperismul, ca și mizeria, contra cărora de o potrivă trebuie să luptăm să dispară.

IDEEA MORALĂ

Prin progresul industrial și științific trebuie să se mărească producțiunea colectivă, așa încât să crească mijlocia averilor, iar prin o mai dreaptă repartitie a bogățiilor să ajungem ca fiecare să-și aibă partea sa justă.

Se înțelege că această reformă nu se poate face de la o zi la alta; chiar astăzi, stăm mai bine ca altă dată și sunt semne că vom sta și mai bine, și aceasta cu cât toți, Stat și particulari, vom pune mâna la o operă atât de grea, dar și atât de binefăcătoare. Statul să garanteze mai bine justiția și administrația, pentru a apăra pe cei slabi în contra celor tari, pentru a înfrâna pe cei hrăpăreți, pentru a răspândi cât mai mult cultura și învățătura, condițiuni indispensabile ale dreptății sociale. Mai trebuie, în sfârșit, să căutăm a ne sprijini pe o forță nouă, pe care abia cineva îndrăznește s'o invoace astăzi în materie de interese particulare, dar care nu e neglijabilă și a cărei acțiune merge crescând, vreau să zic pe forța *ideilor morale*: să înțelegem fiecare, din ce în ce mai mult, că sunt bucurii mult mai superioare de cât de a grămădi averi peste averi, că este imoral de a râvni la bogății peste puțința de muncă de care suntem capabili, și atunci se va vedea din ce în ce mai puțin *luxul insolent*, care sfidează, iar speța bogătașilor

juisori va începe prin a se ascunde; rușinându-se de ea însăși, va dispărea încetul cu încetul sub singura presiune a opiniei publice, și va sfârși prin a nu mai fi posibilă. Bogăția va deveni utilă fiind productivă și cumpătată, întrebuintată cu inteligență, cu generositate, cu moralitate. Trebuie să recunoaștem că cei mai deștepți au și înțeles acest lucru. Un progres s'a făcut în acest sens; să sperăm că el va crește: prin moravuri și idei sănătoase, se poate ajunge la îndreptarea oricărui rău. Dreptatea însă nu se obține numai cu forța: ea cere concursul tuturor bunelor voinți. Să sperăm că ele se vor arăta.

Cei dintâi cari trebuie să facă primul gest sunt chiar bogătașii, și unii au și făcut de mult începutul; trebuie ca exemplul să se generalizeze și mântuirea va veni de sigur.

Aceasta va fi cea mai frumoasă cucerire a democrației române¹⁾

CUGETĂRI

Toți oamenii sufer în această viață: unii că n'au cu ce trăi; alții că n'au îndestul, iar alții că au prea mult. Mai sunt și de aceia cari nu pot și nu știu trăi; aceștia însă sunt singuri vinovați de asta.

1) Acest subiect a fost tratat sub formă de conferință, în 1908, la Academia Populară din Ploești, în sala cea mare a teatrului „Cooperativa“.

SCRISORILE UNUI TURIST¹⁾

ZIARE ȘI ZIARIȘTI

I

Jurnalistica, în lumea modernă, a ajuns a fi o necesitate pentru societatea cultă, ca-și pânea și sarea pentru toată lumea. Jurnalul este Curierul care, mergând de la un loc la altul, *micsorează distanțele* între centrele populate și pune în legătură directă părțile cele mai depărtate ele g'obului pământesc. El este cea mai fericită născocire a spiritului modern, și-mi permit a zice că una din cele mai frumoase aplicațiuni ale artei tipografice.

Dacă este politic, jurnalul reprezintă opiniunea publică a localității prin susținerea adeptilor săi abonați și a numeroșilor săi cititori : un jurnal fără abonați, sau, ce e și mai grav, fără cititori, este ca niște ochelari fără sticlă, cari au forma fără să aibă fondul, și care mai curând sau mai târziu va trebui să piară ; dacă este literar sau științific, muzical, comercial, agricol, etc., jurnalul reprezintă curentul ideilor literare ori științifice, progresul sau gradul de înaintare al diferitelor părți culturistice despre cari se tratează într'însul ; putem dar zice că, precum literatura în genere este oglinda unei societăți, tot

1) Adresate ziarului ploешtean „Democratul“, 1881.

aşa jurnalistica este termometrul gradului de civilizaţiune a unui popor, adică, spre a ne servi de un neologism apropiat: *jurnalistica este cultometrul unei societăţi*, unei naţiuni, sau chiar unei localităţi oarecare.

În America, unde instituţiile moderne au prins rădăcini mai adânci, fiindcă se aclimatizară pe un pământ nou, acest adevăr a fost mai bine înţeles decât ori unde şi acolo cea mai mică colectivitate de oameni trebuie să-şi aibă, alături cu şcoala, şi biroul de redacţiune al unui ziar; iar coloniştii noi, emigranţii, nu se îngrijesc mai mult, la fundarea vreunei noi comunităţi, de cât de şcoală şi de jurnal.

În ţările străine mai culte, jurnalul face parte integrantă din indispensabilele zilnice şi muncitorul, ca şi savantul, îşi are jurnalul său, pe care-l citeşte, oricând ocupaţiunile sale îl lasă un timp liber pentru aceasta.

În Viena, în Paris, în New-York şi în alte mari oraşe ale lumii, strade întregi sunt înţesate numai de birouri ale jurnalelor, unde în fiecare dimineaţă se văd la ferestre noile numere tipărite în cursul nopţii, aşteptând, întocmai ca pânea caldă, asaltul clienţilor lor.

Acolo, în jurnal, meseriaşul vede cursul mărfurilor meseriei sale; diplomatul, ştirile proaspete ale diplomaţiei sale; bancherul, mersul pieţelor şi al bursei; gospodina găseşte preţurile târguelelor sale; acolo curiosul află noutăţile zilei, inactivul îşi găseşte momentele sale de distracţie, literatul articolele de ştiinţă şi de artă, judecătorul îşi găseşte cronica sa judiciară, bolnavul încă îşi găseşte medicamentele sale; cu un cuvânt tot, toţi şi toate îşi află în jurnal părţica ce-i interesează şi care face astfle obiectul indispensabil al ocupaţiunilor fiecăruia.

Cu o astfel de întindere şi variaţiune, să nu

ne mai mirăm auzind că unele ziare mari din America, ori Europa, înzestreză fete sau înbogățesc pe favoriții lor cu venitul numai al uneia din coloanele paginei a patra, sau chiar cu venitul a unei părți din aceste coloane.

Se înțelege dela sine că niște asemeni jurnale fac averea proprietarilor lor, aducându-le pe an venituri de sute de mii, sau chiar de milioane, iar ele trec ca moștenire din succesori în succesori, întocmai ca și alte proprietăți fonciare, mobile, ori imobile, etc.

Dar eu mă apucaiu de un studiu asupra jurnalisticeii, pe când nu voiam, d-le redactor, de cât să vă arăt stima pe care eu o am pentru aceste organe de publicitate, ca să-mi câștig astfel bună-voința d-voastre, pentru a-mi deschide coloanele ziarului ce redactați, unor scrisori ce vreau să public asupra impresiunilor mele de călător, pentru orașul d-voastră.

Acum, fiind că cred că am reușit în această încercare, termin aci prima mea scrisoare, promițând a vorbi în cele viitoare despre Ploești și numai despre ale Ploeștilor.

II

Domnule Redactor,

Mai întâiu vă mulțănesc de graba cu care ați răspuns la rugăciunea mea, dând ospitalitate în coloanele stimabilului d-voastre ziar, primei mele scrisori. Aceasta mă încurajează în întreprinderea mea și mă lasă să cred că scrisorile mele vor fi bine primite și de cititorii ziarului, precum sunt primite și de d-voastră.

Voiu continua deci cu corespondența mea, trimițându-vă neîncetat scrisori, ori de unde mă voi afla în calea mea de turist: de pe apă, ca

și de pe uscat; din continentul nou, ca și din cel vechiu; din insulele Oceaniei, ca și din munții Europei; din tot locul și ori când timpul îmi va permite.

De astă dată însă mă voiu sili să vorbesc într'un mod mai obiectiv, și mai particular, continuând subiectul primei mele scrisori.

După ce am văzut care este misiunea și importanța unui ziar, mai ales în timpii actuali, socotesc că oare-cari notițe statistice și istorice asupra ziaristiceii nu vor fi lipsite de oare-care interes.

Inainte de invențiunea tiparului se înțelege, din capul locului, că puține sunt de zis în privința unei industrii, care nu poate trăi fără ajutorul artei lui Gutenberg.

Istoria însă menționează existența, în antichitate, a unor *fel* de jurnale, ce se aflau chiar la Romani, în timpul Scipionilor, numite *diaria*, și cari se regădesc sub diferite forme în toate epocele istorice.

În evul mediu nu se găsește nici o urmă de ziar.

Abia pe la jumătatea secolului al XVI-lea, în timpul războaielor Venețienilor cu Soliman al II-lea, găsim urmele celor dintâi jurnale propriu zise.

Venețienii, ca să țină opinia publică în curentul știrilor de pe teatrul războiului, avură ideea de a publica noutățile cele mai proaspete, *notize scritte*, în foi volante, pe cari le putea oricine citi, în urma unei plăți de o *gazetta* (o mică monedă italiană); de aci numele cunoscut până azi ale jurnalelor de *gazete*.

În Englitera, primul jurnal fu publicat sub regina Elisabeta; el avea de obiect să facă cunoscute mișcările invincibilei *armada* și se numia *The english mercurie*. În Augsburg, în Nürem-

berg și în alte câteva orașe ale Germaniei, s'au găsit asemeni foi periodice din al XVI-lea secol.

În Franța, cel mai vechiu jurnal a apărut sub Richelieu, în timpul când trăia Ludovic al XIII-lea. Originea sa e ciudată.

Un medic, anume Theophraste Renaudot, voind să distreze pe bolnavii săi, se gândi să le împartă un buletin, în care le comunica fel de fel de noutăți relative, de o camdată, la afacerile curții, iar mai târziu se întindeau chiar asupra noutăților din țări foarte depărtate.

Astfel se nascu *Gazette de France*, cel mai vechiu dintre jurnalele tranceze.

Venind acum la Români, găsim că prima încercare pentru fundarea unui ziar românesc s'a făcut de către Racocea, la Lemberg, în 1817, și apoi de Carcaleki, la Buda, în 1822, însă amândouă fără succes.

Primul jurnal românesc, după *Curierul* lui Heliade, este *Fama Lipskei*, din Lipsca, apărut la 1828, iar după d-l C. Aricescu la 1825, sub redacția repausatului C. Roset.

În țara românească însă, primul jurnal este *Curierul românesc* al lui Heliade, apărut la 1829, Aprilie 10, în București, și apoi la 1 Iunie, acelaș an, a apărut la Iași *Albina românească*, sub redacția bătrânului G. Asaki.

De aci înainte ziarele românești se înmulțiră din ce în ce până azi, când ele singure compun o întreagă literatură, literatura ziaristică.

O statistică a numărului ziarelor apărute în anii de la 1830 până azi, ar putea arăta, până la un punct oare-care, diferitele evoluțiuni politice ale acestei încercate țări, precum și gradul de cultură al locuitorilor săi.

Astfel :

În 1830 Români (cuprinzând și părțile nelibere) au avut două ziare;

in anii	ziare	in anii	ziare
1831 au avut	3	1832 au avut	5
1833 . . .	4	1834 . . .	6
1835 . . .	7	1836 . . .	8
1837 . . .	11	1838 . . .	12
1839 . . .	15	1840 . . .	18
1841 . . .	15	1842 . . .	10
1843 . . .	11	1844 . . .	14
1845 . . .	14	1846 . . .	14
1847 . . .	15	1848 . . .	20
1849 . . .	12	1850 . . .	13
1851 . . .	10	1852 . . .	15
1853 . . .	15	1854 . . .	12
1855 . . .	15	1856 . . .	17
1857 . . .	25	1858 . . .	22
1859 . . .	39	1860 . . .	44
1861 . . .	42	1862 . . .	43
1863 . . .	39	1864 . . .	47
1865 . . .	52	1866 . . .	58
1867 . . .	57	1868 . . .	59
1869 . . .	59	1870 . . .	85
1871 . . .	78	1872 . . .	61
1873 . . .	76		

Și așa mai departe, până la 1881, când mai fiecare capitală de district își are ziarul său, iar centrele mai populate au și mai multe, dintre cari unele politice, altele științifice, literare, etc.

Din această scurtă schiță, oricine poate observa o mulțime de fapte importante pentru progresul și istoria Românilor.

Astfel, în prima linie, se vede că în epocile cele mari istorice și numărul ziarelor a crescut. În 1847 sunt 15 ziare, și numai odată a ajuns la 16 pe când în anul următor saltul e de 5 numere, adică pentru 1848 avem 20 de ziare.

Apoi la 1859 epoca unirii, numărul ziarelor crește și mai repede căci, dela 22, din 1858, el ajunge la 39, și la 44 pentru 1860. În fine, la

1866, epoca Constituției, numărul ziarelor se urcă până la 58, cifră pe care niciodată nu o atinsese ziaristica română până aci.

Ceea ce este adevărat în suire, în epoce de expansiune pentru libertate, este adevărat în descreștere în timpi de reacțiune, după cum se constată din vădita descreștere a anilor 1849 — după revoluție, și 1871 — venirea la putere a *regimului conservator*, și așa mai departe.

Astăzi, când Românii se bucură de o libertate absolută de presă și de acțiune numărul ziarelor a crescut într'un mod atât de considerabil, în cât Bucureștii dau mai multe ziare de cât toate țările Române înainte de unire (1859).

Intr'adevăr, la 1858 găsim, la toți Românii, numărul ziarelor politice, revistele literare, științifice, etc., cuprins în cifra 22, pe când azi în București numai, apar peste 22 de ziare: *Monitorul Oficial, al Oastei, Agricol, Comunal, Românul, Presa, Timpul, Binele Public, Românul Liberă, Telegraful, Răsboiul (Weiss), Răsboiul (Grande), Ortodoxul, Invățătorul, Dreptul, Femeia Română, Curierul financiar, Literatorul, Progresul medical, Revista științifică, Spitalul, Științe și Arte, Sportul, Industria, Solidaritatea, Fraternitatea, Reforma, Apărătorul, Timbrofilul*, fără să mai vorbim de cele străine grecești: *Siloghi*, etc.; germane: *Epocha, Bukarester*, etc.; franceze: *Indépendance Roumaine*, sau de cele cari apar și dispar ca: *Nemzet Hirlap, Înainte, România viitoare, Tarara, Farfara, Bobârnacul*, etc., precum nici de spuza broșurilor traduse din romanele străine, care umple vitrinele librăriilor și, din nenorocire, și casele mai multor familii.

Din toate acestea rezultă un fapt pe care l-am expus deja în prima scrisoare, că literatura este oglinda societății și, mai ales, ziaristica este cultometrul unei națiuni, sau chiar unei localități oare-care.

Venind la orașul Ploești, aci vedem apărând: în 1869 și 1870, *Democrația și Prahova*, sub conducerea lui Candiano-Popescu; în 1870, *Foaia pedagogică* de d-nii: Eiad și Florențu; mai târziu, *Vocea Prahovei* și *Democratul*, și în fine de curând apăru și *Cur erul de Ploești*.

Astăzi Ploeștii au, așa dar, două ziare politice: unul de politică militantă, celalt de politică nemilitantă, dar Ploeștii n'au nici un ziar științific. Nu mie, d-le Redactor, 'mi-este permis a mă urca până la sorigintea unei asemeni stări de lucruri: un pribeag, care abia din treacăt a cunoscut Ploeștii, nu poate, se înțelege, ca să risce oare-cari aprecieri asupra cauzelor ce facă în orașul d-voastre nu există un ziar științific, de și încercări se vede că s'au făcut încă de prin 1870; dar ceea ce poate spune oricine, este că Ploești ar merita și această distincțiune. Să sperăm însă că în curând vom vedea și în Ploești, unde, după cum sunt încredințat, există un sâmbure științific și literar destul de puternic, să sperăm că și în orașul Ploești, destul de cunoscut deja prin renumele școalelor sale, și unde mai mult de cât în multe părți ideile generoase și-au putut lesne lua naștere, să sperăm, zic, că n curând vom vedea apărând și un ziar științific-literar, care să poată da societății o idee justă despre mijlocul culturistic în care conviețuesc reprezentanții democrației române și despre orașul clasic al libertăților naționale¹⁾.

1) În urma stimulentului acestor rânduri a și apărut *Scoala Română*, revistă științifică-pedagogică.

TIPURI DUPĂ NATURĂ ¹⁾

În mijlocul societății noastre, nu numai la noi, dar cred că pe tot globul, există tipuri caracteristice, deosebite de ceilalți muritori; asemeni tipuri întâlnim pe fiecare zi, — astăzi poate mai numeroase ca altă dată.

Încă din primele zile ale sositii mele în Ploești, oraș eminent burghez pe acele vremuri, când încă nu exista o aristocrație a banului, ca profesor, în 1879, am venit în contact cu unii dintre comercianții din localitate, oameni de treabă, de altfel, cari mi-au inspirat articolele de mai jos. Le comunic cititorilor contemporani, așa cum au fost concepute atunci ca o descriere totdeauna de actualitate.

I

GURĂ-REA

Gură-rea este tipul acelor cari capătă uritul obiceiului de a vorbi totdeauna, de toți și de toate, numai de rău.

Acest obicei este soriginta veninoasă a mai multor restrițelor noastre. Toată lumea blamează pe vorbitorii de rău, gurile rele, dar cu toate acestea, nu e poate un singur om, care să

1) Publicate în ziarul ploștean „Democratul”, din 1881.

fie pe deplin scutit de acest viciu. Vorbirea de rău naște câte odată dintr'un fel de ură în contra genului omenesc ; dar mai adesea ea este efectul vanității, al dorinții de a prevala asupra altora, de a-și atrage numai sie-și stima celorlalți, de a-și face o reputație de om de spirit, sau de a plăcea aceloră cari sunt inclinați către acest viciu și pe cari cineva are interes de a-i menaja. A vorbi de rău însemnează a se lăuda singur pe tăcute. Cine este căzuut în acest defect, caută să se corigeze cu atât mai mult, cu cât el conduce mai totdeauna la calomnie. Gură-rea, sau calomniatorul, care foarte adesea nu e de cât același om, este mai mult sau mai puțin odios ori criminal, după motivul care-l animă.

Cu cât cineva este mai indulgent a asculta relele altuia, cu atât este mai amenințat de a cădea și el în viciul calomniei ; de aceea, acei cari simt o plăcere auzind vorbindu-se rău de cineva, sunt și cei cari au inclinațiune de a vorbi pe alții de rău. Thales filosoful zicea : „*Minciuna este depărtată de adevăr cu atât, cu cât urechile sunt depărtate de ochi*“, voind să înțeleagă că cineva nu trebuie să dea lesne crezământ celor ce aude și pe cari nu le-a și văzut.

Sunt însă persoane cari merg cu indulgența până acolo, în cât admit că chiar acțiunile rele ale cuiva au putut veni din niște bune intențiuni ; aceasta ar fi a împinge indulgența prea departe ; totuși acest extrem ar fi mai laudabil, de cât de a susține, împreună cu spiritele rele, că chiar și acțiunile bune, ori indiferente, vin dintr'un principiu rău sau dintr'o intențiune criminală.

Astfel, când această maladie a spiritului sau a inimii a ajuns până la acest punct de răutate, de a nu vedea nimic de cât în rău, este de temut că ea a devenit incurabilă. Fără a enumăra tot

ceea ce această aplicare are de criminal, pentru că nu este nimeni care să nu o condamne, de oarece vorbitorul de rău a renunțat la orice principiu de umanitate și de solidaritate cu ceilalți oameni, ar trebui cel puțin să știe că ori câtă plăcere ar simți un om, răspândind șgomote false și vorbind pe alții de rău, ar fi mai bucuros dacă ar putea învinge ispita ce-l îndeamnă la aceasta, conservându-și stima celor pe cari îi silește să-l asculte și ucizând în pieptu-i o patimă ce-l degradă.

Iată cum Theophrast, un înțelept al antichității, a desemnat pe vorbitorul de rău:

«Eu definesc astfel vorbirea de rău: o pantă secretă a sufletului de a cugeta rău de toți oamenii, care se manifestă prin cuvinte; iar cât pentru moravurile vorbitorului de rău, iată-le: Dacă-l întrebi despre cineva și-i ceri să-ți spună cine este cutare, el mai întâiu îi face genealogia: tatăl său, zice el se numea Sosie, cunoscut în oaste sub numele de Sosistrat; mai întâiu a fost rob apoi liberat și primit printre orășeni. Despre mamă-sa, ea era o nobilă traciană, căci femeilor din Tracia, adaugă el, le plac să se laude că sunt nobile; dânsul, născut din niște oameni așa de cinstiți, este un șclerat, care nu merită de cât pușcăria.

«Într'o societate, în care se găsește cineva vorbind rău de o persoană absintă, el înădește conversațiunea: Sunt, zice el, de părerea d tale; acest om 'mi-este urât, și nu pot să-l sufer! Nu e altul mai șarlatan și cu maniere mai extravagante! Știți cât dă el femeii sale pentru fiecare masă? Trei oboli și nimic mai mult; și ați crede că în mijlocul iernei, pe gerul bobotezii, o silește să se spele cu apă înghețată? Dacă apoi vreunul din cei cari îl ascultă, se scoală și se retrage, el vorbește și despre dânsul

mai în aceeași termeni. Nici unul din cunoscuții săi nu rămâne cruțat. Morții chiar, în mormintele lor, nu găsesc un azil în contra gurei-rele, în contra gurei veninoase.»

II

BURTĂ-VERDE

Este un tip foarte caracteristic, care se deosebește lesne de celelalte tipuri, căruia toată lumea-i zice *burtă-verde*.

Acest tip cuprinde în cercul său oameni de toate treptele, de toate profesiunile, de toate condițiunile, am putea zice chiar de toate etățile, însă numai nu și de ambe sexele.

Privești trecând pe stradă un om bine făcut, cu stomahul avansat, cu capul mare și cu fața rumenă; picioarele scurte și otova, abia mișcându-se; când vine, pare că se duce, cu mâinile când la spate, când în buzunar cu nasul drept înaintea, adesea cu pălăria cam pe ceafă, sau, mai rar, la o parte. Il saluți, pleacă capul a lene în jos, sau ridică încet mâna dreaptă, ori abia atingând cu degetele marginile pălăriei sale.

Il întrebi de sănătate, el răspunde abia totdeauna articulând: „*Slavă Domnului, tot sănătos.*”

Il vedeți întrând într'o cafenea: își fixează de la ușă vederile în toate părțile, și apoi, după această primă recunoaștere, se îndreptează în partea în care zărește un camarad sau un altul cu care se aseamănă. Nu salută pe nimeni sau abia salută șezând. Vorbește puțin, discută și mai puțin. Dacă-l întrebi de noutățile zilei, îți răspunde, că nu citește jurnale: este abonat la câte unul, *Telegraful* ori *Războiul*, dar numai ca să facă gustul vreunui prieten, sau ca să aibă

poze de arătat copiilor. Dacă-l rogi să-ți facă un serviciu, să-ți îlesnească ceva bani ori măcar să-ți dea un gir, spune că „*de și ține la d-ta*“, dar n'are timp să se mai ocupe și cu deravurile altora.

Dacă e medic și-l rogi să vină până acasă, că 'ți-e copilul greu bolnav, îți răspunde că n'a luat încă cafeaua și că trebuie să mai aștepți.

Dacă e bancher și-i ceri un mic ajutor, că-ți mor cei d'acasă de foame în vatră, îți răspunde că cursul pieții s'a ridicat și nu-i dă mâna să facă pomeni.

Dacă este preot și te duci să-l rogi să se grăbească să vină acasă să-ți grijească un membru din familie, care-și trage sufletul, îți răspunde cu ușa închisă: «Dumnezeu să-l ierte!»

Dacă e profesor și vii să i te plângi c'ai auzit că copilul se ține de nebunii în școală și nu învață nimic, îți răspunde: «Lasă că l'oiu învăța eu minte!»

Dacă este militar ori judecător și te rogi să-ți scoață unicul fiu de sub steag, căci altfel ești lipsit de sprijin, burtă-verde 'ți răspunde: «Taci că nu mori!» Și așa mai departe.

Orice ar fi, ori unde ar fi, în pace sau în războiu, la treabă sau în altar, pe catedră sau pe fotoliul ministerial, înaintea frontului sau în fața mizeriei, burtă-verde este acelaș: greoiu, indiferent, nesimțitor, egoist, superstițios și trufaș.

Aceasta este o stare bolnăvicioasă a oamenilor cari, ajunși într'o prea mare desvoltare fizică, nu mai cugetă de cât la buna stare a ființei lor, în care dispar orice virtuți altruistice și cari n'au altă deviză de cât „*punga și stomahul*.“

Greșește dar cine crede că această boală atinge numai o clasă de oameni, aceea în adevăr a celor mai expuși, a comercianților, căci, după cum văzurăm, ea nu cruță nici o clasă, nici

o carieră, nici o profesiune liberală ori neliberală; în orice caz însă, aceasta este o stare patologică îngrijitoare pentru progresul speciei umane și căreia bunii creștini ar trebui să-i dea toată atențiunea cuvenită.

III

POLITEȚEA ¹⁾

Societatea este un fel de bal mascat. Oricare ar fi de altfel costumul de deghizare al fiecăruia, oamenii s'au învoit anume ca masca să fie aceeași pentru toți, aceea a politeței.

Politețea se învață din obiceiul cu lumea. Printr'aceasta ea difere de grație, de spirit, de gust, de geniu, de unele virtuți sociale, pe cari omul le are din naștere și pe cari timpul și împrejurările le dezvoltă în noi.

Obiceiul lumii face asupra vorbirii noastre, asupra obiceiurilor noastre, asupra manierelor noastre, aceea ce daltă și pila fac asupra lemnului și metalelor: le lustrește, le poleește.

A face și a vorbi ca să satisfaci pe toată lumea, a avea o prevenință afabilă către egalii tăi, a nu fi prea umil, nici prea mândru către superiori, a nu ține pe inferiori la o distanță prea mare de tine, într'un cuvânt a observa cu scrupulositate bunele cuviințe, iată în ce constă politeța.

Politețea este un vâl ce ne ascunde defectele, un resort ce face să se arate calitățile noastre frumoase.

1) Mai ales în timpul de față, politețea ne mai fiind ceea ce-a fost odată. — nici chiar în Franța, patria ei, — credem de actualitate să republicăm și acest articol, lipsa de politețe, de bună-cuviință, fiind o mare pagubă pentru societate în general.

Este o nenorocire de a nu fi cineva uman, generos, compătitor; este o rușine de a nu fi cineva politicos.

Omul politicos poate să nu aibă nici o virtute, dar are cel puțin avantajul că politețea îi dă exteriorul tuturilor virtuților.

Politețea variază după țări, după obicei; dar nici într'o parte nu e permis cuiva de a fi grosolan, ori moșic.

Politețea atrage și seduce; moșicia respinge și revoltă.

Un om politicos este o podoabă într'o societate; un om moșic 'i-aduce o pată.

Trebuie ca un om să aibă un merit foarte mare, transcendent, pentru ca să poată fi dispensat de a fi politicos.

Sunt oameni cărora onorurile și avuțiile le întorc spatele: aceștia sunt cei mai mulți. Politicoși, întrucât nu erau nimic, ori nu aveau nimic, ei devin nepoliticoși îndată ce au ajuns ceva sau au făcut ceva avere. Oare acești oameni nu știu că, atunci când cineva este fericit, trebuie să se poarte astfel, în cât să i se îngăduie fericirea sa?

Este o politețe afabilă și simplă, este o alta rece, complexă; prima se manifestă la egali către egali, cea de a doua la superiori către inferiori; politețea mai este încă și aristocratică și democratică. Era un timp când un om sau o femeie, oricare ar fi fost condiția sa, etatea ori meritul său personal, nu se adresa către puternicii zilei de cât cu cuvintele: *milostive stăpâne, măriă ta, luminarea ta*; ori întrebuintând cuvintele grecești: *evghenestate, eclambrotate, file, etc.*, la cari magnatul răspundea: *arhonda, frațică sau mon cher*, după persoane. Cel mic scria celui coborât cu hârșobul din cer: „Sărutându-ți talpele, sunt al măriiei tale prea plecat și supus rob”, și i

se răspundea cu: „*al d-tale gata*“; iar formula: „*al d-tale ca un frate*“, se uzita numai între egali. Chiar damele aveau un vocabular ad-hoc: cele mai mici în ranguri dând celor mai mari titlul de *cucoană* și primind, în loc, un simplu: *kera-mu*.

Se va vedea, dacă se observă politețea în toate formele sale, că una este o insolentă prefăcătorie, aceea a orgoliului sau trufașă; iar alta obligă, politețea bunătății, care este cea mai rară, fără îndoială, și pe care am putea-o prea bine numi politețea inimii.

S'a stabilit o distincțiune între *politețe* și *civilitate*. Intr'adevăr, un om *politicos* este totdeauna *civilizat*, dar un om *civilizat* nu este totdeauna *politicos*; întocmai precum și un om poate fi cât de instruit, fără să fie educat, pe când este mai rar ca un om să fie educat și să nu fie și instruit.

Politețea stă în spirit și în caracter; ea este fructul unei bune educațiuni, a unor relațiuni strânse cu oamenii bine crescuți; *civilitatea* nu stă decât în ținută, în mărturisirea externă a unor deferențe, a unor considerațiuni particulare, ce se crede că se datorește unor persoane, mai ales către superiori. Omul *politicos* este cu toată lumea, omul *civilizat* numai cu unii.

Politețea nu este nici odată ceremonioasă; *civilitatea*, din contră, este totdeauna. *Politețea* are nu limbajiu fin, delicat, măsurat; *civilitatea* nu cunoaște marginea la care trebuie să se oprească. *Politețea* este simplă, nobilă, sinceră în toate mișcărilor sale; *civilitatea* este prefăcută, stângace, comună și precugetată în toate ale ei.

Un om *politicos* ne lasă la locul nostru; un om *civilizat* ne supără și ne obosește. Un om dezinteresat este *politicos*, un om interesat este *civil*. Un stăpân este *politicos* cu servitorii săi, iar servitorii sunt *civili* cu stăpânul lor.

Cliton intră într'un salon, unde cercul este numeros; el nu ia seama la nimeni sau apucă de mână, cu familiaritate, chiar și pe cei cari nu-i cunoaște; sfășie, trecând, rochia unei dame, sau calcă pe piciorul celui care conversează cu dânsa, fără să se creadă obligat a le cere cea mai mică iertare; se trânteste într'un fotoliu, se așează și se învârtește într'însul ca în patul său; vorbește tare, întrerupe conversațunea și nu mai lasă pe nimeni să vorbească; vorbește, cască, sau vorbind cască, ori doarme pe când cineva citește, sau cântă o poezie, strănută și tușește fără precauțiune, scuipă în tot locul, suflă nasul de se zguduie ferestrele, fumează neîntrerupt, otere tutun la toată lumea și umple de fum ori de cenușă pe toți vecinii săi; vede două persoane conversând a parte, le întrebă brusc de subiectul vorbirii lor; aude pe fecior anunțând că masa e gata, el se așează la masă fără să mai aștepte să fie invitat; îi place să stea totdeauna lângă patroana casei, pe care zice c'o întreține cu vorbe *galante*; dă năvală în toate bucatele și se plânge că nu află nici un fel care să-i placă; vede pe cineva rîzînd de o vorbă, și se grăbește să zică că el o știe de mult; nu face haz de nimeni și crede că toată lumea face haz de dînsul; i se pare că prânzul s'a terminat prea repede și intră în salon ștergându-se la gură; își scoate mereu ceasornicul și-l pune la ureche, ori îl cleatină să sune; se gătește cel dintâiu de plecare și pleacă cel din urmă.

Cliton este un om necivil, nepoliticos, rău crescut.

UNDE S'A DUS MIA, MEARGĂ ȘI SUTA! ¹⁾

Sunt unele dictonuri cari au intrat atât de adânc în conștiința publică, încât omul le întrebuințează fără să-și dea seama de înțelesul lor. Dacă e just ori nu ceea ce ele afirmă; în practică însă, aplicarea lor poate fi foarte vătămătoare. Așa, de pildă, ne-a rămas din vremea suveranității turcești, proverbial «capul plecat, de sabie netăiat», a cărui aplicare nu putea duce decât la acte umilitoare de lașitate, slugărnicie, etc. Așa e și cu zicătoarea din capul acestui articol, rămasă și trecută în inconștientul poporului din vremuri de belșug și de risipă, în cari principiile economice nu erau așa de cunoscute. E bine a se releva din când în când erorile cuprinse în asemeni pseudoaxiome, pentru ca publicul să nu creadă că toate proverbele și zicătorile cuprind numai înțelepciune, ci că ele reprezintă, uneori, icoana unor vremi trecute și cari nu mai sunt de dorit să se întoarcă.

Nu arare ori se aude invocându-se acest proverb, ca ultimul argument al unei afaceri oarecare.

1) Publicat în ziarul ploștean „Democratul”, din 1881.

Când o întreprindere oare-care nu s'a terminat întocmai după pofta și prevederile întreprinzătorului, adese-ori nu e mai bun mângăetor de cât cuvîntul: «Unde s'a dus mia, meargă și suta!»

Un comerciant nu se ajunge din preț cu mușterii său; acesta, ca să termine mai repede, se întâmplă adesea să invoace ca argument al cedării sale: «Unde s'a dus mia, meargă și suta!» Diplomatul care n'a reușit în înaltele sale proiecte, ca să mascheze căderea sa, adesea se întâmplă să zică: «Unde s'a dus mia, meargă și suta!»

Nu e om, ori de ce profesiune, ori de ce vîrstă, ori de ce sex, ori de ce condițiune, care să nu fi pronunțat acest cuvîntel mai de multe ori în viața sa.

Nu e afacere omenească, fie din lumea mare ori mică, înaltă ori pitică, afacere strălucită ori neștrălucită, care să nu se termine din partea unuia dintre cei interesați, și mai adesea a păgubașului, cu veșnicul: «Unde s'a dus mia, meargă și suta!»

Și cu toate acestea nici un argument nu e mai falș și mai periculos.

Ți se întâmplă că iarna te-a apucat pe neașteptate; afară vîntul te bate cu spice de zăpadă, asvîrlindu-te cu furie în toate părțile; înăuntru soția și cu copilașii îți tremură de frig, pe lângă o sobă fără foc; n'ai lemne, n'ai haine, n'ai nimic din cele trebuitoare iarna; o sută de lei ți-ar ajunge pentru toate; cât de bine ți-ar prinde acum, dacă astă vară nu i-ai fi dat amicului X, cu care nu te învoiai în tocmeală, zicînd cu fală: «Unde s'a dus mia, meargă și suta!»

Dar nu; sutele de astă vară, date în vînt, pe lângă alte atâtea mii, nu te-au adus încă în stare de a fi atît de lipsit.

Iarna a venit; tu ai lemne, ai haine, ai provizii, ai tot din cele trebuitoare în acest timp riguros al anului.

Se întâmplă însă că, într'o bună dimineață, soția ori copilul îți cade greu bolnav; — proviziile tale, căldura veșmintelor tale, focul lemnelor tale, și toate câte le ai, nu-ți pot tolosi nimic; bani însă n'ai, căci ai avut multe mii de dat astă vară în marile tale întreprinderi comerciale; câți mai ai prin casă, sunt bonuri cu termen fix, și termenul nu cade tocmai în ziua în care iubita-ți jumătate ori frumosu-ți odor au căzut bolnavi.

Un medic i-ar mântui; ai scormonit ultimele buzunare și ai plătit vizita doctorului; dar, vai! nu-ți ajunge să plătești o rețetă și copilășul tău trage de moarte! Un amic, o rudă, un cunoscut, care să te împrumute sau să te crediteze, te-ar salva; ei însă nu sunt nicăeri; tu ești străin, ba poate chiar călător.

Cât de bine ar fi prins barem zece lei din cei o sută dați astă vară numai de dragul lui «Unde s'a dus mia, meargă și suta!»

Dar nici atât!

Prin o minune cerească copilul tău s'a însă-nătoșit; ai primit însă o telegramă în care ești vestit că în 24 de ore să te prezinți la post, că de unde nu, ești destituit... Alergi ca un nebun în toate părțile, ca să găsești bani, căci peste două ore p'ecă trenul și tu ești amenințat să rămâi în loc. Te duci la gară, te adresezi casierului îl rogi să te îngăduie până la a doua venire, îi dai mai mult de jumătate prețul, fiind că n'ai mai mult, dar n'ai să-i dai tot, îți mai lipsește un leu, și casierul îți răspunde cu severitate: «Nu se poate, domnule».

Și cu toate astea, drumul nu costă decât cinci lei și patruzeci de bani; cât de bine ar fi prins

sutișoara d'astă vară, dată de dragul lui «Unde s'a dus mia, meargă și suta».

O telegramă însă te-ar scăpa

Șeful este bun și, avizat, ar lua măsuri din vreme ca să nu suferă serviciul.

Te întorci, dai fuga la telegraf, ceri o hârtie, formulezi telegrama, ți-o taxează, cauți în pungă, scoți cât găsești, mai scormonești, mai găsești ceva, îi prezinți toată averea, dar îți mai trebuie cinci bani, un ban... Ți se refuză recipisa, ți se înapoiază telegrama; mai mult, te supune și la amendă.

Ești dezolat!

Cât de bine ar prinde barem un leu din cei o sută dați astă vară, pe lângă atâtea mii, de dragul lui «Unde s'a dus mia, meargă și suta!»

Cât de bine ar fi dar dacă, în loc de: «Unde s'a dus mia, meargă și suta!» s'ar zice: «Dacă s'a dus mia, rămâie barem suta!»

CUGETĂRI

Inteligent, nu deștept.

Inteligentul înțelege, deșteptul și pricepe.

Inteligentul poate fi și prost; deșteptul e și inteligent.

Inteligența este o facultate a sufletului; deșteptăciunea depinde de spirit; omul spiritual e mai mult de cât inteligent.

Ce este deci spiritul? Isvorul deșteptăciunii.

CUM SE POATE REDUCE ÎNTREAGĂ VIAȚA UNUI OM LA O SINGURĂ ZI ¹⁾

Orice om, când se scoală, începe prin a se șterge la ochi sau a face mișcări încete de deșteptare.

Aceasta este *epoca copilăriei crude*, când omul abia începe a deschide ochii în lume.

După ce se scoală, grija cea dintâiu a creștinului curat este de a se închina și spăla: omul neînchinat și nespălat este un spurcat.

Aceasta este faza primă a omului, care se curăță de partea animală și-și cultivă mintea și spiritul: vârsta dela 7—18 ani, când cei mai tineri termină studiile umanoare.

Cei cari se scoală mai târziu, sunt cei mai leneși sau trândavi, cari își termină instrucțiunea peste termenul de douăzeci de ani.

De aci înainte omul pornește după afacerile sale: Aceasta este *vârsta tinereții*.

Ajunge în târg, în piață, la cancelarie sau la autoritatea unde funcționează; discută, plănuiește, susține procese, scrie, vorbește, cântă, cu un cuvânt se ocupă cu ceea ce meseria și ocupația sa obinșuită îi impune.

Aceasta este *epoca maturității* în care omul,

1) Publicat în „Democratul” din Ploești, No. 10 din 30 Noembrie 1880, și reprodus în „Romanul” I, jurnal pentru toți.

deja intrat și preparat pentru scena lumii, își ia rolul pe care soarta i l'a impus și începe a-l juca cu mai mult sau mai puțin succes, cu cât talentul, studiile sau rutina l'au preparat întru aceasta.

După ce omul și-a terminat afacerile obișnuite ale zilei, după ce adică neguțătorul și-a sfârșit daraverile sale; după ce avocatul și-a susținut procesele sale, profesorul lecțiunile sa'e, militarul exercițiul său, și ceilalți afacerile lor, apoi fie-care se repauză și se recrează, unul într'o cafeenea, altul într'o grădină, altul în teatru, fie-care după inclinațiunile sale.

Aceasta este vârsta bătrâneței, vârsta repaosului, în care omul consumă mai mult de cât produce și consumă, mai ales, cam ceea ce a putut produce la maturitate; este, cu un cuvânt, *epoca pensionarilor*.

De aci înainte vine oboaea'a zilei, vine dorul de cămin, și fiecare se grăbește să intre în casa a. Aci, după ce se mai zvârcolește puțin, convorbind despre afacerile zilei, unul bucurându-se de rezultatul cel fericit al lor, altul întristându-se, fie-care învins de oboeală și de neputință, se apropie de patul somnului, căutând aci, de cele mai multe ori, un leac de uitarea relelor trecutului, ori o mângiere într'o zi mai fericită.

Aceasta este vârsta *decrepitudinei*, în care omul, vrând-nevrând, se așează pe patul durerii și al patimilor, de unde în curând va trebui să fie condus la mormânt.

Adormind omul moare... Dacă omul a fost prea nemulțămît, el vede în somn liniștea și caută să adoarmă mai iute, iar somnul său este ca acela al unui puiu de găină: aceasta este moartea celor buni. Dacă, d'n contră, e muștrat de vre-o faptă rea comisă în cursul zilei, el abia ațipește și se deșteaptă speriat; până în fine adoarme în

mijlocul chinurilor celor mai grele; aceasta e moartea celor răi. Alții, în sfârșit, cari sufer de insomnie, sunt siliți să bea opiu. ca să poată adormi. Aceștia sunt cei cari singuri își scurtează zilele prin otravă sau alte omucide.

În fine, cei mai mulți, simțind că mor, găsesc o consolare în ideea unei vieți viitoare, lipsită de rele, fără dureri și plină de o fericire fără de sfârșit.

Aceștia sunt cei mai mulți, fiind că ei sunt totdeauna cei asupriți și cei cari speră din zi în zi o viață mai liniștită.

Aceea ce rămâne însă fie-căruia din această scurtă cale, este un lucru așa de simplu, în cât poate cei mai mulți nici că s'au gândit ca să și-l procure trăind; lucrul acesta este: *numele cel bun*.

Ferice de cei cari vor fi știut să și-l facă, căci a lor—și numai a lor—va fi Împărăția cerului.

CUGETĂRI

Cugetarea este flacăra ce alimentează cazanul, în care fierb atâtea materii diferite, iar scânteia care a născut acea flăcăre, este ideia.

*

Cele mai mari evenimente își au adesea originea în cele mai mici fapte; o scânteie aprinde o pădure și o idee răstoarnă o lume.

*

Toate științele sânt bune... în școală; în lume însă nu prețuesc nimic; singură știința vieții este bună și în școală și în lume, și mai prețuește ce va.

DAR'... 1)

Iată tiranul vieții omenești, iată stavila opusă dorințelor noastre, plăcerilor noastre, credințelor noastre! I-ași spune lesne ceea ce cuget, *dar'*... I-ași face ceea ce-mi cere, *dar'*... Aș lua o bucuros de soție, *dar'*... Capitolul cu *dar'* ocupă cele trei din patru părți ale marelui registru al soartei, și cele opt din nouă ale conversațiilor noastre. Bun băiat, *dar'*... parale n'are; este frumoasă, ochii ei plini de expresiune, gura-i mică, fermecătoare, *dar'*...; o iubesc, o ador, *dar'*... Refuzul, lenea, reaua voință, răutatea, calomnia se servă de *dar'* ca de o armă favorită. Aș face bine altora, dacă aș avea bani! Aș clădi spitale, aș încuragia artele, aș funda ajutoare oamenilor învățați și nenorociți; ce plăcere curată aceea a bine-facerilor! aș gusta-o bucuros, *dar'*...

Daștept bărbat, *dar'* e stângaciu și greșos; bun o-ator, *dar'* nu-i sincer; are drept, *dar'* n'are ce lua; frumoase versuri, *dar'* nu știu de ce casc.

Cutare sistem de libertate publică este seducător, *dar'*...

Cutare partid politic are frumoase principii,

1) Improvizație rostită în seara de 14 Martie 1881, la întrunirea colegială a societății muzicale „Lira Prathovei”, când, lipsind conferențiarul, am fost invitat să spuî eu *ce-va*. Ideia mi-a inspirat-o un articol analog din „Variétés littéraires”, etc. de la *Petite bibliothèque amusante*, Paris.

dar'... Această carieră văd că mă ucide, *dar'* trebuie să trăiesc.

I am promis, el compează pe mine, are trebuință de serviciile mele, *dar'*.... Bărbatul meu este un excelent bărbat; previne toate dorințele mele, cedează la toate capriciile mele, e tânăr, deștept, mă iubește foarte mult, *dar'*... Cred că L... are grații, amabilitate, că este o prea drăgălașă fată; E... este mai puțin amabilă, conversația ei este mai puțin plăcută, *dar'*...

Ce tiran e și acest *dar'* ! El este obstacolul universal, el oprește în loc patimile noastre, sentimentele noastre, cugetele noastre, ideile noastre: el este *pârghia* vieții omenești.

Dar' intră în tot, cuprinde tot; el 'și-are partea sa în tot felul de ocupațiuni ale neamului omenesc și face parte integrantă din toate științele, s'ar putea zice chiar că fără *dar'* lumea n'ar putea fi. El este o enciclopedie întreagă:

În politică: De 200 de ani Rusia n'a voit și nu voește de cât a deveni moștenitoarea universală a Orientului, *dar'*...

Între vreau și între poate,
Între este și o fi,
Ca 'ntre viață și 'ntre moarte,
A avea și a pofti,
Este-o mare diferență
Ce nu este cu puțință,
Etc., etc.

Franța dorește *revanșa*, *dar'*... n'a sosit timpul; Românii doresc..., *dar'*... cine nu știe ce doresc Românii?

În filosofie: Bună e filosofia și mi ar plăcea s'o știu, *dar'*... nu mi plac filosofii și nu vreau să fiu filosof.

În oratorie: D I X... are dreptate, zice un avocat, *dar'* și eu am dreptate; *dar'* n'o are — am putea zice noi — de cât cel care are să ia.

În medicină : Doctoriile sunt bune, dar' mai rău te strici când vrei să te dregi.

În toate părțile nimic, așa dar, fără dar'.

În justiție : Cutare corp, care reclamă satisfacerea drepturilor sale, are multă dreptate; dar', „patria mai pune la încercare încă odată patriotismul membrilor săi“¹⁾.

În finanțe : Așa e, aveți de luat, dar'... n'avem de dat.

În poezie : Oh ! mai ales în poezie, nimic fără dar'. Un singur exemplu:

DECEPTIUNEA

*Când din înalte sfere căzui aici sub soare,
Credeam că toți ca mine să aibă-un Dumnezeu
La care să se 'nchine, pe care să-l adoare,
Dar' azi văd că tot omul își are Zeul seu !*

*Credeam c'aici Virtutea va fi c va cu viață
La care să aspire tot omu'n al său drum :-
Dar' azi văd că Păcatul în tronu-i se răsfață
Și focul lui ghehenic o transformează 'n scrum.*

*Credeam c'o fi o Lege de car' să se conducă,
În mersu-i străbălatec, o lume p'ast pământ ;
Dar' azi văd Făr-de-legea că tot ce-i bun apucă,
Pe când Dreptatea zace uitată în mormânt.*

*Credeam..., credeam în toate, dar' azi Crezu-mi uresc,
Căci astăzi Zei, Virtute și tot ce i omenesc
Nu sunt de cât iluzii ce-aicea am pierdut,
Căci azi nu cred nici dacă vreo-dată am crezut²⁾.*

1) Alusiune la chestia gradațiunii profesorilor, atunci la ordinea zilei.

2) A se vedea mai departe *Introducerea la Proză în versuri*.

Dar' în prosă : Un dialog :

— Amice, dă-mi un leu.

— Bucuros ; *dar'*... n'am.

Altul :

— Vă plac perele, coconiță ?

— Grozav, *dar'*... n'am dinți !

În muzică : — Frumoasă armonie, d le V...., *dar'*... nu știu de ce nu mă încălzește.

— Îmi place opera, *dar'* mă mișcă mai mult doina.

Și așa mai departe.

Dar' în comerț :

— Ți-ași da, domnule, și mai ieftin ; *dar'* nu-mi dă mâna...

Sau :

— Ți-ași da, domnule, și cât ceri, *dar'* n'am mai mult.

Și așa mai încolo.

Dar' în războiu :

— Fuga este rușinoasă, *dar'* e sănătoasă. Etc.

În toate părțile, pretutindeni, numai *dar'* și iar *dar'*.

În amor chiar, ascultați — *dar'* cine nu știe *darurile* amorului ?

C'un cuvânt, în tot și în toate părțile :

Dar' în politică, *dar'* în științe, *dar'* în finanțe, *dar'* în magistratură, *dar'* în comerț, *dar'* în războiu, *dar'* în pace, *dar'* sus în saloane, *dar'* jos în strade, *dar'* în dreapta, *dar'* în stânga, *dar'* în toate părțile, pare că lumea nici n'ar putea merge fără *daruri* !

De aceea, terminând, vă rog să primiți și de la mine acest mic *dar*.

SUB TEI ¹⁾

În anul 1879, pe când în corpurile legiuitoare se discutau modificările constituționale impuse de noua situațiune politică creată României independente, prin tratatul de pace de la Berlin, răposatul C. A. Rosetti, directorul ziarului „Românul”, căzând în divergență cu șeful guvernului, tovarășul său nedespărțit până atunci, I. C. Brătianu, și, fiindcă prin «Românul», ziar oficios, nu-și putea susține liber părerile separate în privința revizuirii Constituției, făcu să apară un nou ziar cotidian, „Renașterea”, cu a cărui conducere și redactare s'a însărcinat o parte din personalul de redacție al „Românului” și anume: ca director, d-l Ion G. Bibicescu, ca prim-redactor, răposatul scriitor Frédéric Damé. La acest ziar am colaborat și eu, ca secretar de redacție, pe timpul verii, în lunile de vacanță, când terminasem cursurile Facultății de litere și trebuia să stai în Capitală pentru recrutare. Cu această ocazie, mi am făcut și ucenicia în gazetărie, scriind diferite cronici din cari Sub Tei a fost cea dintâia, precum și alte articole diverse. Regret că, afară de numărul în care s'a publicat această cronică, nu mai am nici un alt exemplar din colecția ziarului „Renașterea”, cu

1) Puplicat în *Renașterea*, București, anul I, No. 32, Iunie 1879.

toate cercetările pe cari le am făcut spre a găsi o colecție, fie în Bibliotecele publice, fie pe la particulari.

Frumos e la șosea!

Cum treci de limpezile lespezi ale podului Mogoșoaiei, se vede în apropiere un front bilateral de salcâmi așezați pe linie de bătaie, pe două rânduri...

Străbăteam, însoțit de un amic al meu, prin frontul din dreapta al acestei galerii de tufe și de copaci tapetate cu verdeață și cu mozaicuri de pietriș. Discutam chestiuni de politică, de literatură; vorbiam despre trecut, despre present; imaginam viitorul, ne avântam cu tot focul imaginațiunii noastre prin toate sferele lumii reale și ideale, favorizați de acea frumoasă privelște ce ne înconjură de toate părțile.

Cu încetul înșă și pe nesimțite, ajunserăm la rondul întâiu, unde zgomotul cascadei, ce șueră apa pe cinci guri de bronz, ne smulse din mijlocul lumii prin care rătăceam și ne trezirăm față în față cu un grup de bărbați, tineri și bătrâni, cari păreau că, aprinși de focul arzător al zilei, venise aci spre a face în necaz căldurei de peste zi, ce-i turmentase fără cruțare.

Mă apropii și, curios, mă dau foarte aproape de cei cari stau grupați unul lângă altul, ca soldații pe lângă o cetate de asaltat.

— Pe categorii! auzii zicând o voce cam răgușită dar înțepată și silită.

— Individua! răsună plămânii altuia.

— Absolut de loc! strigă o voce răsunătoare și forte; pentru toată lumea, nu voi ceda nimic din drepturile Românilor, acestor copii rătați ai lui Israil.

— Dar tratatul de Berlin, dar art. 44, dar prejudeciile secolului, dar Europa, dar..., dar..., repetară în cor ceilalți adversari.

Văzând că e vorba de politică și de dar' ...-uri plecau înainte, tot mereu legat de brațul amicului meu.

— Ia privește, îmi zise amicul meu!

— Frumușică, răspunsei eu; dar de dumniaei ce zici?

— Frumușică, răspunse amicul meu, dar'...

Și așa, din frumușică în frumușică, ajunserăm până într'un stufiș des... garnisit de jur împrejur c'un cordon de bătrâni castani sălbateci și de tei, cari păreau a priveghia ca niște părinți asupra acestor vlăstare ce se desvoltau la picioarele lor, observând ca nu cumva vântul răcoros al serii să le strice ceva din frăgezimea lor.

Un șuer lin de frunze ne atrase atenția de cea altă parte a aleei, și de odată simțiiu că ne transportarăm spre locul unde părea că'l auzisem.

O umbră, ce trecu repede între acestea, ne ațată și mai mult curiositatea, ce ni se măria încă prin sgomotul unor line și tainice șoapte ce alunecaseră — fără voia lor, se'nțelege — până în locul unde ne aflam.

— Văzuși? ziseiui amicului meu.

— Ce? răspunse el c'un aer liniștit.

— Cum! n'ai văzut? n'ai auzit încă? Un sgomot, o umbră, șoapte....

— Fugi d'acolo! mă'nterupse amicul meu; nu mai visa, fugi d'acolo! O fi umbra lunii, sau poate că ți se pare că vezi umbre, gândindu te la imagini pe cari tu le ai totdeauna înaintea.

La stăruința lui cedaiui și mă așezaiui pe o bancă lângă el, nu însă fără a exclama:

— Prea bine zici! Ce-mi pasă mie de lumea

cealaltă, chiar dacă aici n'am avea a face tocmai cu umbra lunii?

Tovarășul meu se aplecă pe scaun și adormi îndată.

Luna se ridicase deja până în creștetul copacilor și lumina palidă, ce se revărsa peste frunze și peste iarbă, părea că ne transporta într'un palat feeric.

Mi se părea că văd trecând pe dinaintea-mi acele vrăjitoare ale lui Shakespeare, când anunțau viitorul lui Mackbet, și că le aud spunându-mi cuvinte pe cari le auziam dar nu le 'nțelegeam; îmi părea că mă transportam pe razele lunii, ce mă isbiau drept în față, și că zburând din regiuni în regiuni, asistam la toate acele concerte aeriene ce se zice că le cântă îngerii din Ceruri.

Buchetul de tei sub care ne așezasem îmi amintea nenorocirile lui Ștefen și amorurile lui pentru nenorocita Iosefina, din *Sub teii* cei neuitați ai lui Alfons Karr.

Mă transportasem în Aleea Teilor din Berlin și mi se părea că mă plimbam alături cu Împăratul și cu...

Mă transportasem pe aripile timpului până la vremurile lui Radu-Negru, când o mână de plăeși Câmpulungeni isgoni într'o singură noapte pe urficioșii de Tătari, cari voiau să i subjuge. Mi-aduseiu aminte de acel faimos adagiu: «Re-teveiu de teiu, miriște de meiu», cu care Românii noștrii, ca într'un alt St. Bartélemy, știură să scape de asupritorii lor. Și după toate acestea sufletul meu se simția crescând de fericire și, beat de visări, mă legănam într'o dulce reverie.

Dar!... O realitatea realităților și toate sunt realități! — Tocmai pe când îmi desfătam ființa prin regiunile uitate, atunci amicul meu, sculându-se repede, îmi luă brațul, întrerupându-mi visul prin această prozaică întrebare: «Care ceaiu

e mai bun, dragul meu : cel de China sau cel de
teiu ?»

Din reveria mea, pentru a răspunde amicu-
lui meu, auziiu strigătul ascuțit al gardistului de
la ghereta vecină și mă deșteptaiu cu desăvârșire.
Ne apucarăm de braț și pornirăm spre oraș.
Frumos e seara la șosea !

CUGETĂRI

Astăzi morala este o monedă eșită din cir-
culație.

*

Viața este o luptă continuă ; mulți știu că este
o luptă nedreaptă, mulți alții știu că această
luptă este o victorie pierdută ; fericite însă de
cei cari nu știu nici una, nici alta.

*

Dreptatea este ca un fulg pe care, când ai
crezut că ai pus mâna pe el, tocmai atunci vezi
că zboară spre cer.

*

Ori-ce autoritate se reazimă și există printr'o
lege ; când însă acea autoritate ese din lege
nici ea nu mai are drept să existe.

*

Când un rău devine necesar într'o organizație
socială oare-care, ca : prostituția, militarismul,
ect., însăși bazele acelei organizații sunt rele.

*

Cine n'are oameni, să-și cumpere : iată de-
viza secolului nostru de aur.

SCRISORI DIN CONSTANȚA ¹⁾

În urma războiului ruso-româno-turc dela 1877 și a tratatului de pace din Berlin, după care Dobrogea (veche) revenea României, împreună cu Independența în schimbul celor trei județe din Basarabia, armata română ocupă această provincie, spre a conserva de fapt ceea ce ni se acordase de drept de către Congresul Puterilor întrunit la Berlin.

Curios să cunosc și eu aceste ținuturi românești, am căutat să petrec sezonul din vara anului 1880 la băile de mare Kiustenge, mai târziu Constanța.

După o vizită de câteva zile la Craiova, unde se afla mama și surorile mele, am pornit într-o diligență spre Calafat și de aci cu vaporul, pe Dunăre, până la Cernavoda, care era legată cu Constanța printr-o cale ferată construită de o companie engleză, pe care mai târziu a răscumpărat-o Statul român. Acesta era primul meu voiaj dincolo de vechile granițe ale României. Se înțelege că noutatea lucrului m'a impresionat deosebit; de aceea m'am și grăbit să comunic și familiei impresiile mele, pe cari mai târziu le-am tipărit în ziarul «Democratul», de unde le reproduc astăzi.

1) Scrisori adresate în 1880 către redacția ziarului ploieștean „Democratul“.

E firesc ca aceste note și impresii, scrise acum patruzeci de ani, într'un stil simplu și familiar, să nu aibă astăzi altă importanță de cât vechimea și cel mult felul de viață patriarhală și estină, pe care astăzi nu l mai au vizitatorii acestei stațiuni balneare de lux.

AMINTIRI DE CALATORIE

I.

1880 Iulie 7, pe Dunăre

Dragii mei,

Sunt orele 7 dimineata și eu mă aflu tot pe vapor; abia am trecut de Zimnicea. La 4 $\frac{1}{2}$ am fost în dreptul Niopolului-Măgurele; peste 2 ore am ajuns la Șiștov și acum mergem spre Rusciuk.

Aseară am petrecut binișor. Cunoștința lui Glodeanu mi-a prins bine. Dela 5 ore de când ne-am urcat pe vapor, din Calafat, și până la 11 din noapte, am stat împreună cu el mâncând și conversând, până ce ajunserăm în dreptul Bechetului, unde el și cu nevasta lui se dederă jos. Doamna Glodeanu este o amabilă femeie.

M'am culcat aproape de 12 și, după cum vedeți, n'am dormit decât 4 ore, în care timp încă m'am deșteptat de vre o trei ori. Aventuri berechet; între altele era să 'ncaer pe ober-kelnerul vaporului, pe care 'am luat drept un călător ordinar și care a venit să-mi smulgă niște perne de sub căpătâiu, cari în adevăr erau ale lui, dar fără ca eu să știu, de oarece mi le oferise și mie un altul din tovarășii de drum. Pericolul era că el nu știa românește iar eu.

nu voiam să-i vorbesc nemțește; dar totul s'a aplanat printr'o mică explicație făcută de un chelner și restul l'am petrecut liniștit.

În vapor lume câtă poștești; acum mă aflu pe imperială, sub cort, împreună cu vre-o câțiva negustori și o Sârboaică cu bărbătelul ei. Ceeace este de însemnat, este că bucatele aci costă foarte scump (?): pentru un singur șnițel mi-a luat 1 leu 50 bani, așa că împreună cu 40 bani bulionni și 10 pâinea, m'a scos la 2 lei un prânz: după cum vedeți, foarte moderat.

Priveliștea țărmilor este foarte plăcută: de o parte și de alta câmpii acoperite cu verdeață și case aproape agățate pe dealuri, ce formează orașele românești și bulgărești. Susurul apei și un murmur uniform al cilindrelor mașinii sunt singurul șgomot ce turbură o liniște patriarhală; dacă mai adaogi două-trei șoapte bulgărești, nemțești sau românești, ai tot concertul care merge plutind pe apa cea turbure a Dunărei. Eu am căpătat atâta deprindere, în cât pare că aș fi de când lumea pe vapor; mă învârtesc prin săli și prin saloane ca pe moșia mea (pe care n'o am, se 'nțelege).

Cu chelnerii și cu toți ceilalți am așa aplomb, că mă mir și eu de mine; ce e mai mult, am vorbit și vorbesc mereu nemțește. Toate bucatele, — căci trebuie să știți că mai tot personalul vapoarelor este compus din nemți și unguri — toate bucatele zic, ba încă și apa, le am cerut în nemțește; *ein Stück Brot, ein Glass Wasser*, etc., le am în gură când poștești; pare că m'a născut mama neamț ori în țara nemțească. Tot e bine să mai știe omul și ce nu-i place, măcar și țigănește!...

Mașina flueră: ne anunță o nouă stație.

Sunt 9 ore. — Ajunserăm la Rusciuk și ste-

terăm aci o jumătate de oră. M'a impresionat aci mai ales birjarii Rusciukului, cari toți poartă fesuri ori turbane. De altmintrelea orașul este frumușel și tot pe deal așezat. Dar destul despre cele bulgărești, căci Giurgiul se apropie și deja strălucirea clădirilor lui ajunge până la noi; sunt 10 ore fără 7 minute...

10 ore fix. — Ne oprirăm pentru Giurgiu: aci nu e tocmai orașul Giurgiu, ci o stațiune mai înaintată, Smârda, unde vapoarele se întâlnesc cu vagoanele drumului de fier și de unde te poți duce spre București, Ploești, etc. De aci pornirăm la 11 ore fără 12 minute și eu mă duc să mă culc.

.

Urmează Morfeu... Sculându-mă, mă așezai la masă și cerui un *rostbraten*, după ce gustaiu mai întâi din deliciile unui păhărel de șliboviță. După ce terminai și această datorie gastronomică, mă urcai sus pe imperială și aci găsii o ceată de lăutari, cari trăgeau un afurisit de vals, ce m'ar fi făcut să sar într'un picior, dacă nu mă gândeam la mulțimea privitorilor ce se afla aci. Așa dar mă așezai pe o bancă și începui a vă scrie aceste rândurile, spre știință.

În acest moment lăutarii tac și se prepară să intoneze o doină tragică din cele jalnice. Păcat că nu știu să scriu muzicește, căci v'aș comunica-o și vouă, de oare ce este foarte frumoasă; mi-aduc aminte însă vorbele, ce-mi reamintesc frumoasele noastre serate, în cari Lucia cânta: «Ia fugi, domnule, dă-mi pace...» și eu transcriam cântecul pentru a-l da cocoanelor să-l învețe..., căci le plăcea. În tot acest moment vioara, chitara, orga, muscalagiul și un ăla cu coarde multe (cimbalul) sbârnaie de foc.

Ora 1 fix. — Ne oprirăm în dreptul Turtucaeii, oraș compus numai din case mici, prea deosebit de cele precedente: Vidin, Rusciuk, etc.

Aci e de notat că vaporul n'a oprit la vre un quasi-peron, ca cel de la Calafat și cum se află în toate celelalte părții, ci pasageri veniră cu luntrile, precum și cei cari rămaseră în Turtucaia, se duseră tot cu luntrile. De aci se suiră o mulțime de Turci și de cadâne, dar... afurisita de muzică și aia cu coarde multe vibrează așa de bine și așa de aproape, încât nu mă lasă să mai continui mica mea cronică ambulantă plutitoare și-mi zice ca să-i fac hatârul, să las tot și s'o ascult. Deci...

.....

Acum lăutarii tăcură și peste zece minute pornirăm și din Oltenița.

Ora 3 1/4. — Am atins țărmul Silistrei și am văzut celebra Arab-Tabia. În câte-va minute trecurăm și la schela Călărași, iar de aci înainte urmarăm a merge numai pe Dunărea românească și între țărmi de două părți românești

E frumoasă câmpia Dobrogei!

La 4 ore fix fuserăm înaintea Ostrovului sau Silistra Nouă, unde șezurăm încă câte va minute și de unde pornirăm spre a nu ne opri de cât în dorita Cerna-Vodă.

În sfârșit, la 7 ore fără 20 minute, ajunserăm și aci, de unde mă grăbii să fiu cel dintâiu la luarea билетelor (m'a costat un bilet de cl. II, până la Constanța, numai 6 lei și 40 bani, închipuiți-vă!). Acum aștept să sosesc în Constanța, ca să pun această scrisoare la poștă, după ce voi mai adăoga ultimele observațiuni.

P. S. — Sunt în tren pe drumul Constanței ; vagoanele, ca și întreaga linie, sunt ale unei companii engleze ; ele sunt mici și comunică numai pe la ferestre, ca și vagoanele din Austria ; de-altmintrelea merg foarte repede, ceea ce nu produce neplăcere călătorilor doritori de a vedea luciul mării cât mai curând. Până în Constanța (turcește *Kiustenge*) nu sunt de cât încă 2 stații : Megidie și Murfatlar ; aceasta din urmă e celebră pentru apa sa cea bună, ce face pe ori-care trecător s'o guste, cu sete fără sete. În dreptul Megidiei teama de țânțari, cari se află pe aci în mare număr, ne face să ne închidem ermeticește în vagonul nostru ; sunt la un loc cu familia unui comerciant din București și cu un funcționar de la poștă, din Constanța.

Timpul trecu pe nesimțite și tocmai când uritul părea că se apropia de noi, un sgomot se face în tot vagonul și cei mai apropiați se și reped spre ferestre... „Ce e ? Ce e ? — Marea ! Se vede marea !“ strigară alții, și iată ne ajunși în gară Constanței, locul către care am îndreptat ținta acestei călătorii.

Văzuiu și eu marea. Intr'adevăr, e frumoasă : dar despre dânsa altă dată ; acum mă opresc aci, promițându-vă să vă scriu cât de des și să vă țin în curentul cel mai apropiat al impresiunilor mele, așa că, de ar fi cu putință, să vă fac a cunoaște Constanța pe nevăzute, adică pe de rost, cum se zice.

Imi voi propune mai ales să vă vorbesc despre viața socială, monumente, strade, biserici, petreceri, etc., și despre ori-ce voi crede că vă va produce oare-care impresiune. Așa să trăiți !

Constanța, Iulie 7, orele 10 seara.

Vă scriu din înălțimea unui al doilea cat. Am tras la hotelul «Geneva» și am înaintea mea

întinderea vastă a mării, iar în lături și în spate privirea Constanței. Am sosit teafăr și voinic, după cum am plecat, adică *tot ca'ntâiu*¹⁾. Stau în odaie c'un student din București, cu care am făcut cunoștință pe vapor. În curând el se va reîntoarce și eu voiu rămânea singur. Sper însă că în curând să fac destule cunoștințe, ca să nu mă vaet de urât. Am cheltuit în vapor 6 lei și 35 bani cari, împreună cu 27,60, costul biletului din Calafat până la Cernavoda, și cu cei 6,40 trenul până la Constanța, fac peste tot 40 lei și 35 bani, cheltuiți cu drumul. Aceste cifre vă vor folosi poate vre-odată, când veți voi să vizitați Constanța și veți avea teamă să nu luați prea puține parale. Sper să nu cheltuesc așa mult și să petrec bine. Ce e mai mult, am să învăț să vorbesc și turcește, ș'apoi atunci să se mai țină verișoara cu mine, când m'oiu face turc! Măine mă voiu duce pe la d-l Dr. și pe la d-l Anton, capel-maestrul muziciei militare, pe care mi se pare că 'l-am văzut venind de la gară.

Vă voi scrie despre tot și despre toate.

Acum mă duc să pun această scrisoare în vre-o cutie de postă și, întorcându mă, mă voiu culca; deci la revedere!

1) Acest cuvânt, ca să fie înțeles, are trebuință de o mică explicație: povestea spune că la masa unui naș se aflau diferite bucate, dintre cari și niște măslinile de calitate întâiu; cumătrul, plăcându-i mult măslinile, ia la fiecare îmbucătură câte una întregă; nașul îi făcu cu cotul, zicându-i: „Pe din doră!” adică să ia de 2 ori dintr'o măslină; cumătrul se făcu că pricepe de-a'ndaratele și incepu să ia câte două de-odată; văzând nașul aceasta, și puțin cam contrariat, strigă în gura mare cumătrului: „*Tot ca'tâiu, tot ca'antâiu, cu-metre.*” Ceea ce a făcut să rămână aceasta ca o expresie glumeață proverbială.

II.

Constanța, 11 Iulie, 1881.

Socot că scrisoarea scrisă pe vapor și în tren o veți fi primit deja și prin urmare aventurile prime ale călătoriei mele vă sunt în detaliu cunoscute. Acum urmez cu darea de seamă a celor petrecute de la 8 Iulie încoace, de Luni seara, data scrisorii mele din Constanța.

Luni, 7 Iulie, seara. — După ce terminaiu scrisoarea primă și după ce nu putui găsi nici timbru, nici cutie de poștă, fiind prea târziu pentru cei depe aici, mă culcai și, fără multă filosofie, am și adormit, fără să mă mai deștept de cât a doua zi de dimineață. În tot acest timp, n'am ce să vă spun c'am făcut, căci nici eu nu știu nimic de cât că am visat că eram pe Dunăre, pe vapor, etc.

Marti, 6 ore dimineața. — Mă aflu deja îmbrăcat și gata de drum. Mă armez cu umbrela de soare contra unei călduri ce deja începe a'năbuși pe sărmanii călători, și pornesc încotro mă duc pașii (pașii picioarelor mele, nu cei turcești); cel dintâiu lucru pe care vrui să-l vizitez, fu librăria pe care o aflasem deja de cu seara, dar pe care, fiind prea de dimineață, o găsi închisă.

Mă întorseiu îndărăt, ca să vizitez câteva din hoteluri, ca să-mi aleg și eu unul, căci cel la care trăsesem de cu seară nu-mi convenia din multe privințe. Mă făcui că întreb de un prieten de la Ploești, P. I., despre care știam pozitiv că e dus la Mehadia, pentru-ca, cu această ocazie, să pot vizita toate hotelurile.

Întâiu intrai la hotel «Gambetta», a cărui firmă

republicană mă atrase mai mult. Acest hotel este situat pe marginea despre răsărit a mării și are o grădiniță cu vederea la mare, unde se mănâncă, și în vale are o baie improvizată din câteva scânduri, pentru pasageri. Mi-au plăcut, m'au atras toate acestea, dar m'a respins scumpetea chiriei, cât și a mâncării : 120 lei pe lună o cameră cu un paf și ați 120 pentru masă, care, ce-i drept, e destul de copioasă. Văzui că aci nu mi convine, mai ales când aflaiu că partea de sus a hotelului e construită de scânduri și, prin urmare, locuită de lighioane rău-voitoare, și deci îmi continuaiu pelerinagiul mai departe. Fusei la hotel «Danube», unde găsii și mai foc ! Apoi la hotel Schaff (să nu citiți Jaf!), unde găsiu tot așa ; vizitaiu, într'un cuvânt o mulțime de hoteluri, fără ca să mă pot decide pentru vre unul din ele.

Atunci, fiind că se apropia ora 8, mă întorsei la hotelul meu și întrebaiu de locuința d rului Dr... Netotul meu de hotelier, sau mai bine hangiu, înțelese că întrebaiu de d-rul Gr... și mă îndreptă la el, unde mă grăbii să mă duc. Aci însă dedeiu cu nasul de un soldat și îndată înțelesei că n'am fost înțeles ; deci întrebaiu pe vistavoiu, cine șeade aici și unde șeade d-rul Dr... El îmi spuse că aci șeade d rul Gr..., maiorul ; iar d-rul Dr... șeade la vale, în capul bulevardului. (Aici avem și bulevard, ce credeți ! voiu vorbi îndată și despre el.) O luaiu deci la vale și, fiind-că dedeiu și de poștă, pusei scrisoarea la cutie și ajunsei drept în bulevard.

Aci întâlniiu un sergent de stradă, pe care-l întrebaiu îndată de persoana în chestie și care mă și îndreptă, arătându-mi locuința doctorului la câți-va pași înapoi. Mă îndreptaiu spre partea aceea și, după ce fac câți-va pași, întâlnesc în bucătărie un fecior și pe M-me R..., care arangia

rostul dejunului. Eu, care nu venisem de cât să cercetez de locuință și de ora în care doctorul ar fi putut să mă primească, mă grăbii să scot o cartă de vizită și s'o dau teciorului, zicându-i să întrebe pe domnul la ce oră pot să-l văd. Abia însă mai sehimbaiu câte-va cuvinte cu M-me R..., care la început nu mă cunoscuse, dar căreia, spunându-i c'o cunosc, mi-a cerut numele, și atunci mi a spus c'a auzit foarte des vorbindu-se de noi, și iată că se coboară maiestoașă d na Dr., pe care mama sa, oprind-o spre a-i spune că-i caut eu, îi comunicaiu cele încredințate de voi și apoi veni și d-rul. El cum mă văzu, îmi sări de gât, ne sărutarăm și după ce mai schimbarăm câte-va cuvintele, ne despărțirăm cu vorba ca să viu a-i găsi la II și jumătate, de oare-ce acum avea să se ducă la M-me Stolojan, care abia sosise de vre-o două zile.

În acest răstimp, eu plecai pe bulevard și intraiu în vorbă cu gardistul de aci, de la care aflaiu că este Oltean din Poiana și alte nimicuri *ejusdem farinae*.

10 ore dimineața.—Mă aflu în chioșcul din mijlocul bulevardului împreună cu colegul meu de voiaj și de hotel, unstudent din cl. V, și amândoi privim marea și cum se sbat valurile de țarm. Este o frumoasă priveliște, priveliștea mării; o întindere de apă ale cărei margiui nici că se pot zări; din depărtare în depărtare, câte o barcă sau luntre cu pânze plutind încetinel; abia câte odată se pot vedea catarturile vreunei corăbii mai mari, ce vine spre port. Valurile mării se ondulează în mod regulat și talazurile ei se sparg sau între dânsele, sau de maluri, ori stânculețe, totdeauna spumegând. Aci vine multă lume atât dimineața, cât și

seara, ca să respire aerul cel rece și curat al mării sorbind, prea adesea, din fundul vreunei cești de cafea neagră sau gustând din deliciale unui pahar de apă rece cu dulceață. Consumația aici nu este nici tocmai scumpă, nici prea efină: o dulceață e 20 de bani; o înghețată 60 de bani; o cafea cu lapte 1 leu și 20 bani, și așa mai încolo. Locanda din fața chioșcului, dincolo de bulevard, poartă numele de «Cafée du Boulevard». Alături de această locandă și *vis-à-vis* de chioșc, se află casele ministrului Kogălniceanu, clădite de curând, pe cari se văd diferite pietre cu inscripțiuni și desemnuri ve hi, dar cari de sus și până jos sunt numai o igrasie. De altmintrelea, păcat de chipul lor.

Ora 11 1/2. — După ce plătităm consumația făcută aci, o luarăm spre târg. Pe drum întâlnim pe d. rul Dr..., care se grăbi a-mi comunica să nu mai viu la 11 1/2, de oare-ce vrea să se ducă pe la hotel „Transilvania“, ca să-mi caute o odae, etc., etc., și deci să nu mai viu la dânsul.

Îi mulțumiiu de bunătate și-i spuseiu că nu-l voiu mai supăra, ci voiu face întocmai cum zice d-sa.

Așa dar merserăm spre oraș și ne oprirăm la restaurantul la «Libertatea». Aci dejunaiu binișor pentru 2 lei și apoi ne întoarserăm spre casă.

Ora 1 după prânz. — Mă aflu în pat. Căldura ce-apasă asupra orașului, pare că voește să ne înăbușe; abia din când în când câte o înghițtură de aer rece ne mai înveselește sufletele. Cu chiu cu vai am adormit, și pe la 3 m'am reafiat în picioare.

4 ore. — Mă plimb prin oraș, așteptând ora 5 să mă duc la baie, unde d-rul îmi dedese întâlnire. Trebuie să notez că aici nu se pomeneste de birji; sunt un fel de faitoane cu care te poți plimba plătind 4 lei pe oră, dar cu cari n'am încercat până acum, de oare ce nici nu știu unde să le gădesc.

La 5. — Mă aflu la baie, așteptând pe doctor, să-i cer primele consilii; după o $1/2$ oră, sosește și dânsul, împreună cu toată familia și cu Pascu, cel cu care am venit de la Craiova la Calafat.

Îi spuiu că n'am făcut nici odată băi de mare și mi zice să nu stau mai mult de 10 minute. Iau act și peste câte-va minute mă aflam deja plutind în unda cea limpede a mării. Mă svârcoliiu vre-o câte-va minute și eșiiu foarte satisfăcut, căci această primă încercare 'mi plăcuse.

La 6 ore. — Sunt în casa unui telegrafist, cu care negociez pentru o cameră ce are de închiriat și pe care 'mi ceru 100 de lei pentru tot timpul cât voi avea să stau aici, cu serviciu cu tot (vorbă să fie, căci se vaită de servitori mai rău de cât pe la noi!). Eu nu-i dau nimic, dar îi spun că e prea mult, că eu n'am bani mulți, și-l rog să facă prietenește un preț. În fine reușesc a-l face să lase cu 70 de lei, având în același timp și spălătura. Eu spun că să mă mai gândesc și ne vom mai întâlni a doua zi.

La 8 ore. — Sunt la masă, de unde scap cu 1 leu și 80 bani, și de unde pornesc din nou spre bulevard, singurul loc de petrecere cu prilej puține.

Bulevardul, care poartă numele Doamnei, «Bulevardul Elisabeta», este așezat în partea despre

răsărit și la marginea orașului, pe țărmul mării, în partea sa cea mai întinsă, unde regimul turcesc lăsa să se grămădească tot felul de gunoaie din centrul orașului. De când cu administrația românească, și mai ales sub îngrijirea neadormitului prefect R. Opranu, s'a lărgit puțin strada și s'a întins și în mare, prin grămădire de material susținut de scânduri, căutând pe cât posibil să aibă o direcțiune cât mai dreaptă.

Acest bulevard numai numele 'l deseamnă ca ast-fel, dar el nu are nici lungimea, nici lărgimea, nici situația, nici una din condițiunile unei asemenea căi de comunicație. S'ar fi putut numi, avându-se în vedere frumoasa sa pozițiune, ori terasă, ori vedere, ori cum alt-fel, afară de bulevard. Atunci însă, unde să se fi făcut bulevardul? Și noi, ca să cultivăm această țară, aveam trebuință și de această aparență a slăbiciunilor omenești.

Ori cum ar fi însă, bulevardul Elisabeta este un frumos loc de petrecere și de întâlnire al tuturilor vizitatorilor străini și indigeni din Constanța; aci se află un local de cafenea, de unde se poate procura ceva răcoritor, reconstituant, sau chiar și înveselitor; aci se află și o grădină în care o trupă internațională distrează pe călători; aci cântă în toate serile câte o muzică militară ori o ceafă de lăutari din țară; aci vin în toate zilele și toate serile noii sosiți și aci se fac cunoștințele; aci c'un cuvânt, este centrul de gravitațiune spre care concurg toate plăcerile de realizat în băi; este o frumusețe, seara, să te plimbi pe bulevard și să vezi aceea pestrițatură de costume europenești, în care costumele naționale rivalizează foarte adesea cu succes, în contra costumelor galante ale cucoanelor din București până în Mehedinți și din Ploești până la Botoșani. E un ce foarte plăcut,

iarăși, să stai și să ascuți multele și variatele accente ale diferitelor limbi ce se vorbesc aici; căci, afară de franțuzește, care e limba cea mai obișnuită, mai ales în bulevard, auzi foarte des grecește, turcește, bulgărește, nemțește, românește și chiar ovreește (să nu credeți că pacificorii lui Abraam n'au ajuns, în rătăcirea lor): Unul zice: „Sabahl'arosâm“; altul răspunde: „Calispera“; unul zice: „Bonjur“ și altul răspunde: „Gutnabend“; unul zice: „Ce mai faci?“ și altul răspunde: „Tukana glavă“. Și multe d'astea! Dar de bieții Moldoveni, cu biata idiomă a lor, cu *prostirile*, cu *soponurile*, cu *crâșmele* lor, cu *duducutele*, cu *nânacele*, cu *băbacele* și cu *toate șele*! P'aici facem mult haz de un Mo'dovean, — dealtmintrelea născut prin Muscel, — care e cu slujba prin Vaslui și care, în toate părți'e, introduce cuvântul «vârtos».

Îl vezi venind de la baie și îl auzi spunând — vânat de frig — c'a făcut o baie „vârtoasă“; îl vezi venind de la birt și îl auzi c'a mâncat, vârtos“; și așa mai departe.

Ast fel petrecem bine cu frații noștrii de peste Milcov: când vrem să-i necăjim, le zicem «Cap de bou», și ei ne zic: «Cap de miel», «pui de oaie» și multe d'astea. Bărbații au mult haz, mai ales cu felul lor de limbă; femeile sunt și mai amabile. Moldovencele sunt celebre ca tîmei de societate și bune gospodine. M'as întinde prea mult cu vorba, într'o scrisoare, care deja s'a lungit peste măsură, dacă aș sta să vă spui toate amănuntele vieții mele depe aici. Nu mă pot opri însă de a vă da o scurtă listă de câteva cuvinte moldovenești, cari se deosebesc mai mult de ale noastre. Ast-fel ei zic: *dughiană* în loc de prăvălie, *coșciug* în loc de coșniță, *oghială* în loc de plapomă, *cocă*, *cocută* în loc de băiat, *fată*, *mancă* în loc de doică, *zurgali*, în loc de

clopoței, *glod* în loc de noroiu, și altele. Dar mai ciudat este cuvîntul care se zice la ei în loc de zeamă de varză, adică *moare de curechiu*, de care p'aici se face mult haz, mai ales de când s'a auzit că soția unui ofițer, trimițând la o amică a ei să'i ceară puțină zeamă de varză, vistavoiful, un Moldovean, i-a cerut cu grăbire: «Coniță, moare de curechiu», ceea ce a făcut pe biata Munteancă să creadă că amica sa *moare de urechi*.

Dar cum ziseiu, m'aș întinde prea mult dacă aș vrea să istorisesc toate și de aceea mă opresc aci.

III

Miercuri, 9 Iulie. — Azi nu m'am putut scula de cât la 8 ore aproape, dupe ce am avut un somn foarte agitat. Prima baie, de și scurtă, îmi făcuse un efect așa că totul se învârtește cu mine; capul îmi era foarte greu și o mare căldură îmi coprinse tot corpul.

Acest efect se resimte mai la toți la începutul băilor; târâși-grăpiși, mă sculai, mă spălaiu, mă îmbrăcaiu, și cu cearceaful și cu prosopul la subțioară o luain spre baie.

Băile sunt așezate într'un mic golf, unde apa începe prin a fi numai de o palmă și continuă a crește până la gât; de la țarm și până la cabină este un strimt pod de scânduri, în lungime de câți-va stâneni.

Se plătește, cu rufe, baia 50 bani; fără, 30 b.; cu abonament, pentru 30 bilete, 12 fr. cu rufe, și 8 fr. fără rufe.

De la baie o pornii la bulevard, unde 'mi luaiu dulceața obișnuită; apoi de aci la birt și de la birt acasă, unde mă culcai, fiindcă tot mai aveam amețeală; apoi, după dormit, plimbare pe ici, pe

coala, prin oraș, apoi la baie și iar la bulevard și apoi acasă, unde se pune capăt la toate. Cum vedeți, viața este cam uniformă și lipsită de variațiuni.

Baia, bulevardul, birtul și casa sunt aproape singurele locuri unde se cheltuește cea mai mare parte din timp.

Mai sunt și alte locuri de petrecere, precum: un cafeu-șantant, ca cele de prin București, zis internațional; un teatru grecesc, unde n'auzi de cât pocnete de pistoale și puști și unde se cântă numai în limba lui

Calispera, Kir Vasile.

(Bonna sera, don Basilio.)

Mai este și o «Confiserie modernă», adică o cofetărie, care într'adevăr face onoare orașului Constanța. Mai poți petrece iarăși cu barca pe mare, și altele, dar cari sau cer prea multe sacrificii, sau nu se pot face în toate zilele.

Până acum m'am abonat la birt cu 70 de lei pe lună, având un dejun și un prânz complet; suplimentele le plătesc deosebit; camera mi am schimbat-o de la hotelul «Genova» la «București», unde plătesc 50 de lei pe lună pe un pat, o masă, o laviță, un scaun și serviciul, și unde aș sta așa de bine, dacă n'ași avea să mă plâng în contra unor lighioane sugătoare, — foarte comune pe aici, — cari mai mult mă scârbesc de cât mă supără. M'am abonat și la bărbier, cu 6 fr. pe lună, și la baie cu 8, astfel că, cu 2—3 sute de lei, sper să scap binișor vre-o 40 de zile, iar din rest să'mi procur ceva original depe aici (vr'un fes, brâu, etc.), și pentru drum.

Din cunoștințe, n'am văzut venind așa multe

până acum; este însă o mulțime de lume și încă tot bună.

Avem aici pe ambasadorii englez și turc, cu familiile; mai este familia prefectului din Capitală, câți-va deputați, Urechia și Dimancea, cu familiile, profesori din București, Bârlad, Ploești, etc.; mi se pare c'am văzut aseară pe Crapelianu, din Ploești; Damé e deja aici cu familia și rudele lui, și alții mulți: comercianți, militari, avocați, etc.

De la ministru, și până la funcționar, toți au câte un represintat pe țărmul mării, care altă dată se numia moldovenească; și încă pe totă ziua, trenul care vine de la Cernavoda, aduce convoiuri întregi de călători, stabili și trecători.

Despre băi se vorbește mult bine; se crede chiar că fac minuni. Ast-tel au vindecat pe un reumatismat, care de 18 ani se curarisia prin străinătate, cu cei dintâi doctori și fără nici un efect; acum urcă singur dealul mării, așa că, de bucurie, sărmanul, pare c'a și cam înebunit! Acțiunea lor constă într'o simplă svârcolire de câte-va minute și în isb'irile de talazuri spumegoase, pe cari marea le aduce adesea din adâncul ei până la țărm; dar mai ales aerul plăcut îmbibat de diverși vapori salutari, contribuie la rezultatele bine-făcătoare ale acestor băi. Eu am auzit multă lume bine-cuvântându-le și am văzut scris chiar prin cabinele băilor mulțămiri publice aduse celor cari le au înființat.

Ceea ce face ca băile să aibă o deosebită atracțiune și plăcere, sunt frumoasele excursiuni cu barca în lung și în lat, pe luciul cel albăstru al mării. Mai ales când bate și ceva vânt, apoi este o frumusețe să vezi minunatele manevre ce fac îndemânatecii marinari cu bărcile lor.

O asemenea plimbare mi-a făcut atâta plăcere, în cât, cum ajunsei acasă, mă pusei la masă

și începui a lega câte-va cuvinte de entusiasm și de satisfacțiune, pe cari, din cauza formei și legăturii lor, le vom numi versuri. Vi le trimit aci cu o condițiune, ca să nu le mai arătați nimănui, căci știți că nu vreau să mă dau drept poet, de și 'mi place poezia și stimez pe poeți. Fiind că le am făcut în Constanța, am dedicat și eu aceste versuri :

LA CONSTANȚA

(Dacă vă vine să căscați, vă rog faceți aceasta înainte de a 'ncepe să citiți)

✓ *Suflă vântul, suflă tare,
Marea Neagră e 'n mișcare . . .
Al Constanței marinar
— Stă la țârm fără habar.*

*Suflă vântul și mai tare,
Marea Neagră e 'n turbare . . .
Trage barca lângă mal
Al Constanței lopătar.*

*Valul spumegă, mugește,
Barca veselă pornește . . .
Mână, mână, lopătare,
Mână 'ți zic, mână mai tare !*

*Mână'ți zic, mână, nu sta,
Sufle vântul cât o vrea,
Căci Românul n'are frică,
Nu se teme de nimică . . .*

*Barca saltă 'n marea-adâncă,
Peste valuri se aruncă*

Și plutind din val în val,
Ea pornește de la mal.

Munți de apă se ridică,
Val pe val ușor despică . . .
Eu, plutind mereu cu dor,
De plăcere aș vrea să mor!

Intr'o clipă tot dispare . . .
Iar sub dulcea mării zare
Fâlfâind abia zăresc
Tricolorul românesc.

Mână, mână, lopățare,
Mână, zic, fără 'ncetare,
Marea Neagră 'i românească,
Nu mai e apă turcească!

Munți de apă se ridică,
Barca val cu val despică,
Iar eu, lunecând ușor,
Către țârm mă 'ntorc cu dor.

Suflă vântul, suflă tare,
Marea Neagră-astâmpăr n'are . . .
Sufle vântul cât o vrea,
Marea Neagră este-a mea!

NEGRU PE ALB

PROZA IN VERSURI

PRIMUL SONET

A-tot-puternic Geniu, o mare Creator,
De ce lăsași în lume ca omul muritor
Prea multe, când el știe, se zice fericit,
Dar chiar atunci, sărmanul! se vede nimicit?

Nu ar fi fost mai bine ca omul, neștiutor,
De nimic simțind lipsă, să fie visător
Să nu cunoască bunul neștiind ce e rău,
S'adoare 'n veci în pace pe Dumnezeuul său?

Atuncia, Doamne, omul de lipsă nesimțind
Și do ul țări sale în piept nefrământând,
Ar fi cu mult mai vesel, cu sufletu 'mpăcat;

N'ar ști ce este răul, necunoscând ce-i bine...
Atunci zilele sale ar fi mult mai senine:
Ar fi ca străbunicu'i 'nainte de păcat!

Notă. — În timpul când am făcut liceul, limba română nu era încă un curs separat ca studiu; ea se făcea în legătură cu limba latină, dacă se făcea, așa că poetica, retorica, stilistica, literatura română nu se auziau de cât sporadic; totuș unii dintre elevi citiau din propria lor inițiativă și asemeni lucruri extrașcolare pe atunci.

Eu, de exemplu, în ce privește studiul poeticeii, am citit întreaga operă a lui Boileau „L'art poétique“, și mai în urmă tratatul de versificație al lui Heliade. Pe baza cunoștințelor căpătate astfel, făceam diferite exerciții și încercări practice, pe care le citiam altor colegi cu cari întocmisem un fel de societate literară prin clasa VI-a, și din cari mai trăesc astăzi d-l M. Seulescu, profesor universitar și fost ministru, și d-l Gr. Călinescu, avocat și fost secretar general la Domenii. Publicându-le astăzi, fără nici o pretenție literară, vreau să dau generației mai tinere o idee de indeletnicirile generației noastre, plus motivele din prefață.

Din asemeni încercări face parte și lucrarea pe care o reproduc mai jos.

STROFE ALCAICE

Amicului meu M. S...

E greu a face versuri alcaice,
 Ba chiar și metre asclepiade,
 Căci nu-i ori-cui dat, dela Melpomene,
 Astă favoare.

Orațiu singur, din ai Romanilor
 Poeți de geniu «immeritis mori»,
 Putu 'mbina pe coardele ceterei
 Ast gen de versuri.

Căci lui, unicul, muza Melpomene
 Cu bunătate, încă copil fiind,
 Surise. Lui dar cere-i, de vrei s'o ai,
 Astă favoare.

Craiova, 1 Aprilie 1876

CHEMARE

Vin, Sârbule, vin, Bulgare, vino, frate Ardelene,
Veniți frați Români, cu toții, vin și tu, Macedonene,
Să 'ntindem hora frăției
Pe pământul României.

De la Nistru pân' la Tisa, peste Em, peste,
[Carpați,
Toți de mână, frați de Cruce la un loc strâns
[adunați,
Să 'ntindem hora frăției
Pe pământul României.

Veniți, frați, veniți cu toții ca, prin lege și prin
[sânge,
Toți uniți pentru vecie să n'avem de ce mai
[plânge,
Intinzând hora frăției
Pe câmpia României.

Craiova, 1 Aprilie 1876

Notă. — Aceste versuri le-am scris cu ocazia răscoalelor din Balcani, din cari prevedeam că va eși liberarea popoarelor balcanice, ceea ce s'a și reallzat!

STRĂINUL

Neagră e străinătatea,
Cudă e singurătatea.

Alecsandri

Cum o barcă fără cârmă,
Pe Ocean încet plutind,
Saltă și se învârtește
Dar limanul urmărind,

Tot așa și-a vieții mele
Barcă, de-ar pluti mai lin,
N'aș simți că n'are cârmă:
Ar fi bine și străin.

Dar când crivățul tomnatic
Sufică și răstoarnă valul
Ca să 'nghită biata barcă,
Ce să facă lopătarul?

Ce m'oiu face când de-acuma
Început-am să suspin?...
Neagră e străinătatea!
E amar să fii străin!

Când afară ninge, plovă
Și eu n'am nici adăpost,
Iar străinu 'mi zice: «Du-te!
Eu nu voi să te cunosc!»

Simt atunci ce va să zică
 Vai! să ai un crud destin
 Atunci plânsul mă îneacă
 Și 'nțeleg că sunt străin.

Nu știu dacă Providența
 Vrea pe unii să'i încerce:
 Dar de-o fi așa, atunci
 E nedreaptă, vrând să plece

Pe ortanul fără vină
 Spre potirul cu venin...
 Neagră e străintatea!
 Și-i amar să fii străin.

Notă. — Abia așezat în București, ca student, în toamna anului 1876, departe de familie, care rămăsese la Craiova, am simțit ce înseamnă străinătatea. Influențat de poeziile lui Gheorghe Crețeanu, al cărui volum îl promisem dela autor, care îmi fusese și corespondent în anul I de liceu la București, găsind și în Alecsandri aceleași sentimente în privința înstrăinării, și fiind și eu, ca student, departe de familie, am compus ca mângâere aceste versuri, în cari se vede situația în care mă aflu și pe cări, prezentându-le redacției „Războiului“, mi le-a publicat, după cum le reproduc azi, în numărul din 6 Decembrie 1877.

MARȘ PATRIOTIC ¹⁾

După „Auziți în piață larmă“.

Hai Români! cu mic cu mare,
Hai cu toții la hotare,
Să păzim scumpa moșie,
De-a păgânilor urgie,
De păgânul Musulman!

Auzit-ai, frățioare,
D'un păgân ce seamăn n'are,
Că voește să turcească
Țara noastră Românească,
Țara divului Traian?

De cât aici pe pământ
Nu! mai bine-i în mormânt!
E mai bine să murim,
De cât Turci să ne numim...
Musulmani nu vrem a fi!

Azi, când patria ne chiamă,
Toți la strigătul de-alarmă
Ca un singur om să sară,
Toți cu arma la hotară,
Pentru ea gata-a muri!

1) Publicat în „Oșteanul Român, colecție de cântece ale resbelului româno-turc, 1877-78“, editura Librăriei Philip Lazăr din Craiova (1879).

Hai, Români cu falnic nume,
Să vestim și noi în lume,
Că avem aici o țară
Pentru care, ca să peară
Tot Românul e voios.

N'aveți teamă de păgânul,
Frica n'o știe Românul!
Tot Românul 'n bătălie
Va muri cu bărbăție,
Pentru-un nume glorios.

Flinta 'ncarcă'ți, măi Oltene,
Ia-ți ghioaga, Moldovene,
Și-aidi cu toții la hotare
Să strigăm în gura mare
Către-ai țării vechi călâi :

Turcilor, păgânilor!
Dați mai iute înapoi,
Nu dați piept Românilor
C'o să fie vai de voi,
Vai de voi, de Osmanlâi !

Notă. — În ajunul războiului d'n 1877 se ivise conflictul diplomatic provocat de noua constituție turcească a lui Midhat-Pașa, după care Țara noastră era considerată ca teritoriu turcesc sub suzeranitatea Porții. Noi, studențimea, ne-am agitat, protestând prin întruniri și manifestații publice, iar o bună parte dintre studenți, după o întrunire publică la Ateneu, ne-am înscris ca voluntari, pregătindu-ne de luptă. În acest scop am și făcut câtva timp exerciții militare în curtea din dos a Prefecturii Poliției, până când ofițerul care ne comanda ne-a comunicat, din partea ministerului de războiu, că ne-a desconcentrat. Cu această ocazie mi-am vărsat și eu focul cu versurile de mai sus: „facit indignatio versum“.

CALUGARIA

Pribegiam pe-o mare 'ntinsă de furtună frămân-
[tată...

Barca vieții, fără cârmă, m'arunca din val în val,
Nu vedeam de cât a nopții umbră neagră, 'ntu-
[necată,

Și orice zăriam 'nainte îmi părea al mării mal.

— Unde rătăcești, străine, pe cărări necunos-
[cute?

Cel ce-a scris a vieții carte nu-ți-a fost predes-
[tinat

Să plutești pe valul mării spre țări încă nevăzute..

— Dar ce, umbră fericită, mie soarta mi-a fost
[dat?

— Du-te colo, vezi? departe: este-o mănăstire
[mare;

Vei găsi bunul tău geniu! — Umbra-a zis, s'a
[depărtat.

— Tu, să intri 'n mănăstire! să-ți sacrifici viața'n
[floare,

Să nu vezi soare-răsare!?! Nu vei face-acest
[păcat!

Astfel gândul rău grăia.

Barca însă tot plutia

Și 'nfruntând val după val

Se apropie de mal.
 Făr' să știu, mă pomenii
 Intri'un mijloc de câmpii,
 In jur fluturi și verdeață,
 Flori, miresme și dulceață.
 Peste toate-o mănăstire
 Se 'nălța.... La-a ei privire
 Inima-mi cu foc bătea,
 Zisa Umbrii mi-amintea.

— Bine ai venit, îmi zise geniul ce m'aștepta
 Și-o zâmbire iubitoare către mine a 'ndreptat ;
 De-azi 'nainte 'n mănăstirea Minții ne vom des-
 [făta ;
 E destul amarul vieții până azi ce l-ai gustat :

.
 De-atunci ziua vine, trece și-altele mai vin în
 [urmă,
 Dar, ca un păriu ce cântă prin răzorul plin de
 [flori,
 Peste pânza vieții mele trec lăsând în a lor
 [urmă
 Numai amintiri plăcute, ce-s în viitor comori...

Zău! așa Călugărie
 Simt că-mi place și-o voesc,
 Cum o mantă purpurie
 Alte suflete doresc.

București, 25 Decembrie 1877

Notă. — Fiind student, în anul al doilea al facultății de litere din București, am fost angajat ca profesor intern al cursului inferior al institutului de băeți V. A. Urechia, de către proprietarul acestui institut, care era și profesor la facultatea de litere, răposatul V. A. Urechia, cunoscut naționalist, scriitor și fost ministru al

instrucției publice. Acest institut era așezat lângă șoseaua Jianu, într'un parc pitoresc, cu o priveliște minunată; de aceea numirea ce primisem, pe lângă distincția onorifică și beneficiile materiale ce 'mi procura, mi-a adus și o deosebită plăcere sufletească. Sub impresiile în cari mă aflam din primele zile, am scris versurile de mai sus, în cari compar noua mea locuință cu o mănăstire, și izolarea mea de sgomotul Capitalei, cu o viață de călugăr.

GUGETARI

Riul vieții, sărmane călător,
Sub cristalinele-i unde
Văi întunecate-ascunde,
Ude mii de oameni mor:
Inainte deci de a te 'mbarca
 Invață a 'nota.

*

Rațiunea e o poamă ce cu timpul se formează
Și care la mulți se coace când etatea le iernează.

*

Când iarba este verde, când unda curge lin,
Când cerul e albastru și paserile cânt,
Atunci îmi uit restriștea, atunci nu mai suspin,
Atunci mă simt că-s liber, atunci mă simt că
 [sânt.

București, 24 Aprilie 1877.

RASBUNAREA

(La întoarcerea Domnitorului de la Plevna)

Este veselă-a mea țară, sunt voioși toți ai să
[fii
Căci al ei oștean de frunte a învins în bătălii.
România, țară dulce, astăzi are sărbătoare
Căci în fine, după veacuri, are-a sa neatarnare.
Dar, de ce inima-mi bate și fără voie suspin
De și tot în jur, în ceruri, este pace, e senin?

Oh! Români, 'nălțați privirea dincolo, spre miază-
[noapte,
Și-ascultați!... n'auziți oare niște plângătoare
[șoapte?
Stați, curmați a voastre cânturi, este timpul a
[ne strânge
Căci vai! nu știu de ce tremur și mă simț că-mi
[vine-a plânge!

Se aude plâns de frate, este-o soră 'ngenu-
[chiată,
Este plânsul mamei noastre care zace dezmem-
[brată,

E suspinul greu de jale ce șoptește : „*Răsbunare!*“
 Este restul Românimii ce ne cere-a lui salvare,
 Este... nu mai știu ce este, dar eu văd că 'ncep
 [a plânge
 Și plânsoarea n'oiu curma o pân' ce doru-mi nu
 [s'o stinge.

București, 15 Decembrie 1877

Notă. — Când armata română victorioasă se întorcea de la Plevna, din războiul pentru independență, atunci, cuprins de bucurie pentru acest eveniment fericit, m'am gândit la frații cari zăceau încă sub jugul străin, și mai ales la Ardeal, și am compus aceste versuri. Sunt fericit că am trăit să văz visul acesta al întregirii Neamului realizat!

CUGETĂRI

Precum veșnic riul curge
 Cu ale sale unde line,
 Tot astfel și viața noastră
 Trece și nu mai revine.

CONSOLARE

Dedicată amicului meu N. R..., la moartea tatălui său.

Nu mai plânge, scumpe amice; pierderea ce-ai
[încercat
E comună omenirii: ast pahar mulți l'au gustat!
Tu, din contră, te mândrește c'avuseși un tată
[care
A știut cum să străbată prin a vieții grea că-
[rare.

Umbra lui să-ți stea 'nainte zi și noapte ne'n-
[cetat,
Să-l urmezi pe-aceeași cale vrednică de imitat,
Pânza vieții ce-a țesut-o urmărește-o fir cu fir,
De vrei să nu simți amarul din al vieții greu
[potir.

Cugetă că azi ești singur, că n'ai altă mângâ-
[iere,
De cât a lui amintire, să te mângâie 'n durere;
Cugetă că ești cârmaciul bărcei tale, ce prin
[valuri
Furtunoase vrea s'ajungă la mai fericite maluri.

Curmă dar a tale lacrimi, sterge-ți ochiul ce tot
 Te 'ntărește, mergi 'nainte, sufletul în piept ți-l
 'Nalță-ți fruntea,-adoră cerul, pentru tine loc
 Unde-acuma odihnește cel ce 'n viață te-a iubit.

București, 27 Decembrie 1877.

CUGETARI

Am văzut valuri de mare
 Izbite de vijelii;
 Furii de femei văzui...
 Și vă plâng pe voi, amanți,
 Nu pe tine, lopătare!

*

Cei cari atacă guvernele pentru că nu le au
 satisfăcut vre-o rugăciune, sânt ca sălbatecii
 cari își-aruncă feteșii în mare, fiind-că nu voesc
 să gonească ceața după dorința lor.

INTREBARI

(Fantazie)

Copilă Marioară,
Știi tu ce eu simțiam
Când, pentru 'ntâia oară,
Noi șoapte dulci schimbam ?

Când seara 'n grădiniță
Pe bancă ne-așezam
Și 'n dulcea ta guriță
Suspinele 'necam ?

Simțit-ai tu vre-odată
Arzând în pieptul tău
O patimă 'nfocată
Să știi ce-am simțit eu ?

Știi tu, copilă dragă,
Ce sufletu-mi simțea
Când buza ta de trază
În gene-mi s'ascundea ?

27 Decembrie 1877

DE-AȘ ȘTI

Bucățile ce urmează au fost scrise sub impresiunea curentului eminescian ce cuprinsese tinerimea, și prin urmare și pe mine, prin anii de după războiul pentru independență, 1877 și următorii. Sunt fericit că am scăpat curând de boala pesimismului, deși starea mea personală trupească și sufletească a mers în sens invers cu înaintarea mea spre optimism. Astăzi, când aș avea cele mai multe motive să fiu pesimist, căci sunt sigur că cei mai mulți dintre prietenii și cunoșcuții mei mă cred cel mai nefericit, eu mă simt, dimpotrivă, nu zic cel mai fericit, dar mai optimist ca oricând, căci astăzi, după încercările prin cari am trecut și încă trec, ca om, ca părinte, ca soț, ca Român, mă simt mai tare, mai gata de luptă, cu credința în triumful final al binelui, al adevărului, al iubirii, al lui Dumnezeu, ca oricând. Sunt, deci, optimist și, prin urmare, mulțămit. Sunt încredințat că răul și păcatul, cu toate derivatele lor, au eșit astăzi la suprafață, după marile turburări ori fierberii sociale, ca spuma și gunoaele ce es la iveală după o turburare sau mare fierbere a unui vas.

Intrevăd, în manifestările sălbatece ale materialismului modern, din cari războiul mondial și patimile actuale dintre popoare și indivizi sunt cele mai eloquente, ultimile svârcoliri epileptice ale dragonului din Apocalips, care moare

sub loviturilè spiritualismului ce va trebui să vină.

In loc de bolnav imaginar, prefer să fiu sănătos imaginar; tot așa prefer să mă înșel în optimism, decât să trăesc în pesimism.

Orice rău, ajuns la apogeu, pe el însuși se doboară.

De-aș ști că'n veșnicie
E dat omul să fie
Aceeși creatură
De jale, cum e-acum ;
Aș lua foc din pustie
Și, ca din mâini o mie,
Svârlire-aș pe natură
Și aș preface-o 'n scrum.

De-aș ști că lumea n'are
Vr'un scop mai 'nalt, mai mare,
Nici un destin mai bun
De cât cumplitul rău ;
M'aș face o mare Moartă
Și-aș îneca-a ei soartă,
Și 'ntr'un avânt nebun
Aș da în Dumnezeu !

De-aș ști că tot pe lume
Nu e de cât un nume,
Iar dreptul o plăcere
Și binele-a pierit ;
M'aș ridica pe-o stâncă
Și'n marea cea adâncă
Mi-aș stinge-a mea durere
Și sufletu-mi mâhnit.

București, 1878.

CREDEAM...

Pe-o rază de lumină căzut aici sub soare,
Credeam că toți, ca mine, să aibă-un Dumnezeu
La care să se 'nchine, pe care să-l adoare..
Dar azi văd că tot omul își are zeul seu.

Credeam c'aici Virtutea va fi ce-va cu viață
La care să aspire tot omu 'n al său drum ;
Dar azi văd că păcatul în tronu 'i se răsfată
Și focul său ghehenic o mistuește 'n scrum.

Credeam să fie-o Lege ce lumea să conducă
In mersul ei bezmetic, spre bine pe pământ ;
Dar azi văd Făr'-de-legea că tot ce-i bun apucă,
Pe când Dreptatea zace uitată în mormânt.

Credeam, credeam în toate, dar azi Crezu-mi
[uresc,
Căci astăzi Zei, Virtute și tot ce-i omenesc,
Nu sânt de cât iluzii pe care le-am pierdut,
Căci azi nu cred nici dacă vre-odată am crezut!

București, 1873,

DE-MI SPUI...

De-mi spui cine-a dat viață întâiului atom,
De-mi spui—dar nu ca Moise—de unde-i primul
De-mi spui unde se află puternica făptură [om,
Ce zice că conduce de veci astă natură,

De-mi spui de ce e lumea și care-i ținta sa,
De ce se mișcă totul și nu-i e dat să stea,
De-mi spui acestea toate, atunci voi ști și eu
Să-ți spun unde e, ce fel și cine-i Dumnezeu.

Craiova, 23 August 1878

CUGETĂRI

Poezia

Poezia-i nebunie...
Ești poet?... Ești un nimic!
Numai banu-i cumiinție,
Numai el are lipic.

Ploești, 13 Noembrie 1879.

OCHI NEGRI, OCHI ALBAȘTRI

(Reflecțiuni)

Ochii cei negrii arată viață,
Ochii albaștrii, multă dulceață.

Ochii albaștrii crunt te răpun,
Ochii cei negrii pe foc te pun.

Ochii cei negrii spun că-s frumoși.
Ochii albaștrii că-s amoroși.

O hii albaștrii spun : „Mă iubește !“
Ochii cei negrii zic : „Te păzește !“

De vrei ca'n viață să știi ce-i dor,
Iubește ochi negri, crede 'n amor ;

De nu voești însă durere, nici chin,
Umbrește-al tău suflet sub ochiul senin.

București, 1878.

MAI ȚII TU MINTE...

Mai ții tu minte oare
Când seara ne plimbam
Și 'n luncă, pe răcoare,
Sub lună rătăceam ?

Când zilele 'mpreună
Cu foc noi le sorbiam,
Iar nopțile cu lună
Noi ziuă le făceam ?

Mai cugeți ? Te rog, spune,
Ființă ce-am iubit,
Ca pân' a nu apune,
Se știu dac' am trăit.

București, 22 Maiu 1878

PE ALBUMUL UNEI DOMNIȘOARE

Inscris pe-o diademă de preț, împărătească,
Un nume... chiar al tău,
Săpat în pietre scumpe de-o mână îngerească,
Sau chiar de Dumnezeu,
Nu e mai scump ca versul ce singur ți-l strecori
Pe-o foaie din Albumul acelei ce adori.

Ploești, 30 Octombrie 1878.

PRIMAVARA

Privesc cum primăvara câmpiile gătește
Cu mantia 'nverzită, țesută 'n dalbe flori;
Cum vântul lin mângâie mugurul ce 'nverzește,
Cum zilele de iarnă preface 'n sărbători.

Mă uit la pârâiașul ce 'n iarbă se ascunde,
Cum coala se strecoară și pieră printre flori,
Iar dincolo s'arată cu și mai mândre unde
Și cum se joacă astfel din zori și până 'n zori.

Privesc această 'ntreagă priveliște duiosă,
Gândind l'a omenirii ursită dureroasă,
Și lacrima ce mi pică, nu pot ca s'o opresc!

De ce în calea vieții numai o primăvară,
Ce-abia sosind, ne lasă și nu mai vine iară,
Nu mai întinerește pe cei ce 'mbătrânesc?

. . . 9 Aprilie 1878

INTRISTAREA

(După Alfred de Musset)

Puterea-mi se sfirșește, viața mi se stinge,
Amicii, bucuria de mine 'și-au uitat ;
Superbia, prin care simțiam că voiu atinge
Măreața nemurire, ea încă m'a lăsat.

Când apoi Adevărul întâiu vru a mă strânge
De mână, ah ! crezut-am c'amicul mi-am aflat ;
Dar vai ! realitatea credința mea învinge,
Și iată-mă de dânsul cât sunt de desgustat !

Cu toate astea însă, El este și va fi ;
Și cei ce vor să-l uite, în veci uitați vor fi
Pe-acest pământ de chinuri, de lacrimi inun-
[dat !

Natura ne vorbește și cată a-i răspunde...
Unicul bun ce astăzi mai aflu ori-și-unde
Sunt lacrimile care adesea le-am vărsat.

București, 7 Aprilie 1878.

Notă. — Printre exercițiile mele literare am făcut și unele traduceri ca, de exemplu : „Lucreția Borgia“ de Victor Hugo, „Dama de Pică“ de Pușkin, și altele, parte publicate ca foileton, parte nepublicate. Intre acestea a fost și poezia „Tristesse“, de Alfred de Musset, pe care o public azi pentru prima oară. Fac această excepție atât în vederea autorului original, un luceafăr al literaturii franceze, cât și din cauza actualității cuprinsului ei.

HORA CRAIOVA

Când te-arăți din depărtare,
 Dragă Craioviță,
Albă și lucind la soare,
 Dragă Craioviță,
Ca tot lucrul lucitor,
 Dragă Craioviță,
Ai un ce amăgitor,
 Dragă Craioviță.

Dar când lutul ș'imoșia,
 Dragă Craioviță,
La tine își fac moșia,
 Dragă Craioviță,
Ca tot lucrul omenesc,
 Dragă Craioviță,
Văz că 'nșeli și te uresc,
 Dragă Craioviță,

Când străbat căile tale,
 Dragă Craioviță,
Mă lovește doru 'n șale,
 Dragă Craioviță,
Iar când noaptea mă apucă,
 Dragă Craioviță,
Tot omu 'mi pare nălucă,
 Dragă Craioviță.

Păcat de-a tale palate,
 Dragă Craioviță,
 Că sunt toate ruinate.
 Dragă Craioviță,
 Fosta-i fost, dragă, ce-ai fost,
 Dragă Craioviță,
 Dar acum ești lucru prost,
 Dragă Craioviță.

Când gândesc ce-ai fost odată,
 Dragă Craioviță
 Imi simt fruntea 'nrourată,
 Dragă Craioviță,
 Dar când văd cum ai ajuns,
 Dragă Craioviță,
 Lacrimi n'am să plâng de-ajuns,
 Dragă Craioviță.

Când c'un *crai sârbesc*, și-o *viță*,
 Dragă Craioviță,
Bulgărească te găsec,
 Dragă Craioviță,
 Unu 'n cap, alta 'n codiță,
 Dragă Craioviță,
 Nu știi ce să mai gândesc,
 Dragă Craioviță,

Craiova, 6 August 1878.

Notă. — În vara anului 1873, pe care o petrecusem la moșia Moțăței, din Dolj, a domnului N. P. Romanescu, pe când mă întorceam cu d-sa la Craiova, aflându-ne pe dealurile ce înconjoară acest oraș, făceam împreună unele observațiuni asupra neaj insurilor acestei

Capitale a foștilor Bani. Ajungând în oraș și voind să fac o surpriză plăcută bunului meu amfitrion și amic, căruia îi datoresc multe sugestii din timpul tinereții și a cărui cultură enciclopedică am admirat-o și o admir, de când l'am cunoscut și până astăzi, am pus în versuri observațiile noastre de pe deal, cu oarecari amplificări. Ca să fie și mai cu haz, i-am dat forma și măsura unei hore cu o melodie populară și pe care adeseori o cântam împreună, uneori chiar jucând-o, căci în compania d-lui Romanescu nu poți fi niciodată trist.

PE ALBUMUL UNEI DOMNIȘOARE

— În ajunul pornirii mele la București —

Dacă 'ntrebi o păsărică unde-și duce dorul său,
Ți-ar răspunde, luându-și zborul către-un crin

[din sinul tău;

Însă mie, zău! să nu-mi zici: «Spune-mi acum

[ce gândești!»

Căci cu grabă ți-aș răspunde: «Te-aș lua la

[București!»

2 Februarie, 1878

ODA

Poetului Vasile Alecsandri,

Cu ocazia triumfului său de la Montpellier, cu „Cântul
Ginței latine“

Din barzii unei nații, al unei ginți divine,
Fu dat de soartă ție, poete-Alecsandri,
Cel ce cântași menirea sublimei ginți latine
Prin imnuri și prin cânturi, întâiu'i bard a fi.

Azi, când Latinitatea coroane-ți împletește,
Românul se resimte prin tine re'nviat,
Și ție-ți cântă imnuri, căci țării ce iubește,
În câmpul vast al Minții, de frunte loc i ai dat.

De aici în țări străine, de-acum în altă lume,
Pe mări și peste valuri, pe aripe de vânt,
Ai dus al României, al țării tale nume,
Departe, mai departe de cât e-acest pământ.

Cum zice-se că, slabă, se 'naltă-o rândunică
Pe spatele-unui vultur spre cerul de eter,
Așa azi România prin tine se ridică
Și fruntea ei candidă atinge 'naltul Cer.

.....

Onoruri ție dară, ființă norocită,
Și cânturi de iubire noi azi îți datorim ;
Căci ne-ai redat și viața, și gloria dorită,
Și numele, și fala cu care ne mândrim.

București, 18 Maiu 1873

Notă. — Se știe marele triumf al nemuritorului poet al gintei latine, Vasile Alecsandri, reperțat la Montpellier. Cu această ocazie i-s'a dat în București un banchet, la care am avut fericirea să iau și eu parte ca delegat al studenților facultății de litere, recomandat de Universitate, și cu care ocazie am citit oda ce public mai sus.

LIBERTATEA

Libertate, dulce nume,
Scumpă și de toți dorită,
De ce atâți martiri pe lume
Numai că le-ai fost iubită ?

București, 1879.

A U R O R A

Măreață e natura când Aurora-apare!
E ora-aceea 'n care nu-e nici zi, nici noapte;
In care totul ese din neagra nopții moarte,
Și 'n care steaua zilei pe orizont răsare.

Un cerc alb de lumină se 'ntinde pe natură,
Se 'ntinde pân' se sparge vărsând lucioase va-
[luri,
Ce lunca inundează umplând și văi, și dealuri
Și chiamă la viață pe ori-care făptură.

Un disc arzând în flacări s'arată cu mândrie,
Gonind cu-a sale raze cea noapte 'ntunecoasă
Ce duce 'n altă lume a ei negură groasă:
E lampa dimineței, e veșnica făclie.

Puțin și iată ziua pornind către apus
Să stingă cea din urmă lumină din eter;
Iar cum c'a fost o noapte peste imensul cer,
O spune numai Luna ce mai plutește sus.

București, Octombrie 1878.

Notă. — Această poezie descrie un tablou văzut pe drumul de la Plenița la Craiova, pe câmpia Doljiului, ce mi-a plăcut mai mult de cât răsăritul soarelui văzut de pe Righi-Kulm, în Elveția.

SĂ NU PLANG NE'NCETAT?

(În ajunul celui de al 21-lea an al vieții mele)

Când soarele sărută cu razele 'i focoase
Pământu 'nrourat,
Și scaldă în lumină câmpiile frumoase,
Eu plâng neîncetat!

Când luna se îngână cu-a undelor șoptire
Iar ziua s'a 'ncheiat,
Când numai de cântare răsună 'ntreaga fire,
Eu plâng neîncetat.

Când ciocârlia 'ngână cântarea 'i-iubitoare,
Pe pleopul argintat,
Când florile îmbracă colori strălucitoare,
Eu plâng neîncetat!

Când revărsări voioase de-amor și de plăcere
Prin aer blând străbat,
Eu, în singurătate, veghez și în tăcere
Tot plâng neîncetat!

Când barca ți se 'neacă și vezi că nu i scăpare
Nu plângi descurajat?
Când mi-ai răpit, ingrato, și ultima sperare,
Să nu plâng ne'ncetat?

București, 25 August 1879.

PE ALBUMUL SOREI MELE ¹⁾

(Cu ocazia venirii mele în Craiova, pentru o moarte
în familie)

Să-ți scriu o poezie
Pe o foaie din Album,
Mi-ai zis, și iată, ție,
Cu drag mă și supun.

Când turturica, însă, cu inima cernită,
S'ascunde în desimea frunzișului stufos
Ca să-și înece dorul pe-o ramură-ofilită,
Putea-va, sărmănica, să scoată-un cânt duios?

Putea-voiu și eu, soră, să-ți fac o poezie,
Când nici nu sunt poet?
Și când durererea cruntă se sbate încă vie
Și 'mi-sfarmă al meu piept?

Și ce ți-aș spune oare să nu-ți fi spus vre-o
[dată

Și bine și de rău?
Sau ce fel de cuvinte ar încerca ast'dată,
Să-ți spună ce simt eu?

1) Publicată în „Școala Română“, din Ploiești, Aprilie
1880.

Să-ți spun că ești frumoasă, cu chipul îngeresc?
Că nu-i ca tine alta pe globul pământesc?

Nu voiu, căci tu știi bine
C'acestea, pentru mine,
Nimic nu prețuesc!

Să 'nalț la Ceruri vocea, pe zei cu înfocare
Să-i rog să-ți dăruiască o bogăție mare?
Să ai palate multe, moșii; să fii Regină,
Să 'mpărățești o Lume, ca altă Mesalină?

Nu voiu; căci tu știi bine
C'acestea, pentru mine,
Sunt secături gingașe, pe care nu le cat,
Și că le dau pe toate pe-un nume nepătat...

Poți fi încântătoare ca dulcea primăvară,
Răsfăț-te 'n bătaea zefirului smăltat;
Dar nu uita că toamna urmează după vară
Și Crivățul adesea sosește ne-așteptat.

CUGETĂRI

«Femeia-bărbată» și «Femeia-bărbat»

„Femeia-bărbată”, cu toate calitățile și chiar defectele feminine, da!

„Femeia-bărbat” însă, cu toate calitățile și chiar fără defectele bărbătești, niciodată!

ȚI AM CERUT...

Ți-am cerut o florică
Mititică...
Tu m'ai refuzat
Și mi-ai zis că-ți este frică,
Că n'ai flori de dat...

Eu ți-am mai cerut odată,
Și-astădată
Iar m'ai refuzat :
Dar, făcându-te distrată,
Singur am luat.

Dac' aș ști că 'ntotdeauna,
Ca și-acuma,
Mă vei refuza,
N'aș dori de cât într'una
Să te poți distra.

3 Martie, 1881

N A T U R A

(Fragment)

Natură, — câte taine cuprinse 'ntr'un cuvânt!
Și seri, și lună, stele și tot ce-i pe pământ,—
În care loc se află acel ce te-a născut?
Aici? în cer? sau nimeni pe tine te-a făcut?

Dar aste verzi palate ce-acoper' tot pământul?
Dar aste vii concerte, ce le vibrează vântul?
Dar cele candelabre lucind neprecurmat?
Dar soarele, dar luna, de unde au picat?

Ascultă cum se bate de stânca neclintită
Talazul plin de spumă — așa-i de mâniat! —
Și cum din nou revine din zarea 'nvinețită
Spre țărnul său de peatră, să dea un nou asalt!

Se saltă, se isbește, și cade iar la vale,
Intărâtat mugește și spumegă mereu,
Ar vrea par'că să sfarme orice îi stă în cale,
Ar vrea ca să se 'nalțe chiar pân' la Dumnezeu.

Dar a Naturii lege 'i-a zis a nu dispune
De cât de adâncimea și cercul ce 'i e scris;
Dar ea se tot trâmântă sperând să se impună...
Cu cerul..., biata mare, și ea nutrește-un vjs!

1881

Notă. — Subt impresiunea priveliștii Mării-Negre, în prima mea vizită la Constanța din vara anului 1881, am scris și aceste versuri. Cauza pentru care le-am întrerupt, este foarte prozaică și cu un suflu comic: tocmai în momentele când eu eram aprofundat în meditație, cu cotul stând pe masă, ridicând piciorul drept deasupra celui stâng, mi-am trecut ochii peste gheata ce purtam, și, văzând-o plesnită, m'am trezit din reveria filosofică și gânduri prozaice mi-au întrerupt poezia, pe care nici n'am continuat-o și nici alte versuri n'am mai scris de-atunci! Le public totuși, ca să se vadă fondul gândurilor mele.

CUGETARI

Femeia și morala.

Vreți să știți moravurile unui popor?... Priviți femeia, pe stradă, ca și în saloane, tăcând sau vorbind, tristă sau veselă, și veți cunoaște gradul lui de moralitate.

CANTECUL POMPIERILOR ¹⁾

Arde casa ! Săriți ! Foc !
Tururum brum, pic, pac, poc !...
Iar pompierii stau pe loc.

Oameni buni, săriți, nu stați !
Dați alarma, alergați :
Apă, gheață, cârpe ude,
Ce găsiți pe ori și unde,
Dați, aduceți ori ce-ar fi
Că ne prăpădim de vii !

Arde casa ! Săriți ! Foc !
Tururum brum, pic, pac, poc !...
Iar pompierii stau pe loc.

* * *

Vai ! priviți ce flăcăraie !
Cerul tot este-o văpaie...
Ce fum negru, ce schinte !
Ard sărmanii ! Vai-de-ei !

.....

Dar pompierii-au auzit,
La tulumbe-au năpădit !

1) Publicat în ziarul ploștean „Democratul”, din
1881.

Apă, apă, apă iară,
 Dați aici, în ori-ce mod ;
 Astupați ori-ce ușcioară,
 Să nu easă focu 'n pod.
 Săriți ! Înc'o donicioară
 Și-am scăpat, Maică-Fecioară !

Dar pompierii-au înhămat,
 Căii și-au încălecat ;
 Trâmb ța alarma sună,
 Mahalalele răsună ;
 Lumea 'n jur s'a adunat...
 Ei pornesc în marș forțat.

* * *

Focul tot mai fumegează,
 Fumul ese 'n nouri groși ;
 Flacăra tot schinteiază,
 Și se 'nalță 'n sus pe coș.
 Dar sosi și donicioara...
 Și-a scăpat biată căscioara !

Iar pompierii, 'n marș forțat,
 Cu cârlige de-agățat,
 Cu scări lungi, cu lămpioane,
 Cu topoare, gabioane,
 (Și cu alte lighioane)
 Cu tulumbe, cu sacale,
 Toate prinse 'n balamale,
 Dau năvală, prăpădesc
 Tot ce 'n cale întâlnesc...
 E lugubru ca mormântul,
 Crezi că s'a sfârșit pământul !

Stați ! s'a stins, nu mai e foc !
 Hei, pompieri, opriți pe loc...
 Tururum brum, pic, pac, poc !

* * *

Una, două, trei! — la stânga
 Împrejur, marș! cu tulumba,
 Cu sacaua, cu gorniștii,
 Cu convoiul și gardiștii
 Și cu toată-arababura
 Ce-alerga să caște gura;
 Se duc toți, se duc încet...
 Par'că vin de la banchet.

.

Liniște în ori-ce loc,
 Pompierii... au fost la foc...
 Tururum brum, pic, pac, poc!

Notă. — Cu ocazia unui incendiu izbucnit la locuința mea din Ploești, și pe care singur l-am stins cu personalul de serviciu, sosind pompierii cam târziu, au voit, după sistemul lor de stingere, să mai dărâme câte ceva, ca măsură de precauțiune, deși focul era stins; iar eu, opunându-mă, ei au trebuit să plece, puțin cam rușinați. Acest incident l'am descris în versuri, ca ironie la adresa serviciului de pompieri, ceea ce mi-a atras, din partea ofițerului-comandant respectiv, o provocare la duel... „fără urmări grave“.

NEGRU PE ALB

AMINTIRI

PRIMA (1866) ȘI ULTIMA (1914) MEA CONVORBIRE CU DEFUNCTUL REGE CAROL I.

Abia intrase noul Domnitor, Principele Carol de Hohenzollern, în țară, și orașul Câmpu-Lung, unde învățam și eu, ca elev în clasa a II-a primară, avuse deosebita cinste de a fi vizitat cu tot alaiul domnesc de noul Principe.

Pe lângă alte instituțiuni, se înțelege că și școala domnească, astăzi No. 1, de băeți, avea să fie vizitată. Tatăl meu, care funcționa ca institutor la clasa a II-a, îmi pregăti o mică cuvântare, pe care eu aveam s'o rostesc, la intrarea Domnitorului, în clasa noastră. Mi-aduc și acum aminte, și par'că văd înaintea ochilor mei, pe noul Prinț tânăr, sprinten, cu favorite, cu ochii săi albaștrii vioi, solemn, cum a rămas până la moarte, însoțit de o numeroasă suită, așa că toată lumea, și mai ales noi, copiii, aveam de ce să fim impresionați.

Se vede însă că eu nu mi-am pierdut cumpătul, căci mi-am rostit «cuvântul pregătit» cu destul curagiu. Cum eram mititel de stat, a trebuit să mă sui pe o bancă, ca să pot fi văzut de «numeroasa asistență».

Nu mai mi-aduc aminte tot cuprinsul micului meu «discurs», care începea astfel:

«Măria Ta!

«Elevii clasei a II-a salută cu bucurie sosirea
Măriei Voastre în mijlocul lor...»

Atâta știu că un domn, militar sau civil,—nu pot precisa,—s'a aplecat către urechia Domnitorului și probabil i a tradus cam cele ce îi spuneam eu. Destul că Domnitorul dăte ordin ca să-i prezint textul discursului, ceea ce am și făcut în aceeași seară, ducându-mă la Palatul unde găzduise (Casa Rucăreanu, care se află și astăzi aproape în aceeași stare, în colțul stradei ce duce spre Băile Eforiei și ulița principală).

Acesta a fost primul meu discurs și prima mea convorbire cu viitorul Rege al României. Ceea ce 'mi mai reamintesc din acele vremuri, este entuziasmul cu care era primit peste tot noul Domnitor și care se poate înțelege, pentru cei de astăzi, după himnul care circula în toată țara în onoarea Domnitorului și pe care și noi, școlarii, îl cântam în cor și care începea astfel :

*Nuntă mare și frumoasă,
Horă mândră și voioasă
Se întinde 'n București,
Sus în casele Domnești.
România e mireasă,
Dintre multe țări aleasă,
Și-al ei mire așteptat,
Vine ca un împărat.
Bine, bine ai venit,
Mire mândru și iubit.*

În care se vede că nu era vorba de o nuntă a Prințului cu o principesă, ceea ce s'a întâmplat mai târziu, ci în mod figurat se personifica România ca prințesă aleasă de un prinț străin.

De atunci (anul 1866) și până la 1914, am avut multe ocaziuni de a sta de vorbă cu bunul

nostru Rege, fie ca funcționar superior în Ministerul de Culte, etc

Niciodată însă nu stam mai cu plăcere, și nici defunctul Rege nu era mai intim cu mine, decât cu ocazia inspecțiunilor sale de la școla militară de artilerie, geniu și marină unde aveam onoarea și plăcerea să funcționez ca profesor de limba română și de elocință militară.

Totdeauna Maiestatea Sa, fie pentru că mă vedea mai bătrân de cât colegii mei civili, fie pentru că purtam o decorație mai mare, se adresa mai întâiu mie și vorbea mai mult cu mine, atât în frontul de defilare, cât și în refectorul școlii, etc.

În ultima inspecție, din 22 Aprilie 1914, Maiestatea Sa, adresându se către mine, mă întrebă: «Cum sunteți mulțumiți de elevii dumnia-voastră?». La care, bine înțeles, am răspuns: «Elevii noștrii, Maiestate, muncesc cu râvnă și suntem foarte mulțumiți». Apoi conversația a urmat asupra vârstei mele, situației mele, fiindcă mă cunoștea mai ales de când mă duceam ca administrator al Casei Școalelor, ca să'l consult asupra tablourilor istorice, etc.

De atunci nu l'am mai văzut pe bietul nostru Rege, de și era foarte sprinten și toți îl admiram cum, timp de mai multe ore, a stat în picioare, umblând, examinând cu deamănuntul, interesându-se despre toate ca un adevărat inspector. S'a dus după aceea în excursie pe Dunăre, apoi la Constanța, ca să primească pe Țarul Rusiei, și în fine la Sinaia, ca să se recreeze, unde l a suprins izbucnirea marelui războiu european, ce i-a amărât ultimele zile și i-a scurtat viața, și dus a fost pentru vecie în Septembrie același an.

Istoria însă îi va consacra mai multe pagini de prea mărire bine meritată.

II.

CUM AM RAMAS CU NOTA BENE (7) LA
PURTARE IN CERTIFICATUL DE ABSOL-
VIRE AL LICEULUI

Publicând într'unul din numerile revistei «România de mâine» un articol al meu scris acum 40 de ani și publicat în ziarul «Craiova», semnat de mine ca «absolvinte» al liceului, mi-am adus aminte de unele lucruri petrecute pe atunci și dintre cari am ales să povestesc unul cu titlul de mai sus.

Eram vre-o 22 de elevi, în anul școlar 1875--76, în clasa a VII-a a liceului din Craiova, o serie de băeți, aș putea o numi fără laudă bună, mai ales din punctul de vedere al camaraderiei: căci de și diferiam unii de alții prin vârstă,—între 17 și 20 de ani și poate și mai mult—precum și prin situațiunea familiilor noastre,—unii fiind foarte bogați iar alții foarte săraci,—totuși sufletește eram deopotrivă uniți, trăind ca frații, având între noi cercuri de lectură în comun, asociație de conferințe, relațiuni prietenești de familie, etc.

Eu, de și prin vârstă eram unul din cei mai mici, ca fizic nu prea impunător, la studii dintre cei mai buni, e adevărat, dar nu și dintre cei mai puțin zburdarnici, totuși, nu știu nici eu bine pentru ce, am fost numit de către conferința profesorilor ca chestor, un fel de monitor însărcinat mai mult cu buna ordine a clasei.

Se înțelege, asemeni distincțiuni nu se pot refuza, de și ele pot deveni izvor de multe neplăceri.

De aceea și eu îmi făceam datoria de chestor cum puteam mai bine, cătând să sastifac și pretențiunile profesorilor, să acoper și nebuniile

colegilor, lucru destul de greu, pentru că mă puneam adeseori în situațiuni foarte dificile.

Așa, de pildă, mi-aduc foarte bine aminte cum odată, în așteptarea intrării în clasă a profesorului de latină, care era și directorul liceului, răposatul Fontanini,—pe care colegul meu Iancu Tanoviceanu l'a descris așa de bine într'un număr trecut al «Revistei generale a Invățământului»,—unui coleg al meu Titu M., astăzi președinte de tribunal, îi veni ideea năzdrăvană să vânture clasa cu o manta lungă, ridicând tot praful depe jos până la tavan, ceea ce pentru bietul Fontanini, care era puțin și cam astmatic, făcea un aer imposibil de respirat.

Cu toată supărarea mea și cu toate amenințările mele, colegul meu Titu nu voi să renunțe la gamineria sa detestabilă, așa că, după puțin timp, profesorul sosind—cu pașii săi solemni ca totdeauna,—deschide ușa de perete, se oprește în prag, își ia pălăria salutând și apoi, aruncând o privire de jur împrejur și de jos în sus peste toată clasa, mă întreabă cu un accent dureros: «Cum?! Cum?! Negoescu! Cum?! Ce 'nseamnă aceasta? Cum?! Cine a făcut acest praf? Cum?! Spune repede!»

Eu, ca și toți ceilalți colegi, stând în picioare, nu dădui de ocamdată nici un răspuns, așteptând să'i treacă prima supărare iubitului nostru profesor și director, pentru care aveam o adevărată venerație.

Cum însă bietul Fontanini, nemulțămît cu acest fel de răspuns, stărui mereu cu întrebările sale și cu repetatul său «Cum?! Cum?!», mă hotărîi și răspunsei cum am putut, că, lipsind din clasă n'am văzut și nu știu cum s'a făcut praful acela. Atunci profesorul, cu drept cuvânt nemulțămît de acest răspuns, se adresă supărat către mine zicându-mi: «Cum?! Cum?! Dacă nu spui, fie

că știi, fie că nu știi, vei fi d-ta pedepsit». Și în adevăr că gestul meu de solidaritate mi-a adus o scădere de notă atât la studiul limbii latine (nota opt), cât și la purtare, nota șapte.

Așa că, la sfârșitul anului, mă pomenii, în certificatul de absolvire, scris cu ortografie latină, fontaniniană, cu nota «la purtare *Bene* (șapte) deși la «studie» aveam nota *Prea bene* (adică zece, fără cele două puncte de la latină).

Vezi bine că această pedeapsă m'a costat nu atât materialmente, de și m'a făcut să-mi pierd premiul, cât m'a costat sufletește din cauză că eram iubit de acest vrednic luminător al nostru și eu personal aveam un mare respect de întreaga lui personalitate.

Totuși, mă judec și astăzi, nu puteam face altfel, aceasta fiind poate una din slăbiciunile mele, dar și una din puținele mele calități, de care nu mă pot desbăra, aceea de a trece totdeauna de partea celor mai mici și slabi și de a mă solidariza cu mulțimea, chiar când văd că ea nu are dreptate.

III

PRIMA ZI DE PROFESOR LA SEMINARUL CENTRAL: PENTRU CE N'AVEM DESTUI PREOȚI?

Până în toamna anului 1914 fusesem profesor la mai toate felurile de școli secundare, atât de băeți cât și de fete: gimnaziu, liceu, școală comercială, normală, externat; numai la seminar nu fusesem.

Când am fost însă nevoit să mă transfer din nou în București, de la Ploești, am primit, în locul catedrei de la sf. Sava, pe care o lăsasem

În schimb pentru ca să pot trece la Ploești, câteva ore aci și restul orelor la Seminarul Central.

Fără să solicit o asemenea combinație, am primit bucuros orele de la Seminar, știind mai dinainte că la o școală cu internat se poate lucra mai bine și mai ușor de cât la școlile externate, cum sunt liceele noastre. Ceea ce însă m'a bucurat și mai mult, a fost faptul că intram într-o lume nouă pentru mine, având ca director un Prea cuvios monah și de colegi, pe lângă ceilalți ca mine, și câțiva Prea Cucernici preoți.

Așa că prima zi de intrare în funcțiune n'a fost lipsită de oare-care emoție. Într'adevăr, de și localul 'mi-era cunoscut de pe vremea când eram Administrator al Casei Școalelor și venisem să văd un loc ce se propunea spre cumpărare pentru Seminar și care, mai târziu, după mine, s'a și cumpărat; totuși, de la intrarea în Cancelarie și până în sala de clasă, am fost plăcut impresionat de curățenia, nu numai a parchetului și a mobilierului, dar și a pereților, decorați cu portrete și scene luate din istoria sacră. Din totul respira o îngrijire deosebită. Intrând în clasă, am fost însă isbit de un contrast pe care mi l'am notat, nu l'am uitat și nici nu m'am putut reține de a nu-l exprima.

Am găsit înaintea mea o seamă de elevi bine discipulați, foarte în ordine, dar, după toaletă și îmbrăcăminte, departe de ceea ce mă așteptam să găsesc într'un seminar.

Eram profesor la clasele cele din urmă (VI, VII, VIII), aveam deci înaintea mea pe viitorii candidați la preoție, despărțiți de exercițiul acestui apostolat. unii cel mult cu un an, alții cu doi sau trei ani. Și totuși, pe elevii clasei a VIII a i-am găsit purtând aceeași uniformă ca și pe elevii clasei I, tunși numărul unu și în genere supuși la același reglement în privința clasifi-

cărei, frecventărei, regimului de internat, etc. ; într'un cuvânt, un singur calapod de sus până jos.

După ce-am făcut apelul, nu m'am putut opri de a face aceste două constatări :

1) În privința contingentului de elevi, am constatat foarte mulți cu numele Popescu, și nici unul cu numele de Protopopescu ! Și mi-am zis : « Se vede că viitorii preoți nu se recrutează decât tot dintre simplii preoți, căci ce e mai superior, chiar în tagma preoțească, nu se duc la preoție ci vin la liceu sau alte școli cu debușeuri mai apreciate. »

2) A doua constatare a fost aceea pe care mi-am exprimat-o față de elevi, prin următoarele cuvinte : « Am impresia că mai mult mă aflu într'o școlă militară decât într'un seminar, căci mă așteptam să găsesc, cel puțin în cursul superior, elevi cari să-mi spue și prin port că sunt candidați la preoție. »

Aseeași observație am comunicat-o, imediat după eșirea mea din clasă, și colegilor mei — preoți și laici — precum și Prea Cuviosului Director al acestui Seminar.

Socotiam, și cred și astăzi, că acest regim îndreaptă pe elevi mai mult spre școlile militare de cât spre biserică, ceea ce s'a și întâmplat în anii din urmă, căci era natural să se întâmple, dată fiind și ușurința cu care sunt dispensați absolvenții — chiar bursieri — de a nu se îndrepta spre cariera bisericească, sub cuvânt că n'au « chemarea. »

* * *

Mai sunt însă și alte motive cari împiedică pe elevii seminariști de a intra în cariera ce și-au ales înscriindu se în Seminar. Tot din prima zi am aflat că la examenele de corigență mai mulți elevi din clasele a VII-a și a VIII-a au rămas să

repete clasa, din cauza insuficienței de notă la limba greacă. Și curios cum sunt să cunosc și amănuntele unor asemeni chestii, m'am interesat printre elevi dacă la celelalte studii, și mai ales la cele bisericești privitoare la leturghie, cântări și predică, acei elevi au obținut note de trecere, și am aflat chiar că aveau note foarte bune la acele obiecte, ceea ce m'a intrigat foarte mult și m'a făcut să m'adrez în suși profesorului de limba greacă, care mi-a obiectat foarte indignat, la observația mea colegială, de ce nu i-a trecut și d-sa la grecește: — «Cum era să-i trec, domnule Negoescu, când nu știu să conjunge nici verbele în *mi*!» justificându-se, cam la o parte, că vin slabi din cursul inferior. Aș putea să mă opresc aci. Spre cinstea însă a colegului meu de grecește, cât și a întregului Consiliu profesoral, trebuie să adaog că s'a găsit mijlocul ca elevii rămași repetenți din cauza neștiinței de a conjuga verbele în *mi*, să fie promovați, și unii din ei s'au hirotonisit și sunt foarte buni preoți.

Socotesc însă că asemeni cazuri n'ar trebui să se întâmple în criza de preoți în care ne aflăm, cu peste 2.000 de filiale și cu sutele de parohii lipsite de preoți.

Dacă nu se înmulțesc seminariile, ar trebui cel puțin ca cei cari le frecventează timp de 8 ani, — și de multe ori gratuit, — să ajungă la destinație. Și ar ajunge mai ușor dacă și instrucțiunea și educațiunea ce li se dă, ar avea în vedere mai de aproape acest rezultat.

Din nenorocire însă, răul dăinuește în paguba intereselor celor mai vitale, și nici măcar semne de întreprtare nu se văd la orizont. Se pare că așteptăm o catastrofă pentru ca să ne trezim să facem ceva și în această direcție.

CUM AM AJUNS EU AUTOR DE HIGIENA

Când am vorbit într'un număr al revistei «România de Măine» despre mentalitatea profesională, mi-am adus aminte de *Manualul de Higienă*, pe care, în 1878, l'am tradus pentru uzul școalelor secundare.

Faptul acesta mi-a suggerat să public și împrejurările ce m'au făcut să devin un higienist, fără să mă fi gândit la o anume pregătire specială. Din amănuntele ce vor urma, se va vedea că această întâmplare din viața mea arată cum s'a procedat în genere, la începutul renașterii noastre culturale, ca să putem ajunge așa de repede la un progres, pe care alte popoare nu l-au putut realiza de cât într'un timp mult mai îndelungat.

Să ne reamintim că nu era — la 1878 — de cât 12 ani de la intronarea regimului constituțional la noi și 14 ani de la Statutul din 1864, adică era puțin timp de când, pe cale de traducere, noi aveam, în câte va zile, dacă nu chiar în câte-va ceasuri, o lege organică a învățământului public și privat, un cod de legi *à la* Napoleon, în fine o Constituție; fără să mai vorbim de alte legi și regulamente administrative etc.

Tot așa s'a întâmplat și cu învățământul nostru. Ca și legea organică, regulamentele școlare, programele, orariile, etc., se traduceau pur și simplu, de multe ori fără să se modifice nici adnotațiile.

Așa s'a întâmplat și cu studiul igienei, introdus pentru prima oară în învățământ de către ministrul de atunci, d-l Titu Maiorescu, în noile programe de la 1874.

În aceste programe, Higiena era fixată să se învețe tot în clasa a IV-a, așa că, cu începutul

anului 1878, profesorii de științe trebuiau să facă și cursul de Higienă.

Nu era însă nici program analitic, nici carte didactică aprobate de Minister. Deci, referat la Onor. Consiliu Permanent, aviz al acestui consiliu, pentru ca unul din membrii săi, de urgență, să elaboreze mai întâiu programul analitic. Și cum nici unul nu era specialist în materie, a fost însărcinat cu această elaborare unul din membrii săi cei mai destoinici și cu o cultură mai enciclopedică. Acesta fu răposatul profesor universitar V. A. Ureche.

Pe vremea aceea eu eram student în anul al II-lea și în același timp profesor la cursul inferior al liceului Ureche de la Șosea.

Intr'o bună zi din Iunie, mă pomenii cu fostul meu profesor și director al institutului că-mi zise: «Dragă Negoescule, tu știi destulă franțuzească ca să poți traduce acest manual; eu am tradus tabla de materii, care va fi programul analitic; tradu și d-ta lucrarea aceea, care să fie carte didactică; o voi tipări pe cheltuiala mea și beneficiul îl vom împărți.» Zis și făcut. Cum la facultate nu mai eram ocupat, iar la liceu erau examene, am avut destul timp liber pentru ca, în câteva zile, să pot da lucrarea gata. După aceea fuga la tipar, și iată-mă autorul primului manual de Higienă în limba românească!

Cartea s'a introdus — bine înțeles — și la sfârșitul anului viitor, m'am ales cu frumușica sumă — foarte apreciabilă pentru mine atunci — de 600 lei.

Eram așa de încântat de acest prim succes, în cât promiteam, în prefață, că la a II-a ediție voi face și un dicționar de termeni tehnici; dar modest cum eram, nu mi-am pus de cât inițialele numelui.

Astăzi însă, când manualul despre care e vorba nu mai poate face nimănui concurență, iar secretul, prin trecere de 30 de ani—prescris, cred că este în interesul viitorului istoric al culturii noastre naționale să cunoască adevărul în toată goliciunea, mai ales că cred că n'are nimic supărător pentru nimeni.

V.

CUM A FOST NUMIT POETUL VLAHUȚA REFERENDAR LA CASA ȘCOALELOR

Cu venirea partidului conservator la putere, în anul 1899, intrase și d-l N. Fleva în guvern, ceea ce se considera ca un succes al partidului, și în special al d-lui Nicu Filipescu, «aquisițio-nerul», astfel că d-l Fleva era Benjaminul partidului conservator și în departamentul d-sale, al agriculturii, comerțului, industriei și domeniilor avea mână liberă.

Din această cauză, d-l Fleva, ca orice neofit, era foarte zelos și adeseori intrasigent, în administrarea departamentului său, chiar față de cei mai influenți membrii ai partidului. Numai așa se explică faptul că d-l Fleva, procedând la alcătuirea bugetului său, a tăiat, cum se zice în carne vie. Pe timpul acela, poetul Vlahuță, din motive ușor de înțeles, avea o slujbă echivalentă cu aceea a unui șef de birou. Noului ministru i s'a părut că se poate dispensa de serviciul poetului Vlnhuță, suprimându-i alocația bugetară pentru anul următor. Cu toate intervențiile amicilor poetului și chiar ale d-lui Take Ionescu, sufletul acelui guvern, prezidat de C'onu Iorgu Cantacuzino, d-l Fleva a rămas inflexibil.

Intr'o dimineață, mă pomenii în cabinetul meu de administrator al Casei Școalelor cu d-l De-lavrancea, cu care aveam oare cari relațiuni de simpatie încă de pe timpul când dânsul scria, sub pseudominul de Argus, la ziarul *România liberă*, transformat mai târziu în *Constituționalul*. Dânsul îmi ținu cam acest limbagiu: «Dragă Negoiescule, m'a trimis Take la tine, fiind-că zice că tu ai spiritul mai inventiv, căci nici el nu mai știe ce să facă cu bietul Vlahuță, pe care Fleva nu vrea să-l mai ție în slujba de la Ministerul Domeniilor». Eu făcui ochii cam mari, fiindcă aceste cuvinte îmi reaminteau un episod analog, în care ministrul îmi trimisese pe un oare care favorit, să-i fac ordin de numire, indicându-mi și funcționarul pe care trebuia să-l înlocuiesc (un anume Stăncescu, de la contabilitate), ceea ce mă pusese în conflict cu șeful meu ierarhic, nevoind să 'nlocuiesc un slujbaș de carieră, care a funcționat până la moarte'i la Casa Școalelor, căruia n'aveam nimic să-i reproșez.

De aceea răspunsei prietenului meu, d-l De-lavrancea:

— Păi cam ce pot eu să dau d-lui Vlahuță, și cam ce poate face d-l Vlahuță la Casa Școalelor, mai ales că lozinca alcătuirii budgetului este tot economie?

Și apoi continuai:

— De sigur, poetul Vlahuță nu vrea slujbă de biou.

— Bine înțeles!

— El n'o să poată veni regulat la cancelarie.

— De sigur.

— Atunci e vorba de o ocupație oare care din sfera cunoștințelor d-sale, ca să poată fi de folos Administrației Casei Școalelor.

— Da, așa ceva!

— Atunci treaba-i făcută! răspunsei oare cum

liniștit, și urmaiu: Iată la ce mă gândii! Noi avem oare cari fonduri din cari cumpărăm cărți pentru bibliotecile rurale, sau acordăm premii unor autori ale căror opere le tipărește Casa Școalelor, și altele asemenea.

„Pentru toate aceste feluri de lucrări, mai mult literare decât științifice, cerem avizul a diferite persoane competente, după referatul cărora aprobăm sau respingem cererile de cumpărări sau acordările de premii, etc. Propunerea mea ar fi ca, din tonduurile din cari plătim cu bucata aceste persoane, întru cât n'avem altă alocație în buget, să plătim cu luna, și numai d-lui Vlahuță, o sumă fixă, echivalentă cu aceea a unui șef de biuro, în schimbul diverselor referate ce 'i se vor cere.

— Nici că se poate ceva mai convenabil!

— Iar ca titlu al funcțiunei, eu mă gândesc c'ar fi bine să-i zicem *referent*. Cred că această nouă denumire îi va conveni și poetului.

— Bun și aprobat!

— Dacă-i așa, poți comunica ministrului cele ce am aranjat împreună, ca să-mi dea și cuvântul său de aprobare, spre a face numirea.

Restul se știe! D-l Al. Vlahuță a funcționat până la moarte ca referendar al Casei Școalelor, iar dovadă că invențiunea mea a fost bună, este faptul că Ministrul din guvernul următor a mai creat încă un asemenea post și pentru poetul Coșbuc, etc.

NEGRU PE ALB

GIMNAZOMANIA

CRIZA ÎNVĂȚĂMANTULUI

I.

Din cifra înscrierilor la diferitele categorii de școli, constatăm aceeași stare de lucruri pe care o constatăm și în 1914, la Cercul profesorilor secundari. Aceste cifre dovedesc că, și astăzi, ca și până acum, învățământul nostru secundar este în criză, întru-cât, la gimnaziu se reped părinții cu copiii lor, să-i înscrie cu sutele, — numai la liceele Sf. Sava și Lazăr funcționează câte patru serii de clasă I, cu cel puțin numărul legal de 240 elevi, — pe când la școala superioară de meserii, s'au înscris doar 35 de elevi pentru 40 locuri vacante, anul acesta 1921; iar școala inferioară de meserii a fost nevoită, în cursul lunii Septembrie, să facă o nouă publicațiune pentru ocuparea locurilor rămase libere în acea școală. Aceste locuri vacante la cele două așezăminte de învățământ tehnic și de atâta utilitate socială, se vor ocupa de sigur, ca întotdeauna, cu din rămășițele elevilor cari vor cădea la examenul de înscriere în licee. Și când ne gândim că n'avem în toată țara (vechiul regat) de cât două școli superioare de meserii, pe când licee numai în București funcționează șapte cu mai multe divizionare fiecare, înțelegem cât e de mare disproporția între în-

vățământul gimnazial care ne duce la funcționarism și la proletariatul intelectual, și între cel tehnic a cărui lipsă ne duce la acapararea meseriilor de către străini. Aceeași stare de lucruri se constată și la școlile de agricultură, de comerț față de gimnaziu în fiecare an. Cât pentru școlile normale și seminarii, criza ia alt caracter față de gimnaziu, această categorie de școală suferind tot de *plethora* gimnazială, cu care se aseamănă ca niște bune surori, întru cât cu toatele ajung la același rezultat: candidați de bugetivori, adică «consumatori».

Cele ce au preces se referă la învățământul băeților; în învățământul fetelor criza nu este nici mică, nici mai puțin acută și reală: în școlile cari duc la proletariat intelectual și slujbe, *plethora*; în cele cari duc la îndeletniciri proprii sexului femeni criză, și ca eleve, și ca număr de școale. Iată tabloul învățământului nostru public. Cât despre învățământul particular, aci situația este și mai tristă: învățământ profesional (șoala de agricultură, comerț, meserii și de gospodărie) — zero; numărul școlilor secundare scade și inițiativa particulară este din ce în ce mai redusă, deși învățământul, după Constituție, este liber. Acestea sunt lucruri în genere cunoscute; mai important ar fi să știm care este leacul.

II.

GIMNAZOMANIA

Spre a putea mai ușor înțelege care este remediul acestei porniri către gimnaziu a tuturor, fără nici o deosebire, cred că este necesar să-i

cercetăm cauzele, pentru ca să putem înlătura efectele acestei stări de spirit. Cauza este de natură psihologică. Prin evoluția desvoltării noastre de la Unirea cea mică a celor două principate, și până la Unirea cea mare, a tuturor provinciilor cari formau Dacia lui Traian într'un singur stat, țara a trecut prin multe faze sau epoce cu tot felul de nevoi dar cari trebuiau satisfăcute, după timp și împrejurări foarte diferite. Astfel, dela 1859 până la 1866, Principatele-Unite au trecut prin faza, poate, cea mai critică, având ca culme lovitura de Stat de la 1864, consolidarea Unirii și constituirea noului stat *România*, organizat după un sistem cu totul modern și radical deosebit de vechiul regim de până aci.

În privința dispozițiilor de ordin cultural, Constituția occidentală de la 1866 și legea Instrucțiunii, tot atât de occidentală, cu care înzestraseră țara Cuza și Kogălniceanu la 1864, prevedeau și creiau o nouă situație ce trebuia să ducă la o nouă stare psihologică, prin urmare la o nouă mentalitate. «La legi noi, oameni noi», era deviza timpului. Acești oameni noi, neexistând, ei trebuiau formați și chiar improvizați: toate serviciile publice erau în criză, în suferință, în lipsă de personal. Lipsiau magistrați și avocați competenți, cunoscători ai noului Cod «Alexandru Cuza», tradus după Codul francez «Napoleon I», iar cunoscători ai acestui cod nu erau decât puținii cari îl studiaseră în Franța: de aci exodul tinerețului spre Paris și alte centre ale Franței; de aci nevoia unei facultăți de drept, iar ca tranziție, se primeau, și ca magistrați, și în corpul avocaților, persoane fără titluri academice suficiente (fabrica de la Târgoviște).

Aceiaș penurie de personal era în toate ser-

viciile și instituțiile publice. Facultatea de Medicină, la început „școala de telceri“ a lui Davila, abia în 1881 i s'a interzis de a mai acorda alte titluri de cât acela de doctor în medicină, care să garanteze sănătatea publică, iar pentru doctorat, până aci, se trimeteau de stat în străinătate cu „*stipendiu*“.

Tot așa corpul ofițeresc, corpul didactic, bisericesc, etc, căpătără instituțiuni suficiente, treptat-treptat, până în ziua de azi. Facultatea de Teologie n'a fost considerată ca făcând parte din Universitatea din București, decât prin legea din 1890, iar doctoratul, la celelalte facultăți, nu s'a admis de cât foarte târziu. Celelalte facultăți de Litere și de Științe, erau în criză și de studenți, cari se numărau pe degete, iar titrații, absolvenți ai acestor facultăți, până pe la 1888, ministeriatul Maiorescu, er-u «*rarissima avis*“.

Față de această criză de oameni noi, și din cauza acestei crize, Statul pe deoparte neglija cu totul celelalte instituții școlare de instrucție economică, profesională, cari nu aveau să pregătească personalul administrativ, funcționari în genere, — școlile de meserii, de comerț, de agricultură, etc., — iar pe de altă parte, acelaș Stat a încurajat și a înființat școlile cari duceau la Universitate și cari îi pregătea stocul de funcționari de cari, la început, avea atâta nevoie, adică gimnaziul. Această stare de lucruri și atitudine a Statului a creiat în public, în spiritul public, o mentalitate care făcea din gimnaziu un panaceu, un izvor de toate bunurile, un salvator cu reputație pe care n'a întrecut-o nici celebrele pilule ale lui Pink. Mai târziu, cam pe la sfârșitul veacului trecut, când acelaș Stat văzu că torentul năvalnic al gimnazomaniei publice sufocă orice altă activitate socială și mai ales viața economică, încercă să

pună stavilă acestui curent prin creațiuni de școli profesionale, reale, medii, etc., se găsi în neputință de a îndrepta spiritul public în altă direcție și astfel fascinarea gimnazomană deveni o adevărată plagă socială. Diferitele guverne, și liberale și conservatoare, au încercat chiar să desființeze unele gimnazii (Slatina, Vaslui, etc.), fără reușită însă. Școalele de meserii, de agricultură, de comerț, sunt și astăzi fără populație suficientă, pe când gimnaziile se înmulțesc pe fiecare an. Această situație nu mai poate dura fără pericole, iar leacul nu poate fi decât tot de ordin psihologic, adică o schimbare a mentalității publice, schimbare ce nu se poate face de cât printr'o radicală modificare a gimnaziului actual, care să aibă în vedere toate școalele de curs secundar inferior.

III.

O UNIFICARE URGENTA

Ca să se pună o stavilă curentului năvalnic spre gimnaziu al publicului, fără deosebire de clasă sau profesiune, diferitele guverne au încercat tot felul de mijloace, începând cam de pe la 1880 și până astăzi, fără nici un rezultat practic. Diferiții miniștri de instrucție, dela Aurelian, — cu gimnaziile reale—și până la d-rul Istrati, care a trebuit să facă o sforțare supremă călcând chiar Constituția, care prevede printr'un articol precis *gratuitatea învățământului public* și înființând pentru prima oară taxele școlare pentru gimnaziu,¹⁾ au simțit pericolul *gimnazomaniei*,

1) Am avut onoarea să asist la consiliul de miniștri, cari se trudiau să găsească, în expunerea de motive a

dar încercările lor au rămas zadarnice. Și n'am vorbit de examenul de absolvire a cursului primar, sau de cel de înscriere pentru clasa I-a de gimnaziu, înființate în acelaș scop de Spiru Haret, și nici de școalele medii ale d-lui C. C. Arion, și nici de alte asalturi ce s'au dat atotputernicei acestei fortărețe care este gimnaziul, căci el și-a păstrat, în pofida tuturor, prestigiul inițial dela 1864!

Toate aceste sfortări fără rezultat dovedesc că mentalitatea publicului a fost și este prea favorabilă gimnaziului, pentru ca să se poată schimba prin măsuri parțiale sau superficiale; ceva mai radical și general, cum ar fi fost, de exemplu, desființarea cu totul a acestui tip de școală ar fi putut împinge curentul public spre celelalte categorii de școale secundare; această formă însă ar însemna să cădem dintr'o extremă într'alta: din prea multe gimnazii, nici un gimnaziu, ceeace nu este admisibil, întrucât Statul are nevoie și de acest fel de școale, într'o măsură convenabilă, bine înțeles, potrivit cu nevoile reale ale țării; prin urmare, tot calea de mijloc este cea mai bună și aci. Dacă nu se poate desființa gimnaziul, pe deoparte, și dacă, pe de altă parte, prestigiul lui în favoarea publică absoarbe orice altă școală secundară ce s'ar crea alături de el, cel mai cuminte lucru este ca, acolo, în gimnaziu, să aducem celelalte

legii pentru înființarea taxelor școlare, cele mai potrivite motive cari să le justifice față de prevederile Constituției, cari erau precise, în favoarea gratuitității. Aceste motive au fost găsite în nevoia ce se simțea ca elevii să fie meditați, rămânând încă în școală după terminarea cursului zilnic, ceeace s'a făcut la început, pentru ca, mai târziu, această obligație pentru Stat să cadă în desuetudine, rămânând lucrurile ca și până atunci, fără meditații de Stat, în schimbul taxelor.

învățături cari caracterizează celelalte feluri de școale secundare, ca într'un vâd sau rezervoriu comun, eliminând sau reducând din studiile gimnaziale, ceea ce se poate elimina ori reduce. O asemenea școală secundară mixtă, sau gimnaziu modern, ar fi pentru băeți, — căci, aci nu ne ocupăm decât de învățământul băeților, — o pepinieră comună, un tip de școală cu *instrucție integrală*, care, continuând într'un singur mănunchiu școala primară, — de patru ani, — ar forma, pentru cultura națională, o bază puternică, capabilă să creeze o generație destul de cultă, pentru formarea unei opinii publice luminate, cum se cuvine unei democrații tinere, ca aceea a României întregite. O asemenea școală ar conveni și celor bogați ca și ce or săraci, și funcționarului ca și meseriașului, comerciantului, agricultorului, industriașului, etc., căci, din acel focar de lumină, ar radia viața pentru toți, rămânând ca specializarea să se facă mai târziu, după cum fiecare a absorbit ceea ce și-a însușit ca mai potrivit sufletului său individual.

În situația de azi, orice avantagii ca: scutiri de taxe, sau reduceri în serviciul armatei, ori înlesniri de burse, acordate elevilor dintr'o școală de meserii, de ex., sau de agricultură, etc., nu va atrage mai mulți copii decât gimnaziul, chiar dacă acesta nu s'ar bucura decât de favoarea publică și de debușeurile spre funcționarism pe cari le deschide: numai prin *unificarea* ce propunem să se facă, a cel puțin trei ani din cursul inferior secundar actual, credem că s'ar putea canaliza torentul actual ce duce spre funcționarism și către alte profesii, îndrumându-se astfel generațiile viitoare după însușirile lor firești și după nevoile reale ale țării.

Atunci am avea atâtea școli de fiecare cate-

gorie (comerț agricultură, meserii, seminarii etc.), câte gimnazii avem astăzi, plus numărul celor existente, și, pe lângă aceste avantagii, neajunsurile de astăzi, *criza învățământului se cundar*, n'ar mai dăinui.

IV.

LUPTA PENTU.. CERTIFICAT

Afară de evoluția istorică a împrejurărilor prin cari a trecut țara dela 1864 și 1866 până astăzi, a mai contribuit la formarea spiritului public în favoarea gimnaziului, și *privilegiul* pe care Statul totdeauna l-a acordat certificatului, sau diplomei de absolvire a acestui fel de școală. În adevăr, în toate regulamentele se găsește, ca principală condiție de admitere în funcțiunile publice, absolvirea a patru clase de gimnaziu: un subcomisar clasa a III-a, sau alți asemenea funcționari inferiori, nu sunt admiși decât dacă posedă un asemenea certificat. Ceva mai mult, pe când certificatului privilegiat al gimnaziului de Stat i se poate asimila și certificatele unui gimnaziu particular, certificatele dela o școală profesională (de comerț, de agricultură, de meserii, chiar de Stat), nu numai că n'au valoare pentru funcțiile publice, dară Statul nu admite nici ca instituțiile similare particulare să-și poată echivala, printr'un examen, așa cum se face la gimnaziul particular, certificatele lor cu cele de Stat, din care cauză nici nu există școli particulare de comerț, de agricultură, ori de meserii; cum vrem atunci ca publicul să nu alerge la gimnaziul al cărui certificat privilegiat duce la toate debușeurile ?

Prin contopirea a cel puțin trei ani ai cursului inferior al tuturor categoriilor de școale secundare cu gimnaziul actual, într'un singur tip de școală secundară, așa cum propunem să se facă, acest privilegiu al certificatului de absolvire al noului gimnaziu va înceta, și, cu el, va înceta și lupta ce se dă actualmente pentru dobândirea lui. Acest lucru este atât de adevărat,—că publicul aleargă la gimnaziu nu atât pentru setea de cultură gimnazială, pe care ar prefera o față de cultură specială, cât pentru dobândirea certificatului salvator,— încât, dacă am presupune că Statul ar acorda dreptul de certificat privilegiat unor gimnazii înființate în cele patru puncte extreme dela periferia Bucureștilor, cum ar fi la Bucureștii Noi, la Antrepozite, la Obor, etc., și în acelaș timp ar lăsa să funcționeze în centru liceul Sf. Sava, de exemplu, numai ca *focar de cultură generală*, fără drept de certificat privilegiat însă, suntem siguri că publicul ar năvăli tot mai mult la periferie, după certificatul dătător de slujbe, decât la Sf. Sava, numai pentru cultura generală. Această stare de lucruri a făcut ca într'o țară în care prin Constituție s'a desființat orice privilegiu, să se creeze o nouă clasă de privilegiați, aceea a posesorilor unui certificat de gimnaziu, a birocrației, căci se consideră o rușine pentru un om cu oarecari pretenții ori situație socială, să nu aibă, cel puțin de formă, un asemenea certificat; de aceea și părinții fac toate eforturile pentru ca odraslele lor, chiar când nu au nici o aptitudine pentru cultura clasică, să treacă, an cu an, numai ca să poată obține certificatul gimnazial.

Această stare de lucruri, însă, dacă a fost tolerată până acum în țara colegiilor censitate, în vechiul regat al privilegiilor neconstituționale,

nu mai poate fi îngăduită în țara sufragiului universal, în România întregită, a democrației, a egalității sociale, în care orice privilegiu trebuie să înceteze.

Alte vremuri, altă școală: gimnaziul clasic să rămână școala trecutului: pentru viitor, gimnaziul democrației.

V.

GIMNAZIUL MODERN — ȘCOALA DEMOCRAȚIEI

Am demonstrat, până acum, că gimnaziul clasic, așa cum a fost conceput și organizat prin legea dela 1864, cu foarte puține modificări aduse până azi, și-a trăit traiul și că de mult el trebuia reorganizat conform nouilor nevoi ale vremii; că încercări în acest scop s'au făcut, dar fără succes. Am mai dovedit, pe de altă parte, că dacă gimnazomania a ajuns o plagă socială, nu putem totuș să ne lipsim de învățământul clasic, căci ar fi să cădem în celălalt extrem, adică în „gimnazofobie“ și că, între aceste două extreme, tot calea de mijloc este cea mai bună. În adevăr, factorul cel mai puternic care a susținut până în prezent gimnaziul, a fost elementul politic, care a dictat în tot timpul regimului electoral censitar: alegătorii influenți ai colegiului întâiu, cu reprezentanții lor, senatori și deputați, o bună parte din alegătorii colegiului al doilea, împreună cu deputații și senatorii lor, precum și cei mai mulți dintre reprezentanții colegiului al treilea, întrucât nu făceau parte dintre alegătorii lor, cu domniile prefectii ai județelor și primarii ai ora-

șelor respective, aveau tot interesul și dorința legitimă ca odraslele lor, după absolvirea cursului primar, să-și continue studiile secundare, nu departe de orașul lor de reședință și, întru cât aspirațiile acestora nu erau îndreptate spre celelalte categorii de școli secundare, ei își îndreptau copiii spre învățământul superior universitar, care le da posibilitatea de a ajunge cel puțin deputați, dacă nu miniștri; stăruiau, prin toate mijloacele, să se înființeze, cât mai aproape de reședința lor, cel puțin un curs inferior de liceu.

Așa se explică înființarea de licee în orașele comerciale, ca Brăila, de exemplu, în care nu s'a înființat totuș o școală comercială decât abia acum, după războiu; precum și înființarea unui liceu la Drăgășani ori la Calafat, în loc de o școală de viticultură ori agricultură; că în toată țara n'avem decât două școli superioare de meserii și tot cam atâtea de agricultură, silvicultură, etc.; dar avem în schimb 38 de licee și 12 gimnazii și clasele lor divizionare.

Această stare de lucruri, cu școală, nu numai privilegiată dar și întreținută de Stat, nu putea trăi și rezista, contra voinței chiar a Statului, decât sub un regim de privilegii, neconstituționale, ba chiar contra Constituției care a desființat ori ce fel de privilegii.

Gimnaziul modern nu desființează învățământul clasic, ba dimpotrivă, îl menține și-l generalizează la tot învățământul secundar, făcând partea cuvenită și învățământului profesional. *Gimnaziul clasic* de astăzi, chiar de-ar mai voi cineva să-l mențină, el e condamnat să dispară sub valurile din ce în ce mai conștiente ale votului universal; *gimnaziul modern*, dacă nu se va înființa astăzi, el se va impune mâine, căci el nu nedreptățește nici o clasă socială; din contră,

le înfrățește. Bugetul țării, pâinea, nu mai este al unei clase privilegiate care până acum singură avea cuțitul. Astăzi, și pâinea și cuțitul sunt în mâinile democrației, în mâinile poporului, și școala nouă va trebui să fie școala tuturor, dar mai ales a poporului.

În gimnaziul modern se vor înființa tot atâtea școli inferioare de comerț, de meserii, normale, de agricultură, și de seminar, câte gimnaziile și liceele avem în țară, rămânând ca specializarea, care se face astăzi după absolvirea cursului primar, să se facă în cursul superior, după însușirile elevilor, iar nu după capriciul împrejurărilor, sau prezența ori absența în orașul fiecărui a unor anumite categorii de școală, cruțând astfel Statului sume importante necesare creierii celorlalte feluri de școli secundare alături de gimnaziile existente.

Dacă, într'un cuvânt, gimnaziul clasic a fost școala regimului trecut, gimnaziul modern trebuie să fie cucerirea democrației moderne.

și școl

VI.

INFRAȚIREA MUNCII

Caracterista vieții moderne este lupta economică. Dezvoltarea științelor aplicate ca mecanica, fizica, chimia, etc., au împins spiritul omenesc la tot felul de invențiuni, la crearea de industrii noi, la aspirațiuni și nevoi noi, la o viață aproape nouă.

Însă instrumentul luptei economice fiind munca mai ales cea manuală, pe lângă capital și elementele naturii, cari se traduc prin meserii, industrii, comerț și agricultură, urmează că aceste

activități sociale au progresat în aceeași proporție ca și științele aplicate.

Acest lucru s'a și întâmplat, dar nu la noi. Am arătat, în articolele trecute, cauzele cari au împiedecat pe conducătorii noștrii conștienți de a îndrepta învățământul nostru profesional pe această cale.

Războiul mondial însuși n'a avut, la obârșia lui, altă cauză mai imperativă, de cât rivalitatea economică între cele mai mari puteri, iar în mintea celor cari l'au conceput, n'a fost decât cucerirea economică a lumii, mai mult decât orice altă cucerire. După războiu, preocuparea principală a Statelor și a diplomației, mai mult decât orice alte preocupări, cari rămân subordonate, este evitarea pe viitor a conflictelor economice și organizarea muncii internaționale.

Dar, viața economică este numai una din formele vieții omenești; lupta pentru traiu nu se face numai pe tărâmul economic. Această formă a vieții și acest fel de luptă este mai mult materială, cel puțin ca formă, căci, în fond, tot ideile joacă rolul inițial și principal: *mens agit mollem* al lui Ovidiu, explicând creația lumii, rămâne totdeauna adevărat. Munca intelectuală este o formă superioară a luptei pentru traiu, și care contribuie la dezvoltarea vieții morale mai mult decât munca fizică. De aceea ea a fost în totdeauna mai apreciată.

Dacă progresele științelor materiale, de cari am vorbit mai sus, ajutate și de filosofia materialistă a unora din muncitorii intelectuali, ar fi mers mână în mână cu dezvoltarea științelor morale și politice, mentalitatea universală și conștiința umană nu s'ar fi unilateralizat în direcția materialistă; bunul traiu și goana după avere și bani n'ar fi ajuns unicul scop al vieții, cum a ajuns astăzi.

Negru pe Alb.

În deosebi, în țara noastră viața economică a luat o formă și mai primejdioasă: din cauză că Statul n'a putut îndrepta activitatea națională spre munca productivă, poporul român a rămas înapoi în lupta economică, continuând a se desvolta numai în direcția muncii intelectuale, profesând chiar un dispreț împotriva celorlalte feluri de muncă; cum însă aspirațiile și nevoile economice trebuiau să se desvolte la noi, locurile rămase libere pentru muncitorii economici, ca să-i numim astfel, au fost ocupate de străini în paguba pământenilor, ceea ce la străini nu s'a întâmplat.

O reacție împotriva acestei stări de lucruri nu mai poate întârzia fără pericole; o schimbare se impune, nu numai din cauza schimbării de regim politic, dar și din cauza întârzierii dezvoltării noastre economice.

Prin toate mijloacele de care Statul român dispune, el trebuie să realizeze această reformă socială. Mentalitatea și activitatea publică a popoului român, a celor de sus ca și a celor de jos, trebuie îndreptată spre muncă productivă și cinstită și spre o viață morală. Un instrument important de care Statul dispune în acest scop este școala. Școala actuală, de sus până jos, nu mai corespunde timpurilor actuale. Gimnaziul clasic, care face legătura între școala de sus și cea de jos, trebuie modificat.

Prin unificarea ce am propus, prin tipul gimnaziului modern, credem că se va ajunge și la aceste rezultate, o înfrățire se va realiza între munca fizică și cea intelectuală, o deopotrivă considerație ietre ambele categorii de muncitori se va înfăptui, mai ales că și în timpul din urmă munca fizică este mai bine remunerată decât cea intelectuală, și o colaborare rodnică între

aceste elemente se va efectua, în folosul și spre binele tuturor.

Foloasele însă ce vor decurge în urma acestor reforme, mai sunt și de altă natură.

VII.

UNIFICAREA S'A IMPUS, DAR PARȚIAL

Unificarea cursului inferior secundar într'un singur tip de școală, având ca temelie actualul gimnaziu modern, ca școală a democrației viitoare, este atât de naturală în împrejurările actuale și atât de necesară, față de nevoile țării, încât ea s'a făcut și se face în mod fatal și automatic. Un ministru al instrucției, constrâns de lipsa de preoți, mai ales în comunele rurale, și fără destule seminarii cari să i producă personalul necesar în timpul cel mai scurt, admite provizoriu să se primească în cursul superior al seminariilor și absolvenții gimnaziului; un altul, foarte cunoscător în ale școlii, propune o lege prin care cursul inferior al seminariilor se *unifică* cu cel al școlii normale, rămânând ca despărțirea viitorilor preoți și învățători și specializarea lor să se facă, după un traiu comun de patru ani, numai în cursul superior. Tot așa cu învățământul comercial în care s'au primit, în cursul superior, absolvenții gimnaziului clasic; în școlii superioare de meserii se primesc și numai cu două clase de gimnaziu, iar la agricultură cu liceul complet. Toate aceste încercări și dispozițiuni se iau de diferiți miniștri, cu titlul de expediente, în mod sporadic și fără nici o sistemă, nici după un plan general, bine chibzuit, pentru tot învățământul

băeților, despre care ne ocupăm acum. În sfârșit, cu începutul anului școlar în curs, ministerul instrucțiunii a publicat o decizie, prin care, spre a pune capăt lipsei de învățători cu pregătire didactică, înființează pe lângă fiecare liceu, o secție normală de doi ani, scutind chiar de taxa de frecvență pe elevii respectivi.

Toate aceste dispozițiuni, fiind însă parțiale, nu sunt decât vremelnice și nu rezolvă întreaga problemă a crizei învățământului nostru secundar.

Școalele profesionale vor rămânea tot fără populație școlară suficientă; înmulțirea școalelor normale și chiar a seminariilor va contribui tot la încărcarea bugetului cu cheltueli de personal; viața economică va continua să fie în mâinile străinilor; mentalitatea publică va rămânea favorabilă gimnaziului clasic; cu un cuvânt, criza va continua, atâta timp cât gimnaziul clasic va dura. Mai ales, prin recrutarea învățătorilor dintre absolvenții gimnaziului, se va crea o nouă categorie de învățători — *gimnaziști* — cu cunoștințe de limba latină, franceză, germană și altele, pe cari nu le are cursul inferior dela școalele normale, un nou motiv de desconsiderare și de rivalități între învățători și învățatori, pe lângă desconsiderarea și rivalitățile de până acum între învățatori și preoții absolvenți ai unui seminar cu cursul inferior, altfel organizat decât cel al unei școle normale.

Singura soluție care poate rezolva în mod eficace, definitiv și pe toată linia, această grea problemă, după umila noastră părere, nu este decât *unificarea*, este *gimnaziul modern*, așa cum l'am schițat până aci.

Această reformă mai are și calitatea superioară de a fi ușor re lizabilă, de a nu provoca cheltueli bugetare mari, de a satisface nouile

nevoi, și nu reclamă decât puțină bună voință, ceva curaj moral și oarecare energie pe lângă competență care, desigur, nu lipsește.

VIII.

ELOCINȚA CIFRELOR

Am văzut că diferitele guverne, prin diferiții săi miniștri de instrucție, din ultimii zece ani, au conceput ideea unei unificări *sui-generis* a cursului inferior de la școlile secundare de băeți, realizând o în mod parțial și sporadic. Gimnaziul clasic a fost primit ca temelie sau pepiniera comună, atât a învățământului liceal, cât și, în mare parte, a învățământului profesional, lăsându-l însă să funcționeze cu aceeași organizație și *alături* de celelalte școli profesionale. Rezultatul a fost că *învățământul* profesional a rămas pe loc; viața economică a țării, care, mai ales după războiu, suferă de o tot atât de mare criză ca și criza de personal didactic, n'a fost pregătită pentru viitor, cum nu fusese nici în trecut.

Câteva cifre din noua statistică pe care ministerul instrucției a publicat-o de curând prin serviciul direcțiunii generale a statisticii, constată, cu cea mai convingătoare eloquență, următoarele:

Pe de o parte avem, în statistica de pe 1918 și 1919, patru școli superioare de comerț, tot atâtea deci câte existau în 1910; iar dela 1918—1919 până azi s'au înființat, după informațiile noastre particulare, *una singură* la Ploești, căci cea dela Brăila, care abia s'a înființat, nu poate avea încă curs superior; în schimb însă, găsim, în această statistică, un număr de 12

școale normale pentru anul 1918/1919 față de cele din 1910, 33 pentru 1919/1920, iar în anul 1921/1922, prin ultima decizie de care am mai vorbit, s'a mai înființat câte o școală normală pe lângă fiecare liceu, adică *cel puțin* 38 de școale normale: zicem «cel puțin», pentru că unele licee sunt dublate.

Pe de altă parte, în aceeaș statistică mai găsim, în ceea ce privește învățământul meseriilor, două școale superioare pe toată linia, și înainte de războiu și după războiu, și, după cât știm și auzim, nu avem o a treia școală de acest fel; din contră, cele existente duc o viață precară, întrucât atelierelor n'au fost reconstituite încă, pe când la licee constatăm o creștere, dela 23 în 1910, la 38 în 1918/1919, în care număr se cuprind și cele 11 gimnazii transformate în licee.

Dar nu e numai atât: găsim încă unele citre din cari reese că nici nevoile personalului nu sunt luate în considerare în aceeaș măsură, după diferitele categorii în lipsă: la seminarii găsim, în 1910, funcționând *patru*, în 1918/1919 — șase, iar în 1921 — nouă, de Stat și unul — seminarul Nifon — din fonduri particulare, cu toate că nevoia de preoți este tot atât de mare și lipsa lor tot atât de simțită ca și a unei școli normale; ba încă am putea adăoga că un seminar preoțesc are și mai multă importanță decât o școală normală de învățători, fiindcă mai ușor poate trăi un popor fără știință de carte decât fără de credință, și e de notorietate publică faptul desastros că sunt *mii* de sate în cari poporul nu are nici biserică, nici preot, care să-i boteze copiii, să-l cunune, să-l ducă la groapă.

Dar până aci n'am vorbit decât de învățământul public; dacă privim însă și învățământul particular, găsim o situație și mai lamentabilă,

stagnațiune și retrogadare ; învățământul profesional, *nouă* școale în 1914 și tot *nouă* în 1918, și din acestea nici una românească, întrucât Statul nu admite examen particular pentru învățământul profesional, așa că o școală comercială străină poate avea certificate valabile, pe când Românilor nu le este permis acest avantaj : tot așa și cu liceele : numărul lor a scăzut dela 22 în 1914, la 18 în 1918 și aci, dintre cele dispărute nu sunt decât tot din cele românești (Clinciu, Virgil Popescu, Macovei-Tutuc, etc.)

Mai e nevoie de comentarii ? Concluzia este evidentă : Nici prevedere, nici unitate de concepție, nici plan sistematic, expediente sporadice, puțină bunăvoință și atâta tot. E regretabil, dar adevărat. Elocința cifrelor este fără replică.

IX.

FABRICA DE MEDIOCRITAȚI

Când am arătat că gimnaziul actual și-a trăit de mult traiul, că «gimnazomania» trebuie negreșit înlăturată din spiritul public, de oarece motivele pentru cari a fost creiat acest soi de școală au încetat de a mai exista încă de mult, că toate încercările făcute de diferiți miniștri, fie de a desființa unele gimnazii, fie de a înființa alt soi de școale secundare, ca «gimnaziile reale» ale răposatului Aurelian, sau «școalele medii» ale d-lui Arion, au rămas infructuoase ; totuși mi s'ar putea face obiecțiunea, destul de serioasă în aparență, că gimnaziul clasic, așa cum a fost croit la 1864, a fost pepiniera prin-

cipală din care au eșit atâția intelectuali, cărora datorim România modernă.

Ca să răspundem la această obiecție, vom demonstra, din alt punct de vedere, că gimnazomania nu este numai o boală care, ca și cancerul, absoarbe toate sucurile vitale ale organismului social, anemizând celelalte organe și paralizând funcțiunile cele mai importante ale acestui organism, ci, cu organizația de până acum, gimnaziul clasic, în afară de intelectualitatea pe care a produs-o și care ne-a dăruit cu plaga funcționarismului și a proletariatului intelectual, el, în loc să valorifice însușirile firești ale tineretului, din contră, prin sistemul de clasificare și de promovare, nu încurajează decât mediocritățile.

Am arătat și altădată, în conferințe, în revista «România de Măine» și acum în urmă în lucrarea mea «Educația integrală în școala de azi și în cea de mâine», că mai ușor poate absolvi gimnaziul sau liceul de azi un elev mediu, care nu se distinge la nici un studiu, dar care obține «suficient» la toate obiectele, decât un altul care se distinge la unele obiecte, dincolo de nivelul comun, dar care la câteva, sau chiar la un singur obiect, n'ar dovedi nici un fel de aptitudine. Această reglementare ne-a adus și fenomenul curios că personalități cari au ilustrat literatura română, Caragiale — în proză, — Eminescu — în poezie —, și alții, n'au putut absolvi un curs secundar complet; că mulți dintre liceani, cari nu pot suporta regimul mediocrității oficiale, obligatorii, părăsesc școala, cu sau fără voe, și se disting ca autodidacți în presă, în literatură și aiurea, unde nu se cere documentul-certificat al capacității oficiale.

E drept că, în timpul din urmă, s'au adus oarecari îmbunătățiri acestui regim — quasi

absud — prin desființarea puterii eliminatorii a unor note inferioare, ca 1 sau 2, la un singur obiect, înlocuindu-se cu aprecieri mai generale ca: suficient, insuficient, etc. Ceea ce a rămas încă în picioare, indiferent de modul de notare, cu cifre sau calificative, este că un elev, care ar putea avea cât de multe calificative de «foarte bine», acestea n'au nici o putere de neutralizare asupra a mai mult de trei studii cu notarea «insuficient», în care caz elevul rămâne repetent, fiind astfel descalificat la toate obiectele cu «foarte bine».

Așa dar, faptul că din gimnaziul-liceu actual au eșit și intelectuali de seamă, nu se datorește organizării acestui fel de școală secundară, cât unor însușiri naturale, cari au biruit toate dificultățile reglementare, și au trecut dincolo de mediocritatea oficială. Examinând însă mai departe, și din alte puncte de vedere, rezultatele actualului gimnaziu, vom vedea că el nu este numai o fabrică de mediocrități care elimină și, în tot cazul, nu încurajează însușirile superioare ale elevilor, dar el mai prezintă și alte neajunsuri, sub alte aspecte, despre cari voi vorbi mai târziu.

X.

UN SISTEM CONDAMNAT

Am văzut că, în sistemul actual de promovare, un elev poate ajunge dela clasa I primară până la Universitate, cu o singură condiție: să fie mediocru la toate, chiar dacă nu se distinge la nimic. Dacă nu împlinește această condiție, dacă un școlar este sub mediocru numai la unele

obiecte (3—4) și se distinge la oricâte altele, el este descalificat, rămânând să repete toate studiile și chiar să fie eliminat din școală, ca netrebnic. În dreptul penal, orice condamnare se pronunță cu majoritate de voturi și cu drept de apel sau de recurs; ba încă, la jurați, un criminal este achitat în caz de paritate de voturi; numai în școală se condamnă fără să se aibă în vedere majoritatea studiilor, iar de când s'au desființat examenele de corigență, și fără drept de apel. Se declară între popoare războiu ori pace; se fac legi cu fel de fel de obligațiuni, cu majoritate de voturi; se absolvă criminalii și se amnestiază condamnații ori se grațiază ocnașii; dar nu se respectă legea majorității în școală și nici nu există vre-o autoritate care să absolve sau să amâne pedepsirea unui condamnat la repetență sau la eliminare, conform actualului sistem de promoțiune.

Indiferent dacă sistemul de promoțiune se bazează pe cifrele de la 1 la 10, cum era înainte, sau pe calificative, de la insuficient la foarte bine, cum s'a modificat în anii din urmă; elevul slab, sub-mediocru la 3 obiecte din cele 12 — 15, rămâne repetent chiar dacă la restul obiectelor ar avea note oricât de bune.

Logic și drept ar fi tocmai invers, dacă s'ar aplica legea majorității. Ce să mai zicem de cazul când un elev, care pentru un singur obiect repetă clasa doi ani, este eliminat, ca bun de nimic! Dacă n'ar mai fi și intervenția înțeleaptă a corpului didactic, care prin infracțiunea literei regulamentelor oficiale acordă, din oficiu, circumstanțe ușurătoare delinvenților, sistemul acesta ar da rezultate dezastruoase, căci toată lumea știe ce turburări produc în familie și în sufletele elevilor o repetență sau eliminare, turburări ce merg până la sinucidere, ori încercări de aten-

tat, această situație fiind considerată de elevi și părinți ca o adevărată moarte civilă.

Nu este însă destul a constata un rău și a condama un sistem. Sistemul vechiu a fost deja condamnat și înlocuit cu cel actual, care aduce o mbunătățire, neîndestulătoare însă. E adevărat că prin calificarea de «insuficient» în loc de 1, 2, 3, 4, a dispărut puterea eliminatorie a lui 1 și 2, precum și sfortarea ce trebuia să facă un elev calificat cu 1 sau 2, ca să obțină 8 sau 9 pentru a aface media de 5. Faptul însă că unui elev slab la unul sau mai multe obiecte, nu i se admite să-și corecteze nota, ci trece, din grija conferinții, prin proces-verbal, ceea ce nu-l întărește cât de puțin la materia la care era slab, aceeași greșală care s'a făcut și cu desființarea examenelor, trecând astfel dintr'un extrem într'altul, acest fapt face ca nici sistemul actual să nu fie cel mai bun. De aceea noi am propus, prin conferințe și articole publicate, ca să se aplice și în sistemul de promovare legea majorității și principiul legii lui Béranger, pentru ca un elev să nu fie descalificat decât dacă la majoritatea studiilor are note insuficiente, și să fie promovat pentru un an în cazul când se constată insuficiența la mai puțin de jumătate din numărul studiilor; iar pentru cele la cari doi ani de rândul dovedește insuficiență, elevul să fie descalificat numai, fără a fi eliminat. În acest caz, el pierde dreptul de a urma acele cursuri superioare în cari obiectele la cari a fost descalificat se numără printre cele principale: nu se va duce la real un elev descalificat la matematici și nici la studiile clasice.¹⁾

1) Vechiul regulament de promovare de care vorbim aci, s'a desființat de către noul ministru, admițându-se principiul neutralizării unui „rău“ prin trei „bine“, dar nu admite încă principiul majorității pentru repctență.

În acest chip selecția elevilor se face după aptitudinile lor naturale.

În al doilea loc, cerem ca examenele de corigență, în loc să fie desființate, din contră, să fie reînființate și înmulțite, câte unul după fiecare vacanță: *repetitio est mater studiorum*; iar elevul care nu e în stare a-și corege nota după trei examene, acela, într'adevăr, poate fi descalificat, fără teamă de păcat.

Cunoaștem obiecțiunile ce s'ar putea face acestui sistem mai liberal, dar, dacă admitem principiul că școala e făcută pentru școlari, iar nu școlarii pentru școală, principiu recunoscut de toți, în teorie, socotim că nici o obiecție nu mai poate avea loc.

Cel puțin, cu acest sistem, școala noastră va înceta de a mai fi o «fabrică de mediocrități».

XI.

STATUL ȘI ȘCOALA

Ca să înlăturăm mediocrizarea învățământului, în special a celui gimnazial-liceal de care ne ocupăm în deosebi, am schițat, în câteva linii generale, ca remediu, un nou sistem de promoțiune a elevilor. Cu toate că sistemul propus de noi ar putea da naștere la oarecari obiecțiuni din partea celor prea obișnuiți cu sistemul vechiu, deși condamnat—în principiu, — totuși noi susținem că am fost chiar prea moderați, cerând numai aplicarea legii majorității în promovarea elevilor, respectând astfel situațiunea de fapt și permițându-ne numai o ușoară mo-

dificare. De drept, am putea fi și mai radicali, mai ales că acest drept este numai pozitiv, exprimat printr'un articol clar al Constituției, dar el este și natural, adică conform cu constituția firii omenești.

Să ne explicăm : Articolul 23 din Constituție zice lămurit : «Invățământul este liber, iar cel primar, și obligatoriu»; prin urmare, dacă învățământul secundar nu este obligatoriu, dar liber, urmează că cine vrea să învețe mai mult decât curs primar, e liber să-și aleagă orice învățătură, cu o singură rezervă, prevăzută tot de Constituție, ca practica ei să nu atingă bunele moravuri și ordinea publică.

Pe de altă parte, natura ființii omenești variază dela individ la individ, fiecare cu însușirile lui firești, iar învățătura este și ea tot mai variată, în cât este absurdă pretențiunea de a cere, afară de cazuri cu totul excepționale, ca un singur individ să îngurgiteze din toate felurile de învățături, fie chiar într'o măsură moderată.

Să examinăm acum cum aplică Statul legea legilor și cum consideră el ființa omenească?

Ca să fiu mai intuitiv, voi face o comparațiune, mai ales că e vorba cam de acelaș lucru : hrana trupească și cea sufletească, «pâinea de toate zilele, cea spre ființă». Un restaurant în care flămândul își alege bucatele ce-i convin, după o listă cât mai complectă și mai variată, ar fi o școală cu instrucție integrală, pe care Statul ar pune-o la dispoziția publică, din care părinții și ar alege pentru copiii lor ceea ce ar crede necesar să învețe pentru o viitoare carieră, după nevoi, mijloace, aspirații, dar mai ales după aptitudini. Acesta ar fi un învățământ liber, pe care doritorii l'ar putea primi fie dela Stat, fie de la un particular. Ce-a făcut însă și continuă să facă Statul nostru ? In loc de școală

liberă, el face ca un restaurator cu un menu «table d'hôte», pe care îl impune tuturor clienților săi, un fel de monopol «sui-generis». Și ce fel de menu «table d'hôte»? O serie de bucate cât poate cuprinde știința culinară, adică tot felul de cunoștințe, vechi și noi, și altele cari s'ar mai putea descoperi. Și aceasta în mod obligatoriu: clientul e dator să mănânce din toate și încă într'o porție anumită, căci altfel este condamnat să *repete*, ba chir să fie dat afară din restaurant, eliminat din școală.

Cine poate spune că nu e absurd acest fel de aplicare al unui principiu constituțional și o asemenea înțelegere a naturii omenești! Iată de ce am spus că suntem moderați când cerem să se aplice numai legea majorității, când puteam cere dreptul ca restauratorul, Statul, să ne procure chiar numai un singur fel de bucate, dacă eu, poporul, clientul său, sunt suveran a decide ce și cât convine mai bine stomahului meu adică aptitudinelor mele sau ale a lor mei.

Statul, însă, nu se mulțamește numai cu atât: dacă flămândului doritor de hrană sufletească nu-i convine menu-ul cu 15 feluri de bucate, și trece alături la un restaurant particular, fără «table d'hôte». Statul intervine și spune clientului, cetățeanului liber și suveran: «Poți mânca și numai un fel de bucate dacă-ți place și te mulțamești numai cu atât, dar să știi că, dacă vei vrea să stai de vorbă cu mine, nu te primesc, decât dacă îmi aduci certificatul cu stampila restauratorului meu».

Iată cum se traduce în fapt «libertatea învățământului secundar» și cum se tratează suveranitatea poporului în școală, suveranitate dela care isvorăsc toate puterile Statului, popor suveran care poate schimba regimul de guvernare

al Statului, dar nu poate avea școala de care simte nevoie.

Prin urmare, să nu ni se impute că suntem prea îngăduitori cu lumea școlară, când cerem aplicarea unei legi universal admisă, legea majorității, desființarea monopolului de stat, contra prevederilor constituționale, precum și înlăturarea tuturor piedicelor ce actualmente se pun în calea tinerelor generații, spre a-și putea valorifica și desvolta însușirile lor firești, în toată libertatea. Cerem, în stârșit, ca școala să lumineze deopotrivă și pe cel mediocri, ca și pe cei dotați, precum soarele luminează și încălzește deopotrivă pe cei păcătoși, ca și pe cei drepecți, precum ploaia udă câmpiile celor leneși ca și ale celor harnici.

XII.

STATUL ȘI EDUCAȚIA INTEGRALĂ IN ȘCOALA

Gimnaziul clasic actual, atât de mult în favoarea publică, nu are numai cusurul că absoarbe mai toată vloga tineretului nostru — generație după generație — în paguba celorlalte activități necesare desvoltării integrale a organismului social; nu numai că el împinge și pentru mai departe, în cursul superior, tot spre studiile teoretice, contra intereselor vieții economice ale țării ci, după cum am văzut, prin mecanismul său interior, el înăbușe, în loc să încurajeze, talentele și dispozițiile bune ale tineretului, încurajează mediocritățile, scoborând astfel nivelul culturii generale și avântul spre progres al națiunii.

Ar fi destul și numai aceste metehne ale celui mai important izvor de viață națională, pentru ca el să fie declarat «defect» și pus în reparație; dar, din nenorocire, gimnaziul actual mai are și alte defecte.

În complexul enciclopedic de cunoștințe pe cari gimnaziul actual voește să le introducă în mintea elevilor, el, prin programe de învățământ, a prevăzut, pe lângă studiile și cunoștințele admise de la obârșia sa (1864), și alte studii în vederea nu numai a unei instrucțiuni integrale, dar și cu scopul de a da tineretului și o *educație* integrală. Aceasta era un progres reclamat și de progresele științifice, biologice, sociologice și pedagogice ale vremii.

Tendința era ca printr'o instrucție integrală, tineretul să capete și o educație integrală, conform constituției sale firești. Tendință foarte laudabilă și conformă celor mai noi și la modă teorii pedagogice, căci omul nu este numai o ființă inteligentă; el mai are și un corp material, care trebuie îngrijit și dezvoltat potrivit legilor fizice ale materiei. Tot această ființă omenască complexă, ca să trăiască, are nevoie de hrană, pe care trebuie să o producă prin muncă fizică ori intelectuală, și toate acestea indiferent de mediul social în care se află; — dar omul mai are nevoie, ca ființă sociabilă, să știe cari îi sunt obligațiunile și drepturile față de semenii săi și de diversele grupări sociale: — familie, patrie, omenire. Mai presus de toate, el este o ființă morală — spirituală, «chip și asemănarea lui Dumnezeu», înzestrat cu o voință liberă, care și ea trebuie educată în vederea unui scop a unui ideal, care nu poate fi decât înfăptuirea binelui și desăvârșirea.

Prin urmare, opera educației nu este așa ușoară cum și-ar închipui cineva și educatorul, în cazul

nostru — Statul, nu scapă așa ușor de această înaltă îndatorire. Nu cu o oră pe săptămână de igienă și numai în câte-o clasă, în clasa a IV-a și a VIII-a,— vorbind de liceu, căci în celelalte școli secundare nici nu se pomenește, — se va face educația fizică. E drept că de câțiva timp, și mai mult pe cale de inițiativă particulară, s'a format un curent ce lucrează în favoarea educației fizice. Tendințele acestui curent însă sunt mai mult sportive și atletice, ceea ce nu constituie fondul educației fizice, întrucât ele nu sunt decât accesorii, nu indispensabile, un fel de lux, așa cum se mai păstrează chiar în țările cele mai civilizate amintirea luptelor circului roman, prin luptele de atleți și de box cari mai fac deliciul multor farnienți din zilele noastre. Ce să mai zicem de educația economică, tehnică, profesională, de care nici nu se pomenește în gimnaziu sau liceu, decât prin câteva noțiuni de economie politică, și care se face tot numai într'o clasă și în cuprinsul studiului de instrucție civică, care și acesta pretinde că face educația socială cetățenească! Ce să mai zicem de educația morală al cărei *pivot* se pretinde a fi studiul Religiei, cu Morala în clasa a III-a și Dogmatica într'a IV-a, redactate în stil apocaliptic, și fără nici un curs de morală în cursul superior?... Incolo istorie și povești, toate bune numai ca exerciții de memorie.

De aceea, învățământul nostru, în loc să fie educativ, este numai instructiv: toate cunoștințele primite în școală se intelectualizează. Lucrul acesta este atât de adevărat, în cât oricine poate vedea în actele oficiale, regulamente, etc., că educația intelectuală primează și apoi urmează educația fizică, iar la urmă cea morală, adică tocmai invers de ceea ce ar trebui să fie după importanța lor. Acest intelectualism unilateral

este mai mult periculos decât folositor ; de aceea și absolventul gimnazial sau liceal este un intelectual, dar nu un *integral*, întrucât el nu este dezvoltat în mod armonic, nu numai ca intelect, dar și din punct de vedere fizic, economic, social și mai ales moral. Excepțiile sunt atât de rare și datorite altor împrejurări decât școlai, încât nu merită să fie luate în considerație. *De minimis non curat... praetor.*

XIII.

O VOCE DE PESTE MUNȚI

Până acum s'a evidențiat, cred, în destul că favoarea publică pentru gimnaziul clasic, cât și privilegiul acordat de Stat acestui fel de școală secundară, provin dintr'o stare de spirit pe care am numit-o «gimnazomanie». Am dovedit că, chiar dacă «gimnazomania» putea fi tolerată sub vechiul regim, când punga țării era în mâna colegiilor censitare, în care orașele aveau cuvântul hotărâtor, astăzi, sub regimul votului obștesc, fără a se neglija nici interesele orașenești, nu mai este nimănui permis a 'nchide ochii și a nu deschide punga față de nevoile *de tot felul* ale populațiunii dela sate.

În special prin articolul nostru : «Elocința cifrelor», am arătat diferența cea mare între numărul de gimnazii și licee și cel de școli profesionale : de agricultură, comerț și meserii. Dacă mai adăogăm răsfoind budgetul pe anul curent, și cheltuelile ce se fac cu învățământul profesional, care trebuie să satisfacă nevoile economice ale țării, în sumă de 24 341.665 lei anual, față de cele 67.715.442 lei cât se cheltuiește cu învățământul secundar și superior, care are în vedere

cultura generală și nevoile biurocratice cu foarte puține aplicațiuni practice de interes obștesc; și pe de altă parte, cheltuelile cari se fac cu învățământul rural în sumă de 118.548.032 lei față de un budget general al învățământul de 781 milioane, credem că dovada de neghizarea intereselor economice generale ale țării, și în special «economia» cu care se cheltuește pentru cultura satelor, această dovadă e complectă.

Pe când mă pregăteam să dovedesc printr'un articol special luxul care se face de Stat în cheltuelile privitoare la învățământ, în paguba luminării satelor și a nevoilor economice, găsesc, într'o revistă didactică din Ardeal, un articol care confirmă cele expuse de mine în privința «gimnazomaniei» și dovedește că ceea ce se petrece în vechiul regat, e un sistem care se aplică și dincolo de Carpați. În adevăr, iată ce scrie d-l profesor Sabin Oprean, în «Învățătorul» (Cluj) din Ianuarie 1922, sub titlul de «Memorii și Licee»:

«...Am ajuns să avem aproape în toate orașele gimnazii și licee, am ajuns să le vedem înființate acolo unde nu le cerea nici o necesitate, afară de interesele particulare. și nu arareori politice, a câtorva persoane. Doriți exemple? Aci este, la întâmplare, liceul din Reghin, din Cohalm, sate cari, după bună dreptate, n'au nevoie de ele, de vreme ce în aceste sate nu pot prospera normal nici chiar școlălele primare».

Citiți Hangul și Liteni, în loc de Reghin și Cohalm, și veți avea situația din vechiul regat. Și mai departe adaogă d-l Oprean:

«Cu nițică exagerare am putea spune că s'a făcut chiar *lux* în această privință; s'au înființat prea multe în raport cu celelalte categorii de școli și de multe ori chiar și acolo unde nu era

neapărată nevoie». Iar noi am demonstrat cu cifre statistice că, fără nici o exagerare, Statul face nu numai lux cu gimnaziile și liceele, dar nesocotește interesele comerciale, agricole și tehnice, prin menținerea, de zeci de ani, a aceluiaș număr redus de școli de comerț, agricole și de meserii, număr absolut insuficient față de nevoile mereu crescânde ale țării.

Mai departe, autorul articolului de care ne ocupăm, constată starea precară a școlii rurale, — aidoma ca și la noi, — și conchide cerând înființarea de școli normale în locul liceelor și gimnaziilor, și face un apel către învățătorime, îndemnând o să ceară, prin „memorii“, ca și cei interesați pentru licee, înființarea de școli normale, și aceasta ca o datorie profesională și patriotică.

Constatând această identitate de vederi între noi și confrății de peste munți, și de situație între Ardeal și vechiul regat, ne punem întrebarea : Ce mai așteptăm pentru îndreptarea râului ? E drept că după războiu s'au înmulțit simțitor numărul școlilor normale, atât de băeți, cât și de fete, și s'au adăugat două clase normale pe lângă fiecare liceu.

Am semnalat însă la timp, că această din urmă măsură nu e dreaptă față de absolvenții celorlalte școli normale și, dată fiind mentalitatea actuală a absolventului de gimnaziu, ea nu va prinde.

Deci, la întrebarea de mai sus, răspundem scurt : Așteptăm *omul*, omul care să 'nțeleagă, să vrea cu hotărâre, să poată rupe cu trecutul și să priceapă că România Mare nu se poate mulțami cu oameni mici. Veni-va el mai repede, ori chiar a sosit ?...

XIV.

EDUCAȚIA MORALA IN GIMNAZIU

În sfârșit, am ajuns la partea culminantă a analizei lipsurilor și a relelor întocmiri ale gimnaziului actual. Am zis *culminantă*, fiindcă, ori cari ar fi defectele pe cari le-ar constata autopsia cât de minuțioasă a acestui fel de școală secundară, ele ar putea fi totuș tolerabile, dacă rezultatele ar fi satisfăcătoare din punct de vedere moral. Știm însă și am mai vorbit în treacăt de acest lucru, cum se face studiul Moralei în gimnaziu;—subliniem gimnaziul, căci în liceu nu este vorba de nici un fel de morală;—ne ocupăm de liceul din vechiul regat, bine înțeles, căci în alte părți, cum de exemplu în Ardeal, studiul Moralei are un loc de cinste, figurând în programa clasei a VIII a.

Pe de altă parte, din punct de vedere al orarului, studiul Religiei, din care Morala face parte, nu are decât câte o oră pe săptămână și numai în primele șase clase ale liceului. Această situație a făcut ca dintre profesorii de religie, chiar clerici, să ceară să se desființeze mai bine studiul religiei în genere, decât să se mai predea așa cum se predă astăzi, ajungând astfel la măsura extremă la care abia programul de învățământ al socialiștilor a ajuns până azi, bine înțeles dintr'un punct de vedere cu totul opus.

E drept că, din punct de vedere al protocolului, studiul religiei este pus în capul programelor, al cataloageilor, etc., ca un fel de amintire pioasă, astăzi tradițională, a respectului ce se purta odinioară sfintei noastre biserici, religiei dominante și credinței strămoșești. Noi însă, cari considerăm studiul religiei ca punct central în educația moralei, dacă se face cum trebuie, și

cari credem că educația morală are primul rol în educația integrală, nu ne putem mulțumi numai cu acest tratament de *nobil scăpătat*, pus în capul mesei ca o slabă mângâiere.

Dacă mai adăogăm și faptul că studiul Religiei este supus aceluiaș tratament de promovare ca și studiile cari sunt considerate de a două mână, depinzând mai mult de oare care îndemânare ori talent precum: gimnastica, desemnul, etc. și pentru care nu este nevoie de atâta strictete la promovare; iar în clasele primare religia se pierde în grupul științelor naturale, istorie, credem că am încadrat în destul locul ce ocupă religia în concertul celorlalte studii gimnaziale.

Prin urmare, dinspre partea studiului religiei ca factor educativ — nici o nădejde, după organizația actuală, pentru vre-o educație morală a tineretului.

Mai este însă o notă care are aerul că prezidează și veghează asupra moralității elevilor: e vorba de nota dela purtare și întru câtva și cea de frecventare. Cine știe însă că această notă are mai mult un rol de jadarm rural în școală, rol de ordin polițienesc, cu care bietul profesor se servește abia să țină ordinea, și care, chiar așa, nu-și ajunge scopul, mulți profesori fiind siliți a scădea și nota dela studiu din pricina purtării, ceea ce nu e drept; cine știe toate acestea, își dă seama că aceasta nu este educație morală. Educația morală ar fi când ar face obiectul unui studiu aparte, ca și matematicile, limbile, geografia, cu ore suficiente în fiecare clasă, în tot cursul anilor de studiu, cu anumite exerciții, cu un sistem bine definit și complet de notare a calităților și de corecțiune a defectelor constatate ca o adevărată contabilitate morală, cu sancțiuni serioase, efective și

cu un rol preponderent în promovare. Numai așa am putea zice că se face ceva pentru educația morală în școală.

XV.

EDUCAȚIA ESTETICĂ ȘI SOCIALĂ ÎN
GIMNAZIU

Când cineva vrea să-și facă o idee despre o clădire, un monument, etc., caută mai întâiu să îi cunoască soliditatea și apoi frumusețea. În acest scop, el îi cercetează temelia și apoi frontispiciul. Tot așa și noi, când am examinat organizația gimnaziului, am cercetat mai întâiu felul său de a fi, din punct de vedere moral, și față de zerovalența educației morale pe care am constatat-o, din acest punct de vedere, ne-am putea dispensa de a-l mai examina și din punctul de vedere al educației estetice și sociale.

În adevăr, o societate care vrea să trăiască în mod demn și cu un scop vrednic de laudă, are nevoie de indivizi, ca celule sociale, mai înainte de toate sănătoși cu sufletul și cu trupul, adică: oameni de treabă, de omenie, morali; un popor care n'are la baza vieții lui de toate zilele moralitatea, este un popor condamnat la pieire, așa cum au pierit popoarele cele mai puternice, când au pierdut această condiție de viață, *sine qua non*, a moralității.

Celelalte aspecte ale vieții sociale sunt de ordin secundar, iar partea estetică și formalistă a acestei vieți este numai podoaba care înfrumusețează fondul, clădirea, dă lustru unei societăți și face viața mai plăcută; de aceea, ca să fim cât mai complecți, vom adăoga câteva cuvinte asupra educației estetice și sociale în gimnaziu;

dealtminteri starea lucrurilor, din acest punct de vedere, este atât de bine cunoscută de toată lumea, în cât nu e nevoie de a insista prea mult asupra acestei laturi a chestiunii.

Cine n'a avut ocazia să cunoască, nu un absolvent de facultate, ci un doctor—în orice specialitate — ignorând cele mai elementare noțiuni de artă, cu excepție, poate, pentru absolvenții facultății de litere? Și iarăș cine nu cunoaște stângăcia obișnuită a intelectualilor noștri față de cele mai simple convenințe sociale?

Se face în gimnaziu educație artistică elevilor, cu muzica și desenul considerate ca dexterități, studii de a doua mână, și cu tratament special, atât pentru studii — la promoție, — cât și pentru personalul maștrilor — profesorilor respectivi, pe când locul acestor îndeletniciri, dacă ar fi considerate din punct de vedere educativ ar fi în fruntea studiilor, alături de limba maternă, religie și matematică, cu care ar trebui să facă grup separat.

Ce este, în adevăr, mai educativ, mai înălțător pentru sufletul omenesc, decât muzica, prin care se îmblânzesc și fiarele sălbatice, care apropie pe om dintr'un pol într'altul al globului pământesc, singura limbă universală în care oamenii se pot înțelege într'o dulce armonie! Limbă care ar trebui învățată în scris-cititul ei ca și limba maternă a fiecărui popor. Dar, ne-am impus dela început să nu insistăm și, prin urmare, nu vom mai face nici descrierea sălilor de studiu din punct de vedere estetic și a localului, în general, și nici despre viața școlară din punctul de vedere al frumosului nu vom stărui. Vom adăoga numai câteva cuvinte asupra educației sociale în gimnaziu. În această privință, nici nu există, cel puțin, un curs deosebit în programa oficială. Abia acum de curând, și

prin bunăvoința specială a unora din profesori, am auzit că se fac lecturi și comentarii asupra bunelor convenințe ori maniere în societate; iar, de când s'au înființat eforturile școlare, s'au înmulțit și diferitele serbări în cari părinții, profesorii și elevii se adună și petrec, din când în când, câteva ceasuri de viață artistică și socială, de familie. Pe de altă parte, țin să menționez că unele autorități cari au înființat licee proprii, cu programul statului, au adăogat, precum de exemplu: Ministerul de războiu, câte un curs de educație socială și profesionistă (militară).

Astfel se pare că lacuna de până acum merge spre o acoperire, dacă această cale va deveni oficială.

Cât privește pentru educația socială, cetățenească, națională ori patriotică, acolo constatăm că mai ușor suntem în exces decât în defect, mai ales când ne gândim la abuzul ce se ta e adeseori cu copilașii, elevi și eleve, ai claselor primare în special, când sunt transportați și înșirați pe trotuare, pe timp de ger ori de călduri tropicale, la parade și serbări naționale. Înțeleg și aprob rostul acestor exagerări, totuși nu uit înțelepciunea proverbului care spune: «Qui trop est bon, est bon à rien», ori pe românește: «Ce-i prea mult, nu-i sănătos».

XVI.

ȘCOALA PRIMARA ȘI GIMNAZOMANIA

Gimnaziul, așa cum este astăzi organizat învățământul secundar, nu este un aparat izolat, de sine stătător, cu viață proprie, cum ar fi o școală specială oarecare; el este o alcătuire care

face parte dintr'un tot, cu început și sfârșit, cu un scop bine hotărât, un organ educativ de cultură generală și, după cum am demonstrat, numai cu pretenții de educație integrală.

Astfel privit, gimnaziul, sau cursul inferior al liceului actual, se poate compara cu un pom frumos, — zicem pom, nu copac, pentru că el trebuie să dea roade, — a căruia rădăcină este școala primară și a căruia coroană este învățământul superior universitar, politehnic, academic, etc.; el rămânând astfel doar trunchiul care se înalță mai mult ori mai puțin deasupra solului, după cum seva rădăcinii este și ea mai mult ori mai puțin abundentă și care sprijine coroana dătătoare de fructe în toate ramificările ei, până la cea din urmă frunză.

O singură distincție trebuie să facem dela început între gimnaziu și școala primară, și anume că, în timp ce învățământul gimnazial nu este obligatoriu, totuși toată lumea aleargă la gimnaziu, și părinții și copiii; la școala primară mai mult părinții decât copiii, iar la sate, cu foarte puține excepții, nici unii, nici alții, fapt care dovedește, nu că țăranul nu înțelege interesul și că orașenii ar fi mai deștepți decât sătenii, ci că școala primară, așa cum este astăzi întocmită, corespunde mai mult intereselor locuitorilor de la orașe decât dela sate.

În adevăr, la orașe sunt mai mulți amatori de slujbe decât la sate, proprietari, tot felul de funcționari, comercianți, meseriași, cari, chiar părăsind pentru copiii lor profesiunea proprie, caută să-i îndrepteze spre carierele libere, spre munca intelectuală; la sate, sunt foarte puțini aceia cari simt aceste nevoi ori au asemenea gusturi, masa cea mare a populației rurale fiind constituită de muncitori manuali, plugari, etc. Din această cauză, copiii cari frecventează, cu

voia ori fără voia părinților, școala primară, sunt astfel formați, prin felul de învățături ale școalei primare, încât, chiar dacă părinții lor ar vrea să-i ducă la o școală superioară de agricultură, de meserii ori de comerț, ei, cu mentalitatea formată în școală, vor preferi tot gimnaziul sau, cei dela țară, cel puțin o școală normală ori un seminar. Dovadă e numărul redus de elevi cari se înscriu în școlile elementare de meserii și de agricultură aflătoare la sate. Iată cifrele din statistica pentru vechiul Regat: Înainte de războiu, la școlile elementare de agricultură, 261 elevi; după războiu, 254; la școlile elementare de meserii, înainte de războiu, 1253 elevi; după războiu 983.

Pe de altă parte, între școala primară și între gimnaziu găsim, în programele studiilor, în sistemul de promoție, în distribuirea orelor de studii, cu un cuvânt în întreaga organizație și administrație, o asemănare aidoma, încât poți zice că școala primară este un gimnaziu în miniatură: tot Religia în capul programelor, tot povești din Biblie, ba ceva mai mult în gruparea studiilor, Religia nu face un studiu aparte, ca limba română ori matematica, ea intră în grupul științelor naturale (!) cu istoria și geografia; lucrul manual e facultativ și în practică, se știe, se face foarte puțin ori chiar de loc; ca educație fizică, tot gimnastica și câteva precepte de igienă.

Miniatura școalei primare imitează așa de exact calapodul gimnaziului, încât acesta se poate considera ca o simplă dezvoltare a unor studii comune suprapuse. Potrivirea este așa de mare, încât și cunoștințele cari nu există în embrion în școala primară precum de exemplu noțiunile de mecanică atât de necesare viitorilor meseriași și vieții zilnice, și alte asemenea, nimic din

toate acestea nu se găsește, nici măcar ca noțiuni elementare, și în gimnaziu.

E dar foarte explicabil că absolventul unei asemenea școli primare obligatorii să nu aibă nici un fel de înclinație să urmeze mai departe altă școală secundară, decât gimnaziul sau cel puțin o școală normală sau un seminar; și numai în cazul când nu reușesc a intra într'una din asemenea categorii de școli secundare, atunci se hotărăsc să intre într'o școală de meserii sau de agricultură, ceea ce se întâmplă în realitate. Iată de ce am spus, dela început, că singura soluție a crizei actuale din învățământul secundar este unificarea urgentă a cursului inferior, dela toate categoriile de școală secundară, într'un singur tip, «gimnaziul modern», iar pentru a tăia răul din rădăcină, trebuie reorganizată în mod radical școala primară, unde este obârșia gimnazomaniei.

NOTA

Cugetările: *Mulți multe știu și pe sine nu se știu*, de la pag. 54, și *Pe fier rugina-l tocește, pe elefant șoarecele-l omoară*, de la pag. 67, sunt trecute din eroare ca fiind ale autorului.

ADAOS

La articolul *Este fericire în bogăție?* pag. 74.

Ca o confirmare a celor demonstrate de noi în articolul Este fericire în bogăție? am găsit în ziarul Universul, din 18 Martie 1922, ancheta statistică de mai jos, a cărei elocință nu mai are nevoie de nici un comentariu.

Imbogățiții de război pot să aibă numai bucurii. Cu toate astea, trebuie să recunoască un motiv de îngrijorare în ultima statistică a direcțiunii speciale din Statele-Unite.

În 1921 țifra sinuciderilor a fost de 12 000, adică cu 23 la sută mai mult decât anul trecut. Este o creștere neliniștitoare pentru toată lumea americană, fiindcă, dacă ar urca pe panta apucată, ar ajunge cu timpul să înregistreze sinuciderea ca final general.

Dacă se examinează situația socială a desnădăjduiților, se constată că în cap vin bancherii,— prin urmare oameni presupuși că se apropie cel mai mult de cămașa fericitului, — cu 93 sinucideri.

Li urmează, cu 88, oamenii de afaceri, șampionii permiselor, creatorii de societăți dubioase pentru acționari, dar productive pentru ei, toată acea categorie de indivizi cari înoată în belșug, despre cari se 'ntreabă lumea cu ce trăesc, de

cari te izbești în toate autoritățile, ori unde te întorci, de obicei fără să-i găsești la o treabă serioasă, dar pe cari îi vezi totdeauna jubilând.

Doctorii, meniți să prelungească viața altora, iau loc în statistică cu 88 cazuri; juriștii se țin după ei, cu 51 (e natural să fie alături cei cari fac testamentele cu cei cari le pun în funcțiune), profesorii cu 40 și studenții cu 39. E curioasă această aproape imperceptibilă deosebire între cei cari își bat capul cu copiii mari și mici, pre-dispuși dar la neurastenii, și între tinerimea vioaie, care vede totul în roz. Aci intervine probabil săgeata lui Cupidon, care dă desnădejdi un sfârșit tragic.

Pentru că într'o societate democratică toate categoriile trebuiesc reprezentate în orice împrejurare, statistica cuprinde 10 preoți și 7 pri-mari.

Cum se vede, cei bogați țin fruntea, și ca s'o dovedească și mai bine, țifrele menționează 67 milionari sinuciși într'un an.

Prin urmare, fericirea nu stă în mulțimea banilor. Și dacă n'o asigură dolarul, care are aproape 150 lei, cum o s'o ofere biata noastră monedă, strijită, officioasă?

Nu-i așa că învățământul ar fi: mai puțină lăcomie, mai puține reguli, mai puțină goană după averi, mai puține mătăni înaintea zeului modern — banul, — căci brownigul, șervetul de gât, strichnina și pastilele de sublimat nu par să pândească mai mult pe cei săraci la pungă, de cât pe cei săraci cu duhul.

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ "CAROL I"
BUCUREȘTI

VERIFICAT
1987

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Prefața	3
Literatura poporană	9
Femeia română și Graiul poporului	30
Ioan Heliade Rădulescu	55
Carmen Sylva	68
Religia și Știința	72
E fericire în bogăție?	74
Scrisorile unui Turist	85
Tipuri după natură	93
Unde s'a dus mia meargă și suta	102
Cum se poate reduce întreagă viața unui om la o singură zi	106
Dar'	109
Sub Tei	113
Scrisori din Constanța	118
Proză în versuri	137
Amintiri	175
Gimnazomania	189
Cugetări 29, 54, 67, 84, 105, 108, 117, 108, 171	
